T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE (FELSEFE TARİHİ)
ANABİLİM DALI

MARTIN HEIDEGGER'İN TEKNOLOJİ YORUMU

Y.Lisans Tezi

Zehra Tonyalı

Ankara 2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE (FELSEFE TARİHİ)
ANABİLİM DALI

MARTIN HEIDEGGER'İN TEKNOLOJİ YORUMU

Y.Lisans Tezi

Zehra Tonyalı

Tez Danışmanı

Y.Doç.Dr. Ertuğrul R. Turan

Ankara 2005

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE (FELSEFE TARİHİ)
ANABİLİM DALI

MARTIN HEIDEGGER'İN TEKNOLOJİ YORUMU

Y.Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul R. Turan

Tez Jürisi Üyeleri:

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Doç. Dr. Erdal Cengiz	_____
Doç. Dr. Kubilay Aysevener	_____
Yrd.Doç. Dr. Ertuğrul R. Turan	_____

Tez Sınavı Tarihi: 19/08/2005

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1

I. BÖLÜM – *METAFİZİK ve TEKNOLOJİ* 3

1.1. Varlığın Unutulmuşluğu ve Teknoloji İlişkisi 4

1.2. Modern Özne ve Teknolojik Kavrayış 17

1.3. Araçsallık ve Teknoloji 28

1.4. Nedensellik ve Teknoloji 33

1.5. Bilim ve Teknoloji 38

II. BÖLÜM – *TEKHNE ve TEKNOLOJİ* 49

2.1. Tekhne ve Phusis 54

2.2. Tekhne ve Aletheia 59

III. BÖLÜM – *TEKNOLOJİNİN ÖZÜ* 65

3.1. Çerçeveleme (ge-stell) Olarak Teknoloji 67

3.2. Teknolojinin Özünün (ge-stell'in) Kuralları 76

3.2.1. Doğaya Yönelik İşleyiş 80

3.2.2. İnsana Yönelik Kavrayış 88

3.3. Teknolojinin Tehlikesi 94

SONUÇ 101

ABSTRACT 106

ÖZET 107

KAYNAKÇA 108

GİRİŞ

Heidegger'in teknoloji yorumu onun Batı metafiziğine ilişkin düşüncesi dolayımında açımlanabilir. Çünkü ancak bu biçimde onun modern teknolojiye ilişkin kavrayışının kökenselliği anlaşılabilir. Teknolojinin Heidegger düşüncesindeki yeri ve önemi önyargılardan uzak bir biçimde incelendiğinde şu sonuca ulaşılabilir: Heidegger modern teknolojiyi sanılanın aksine mekanikleşmekten duyduğu rahatsızlıktan dolayı sorgulamaz; kurgusu teknolojinin özündeki kavrayışı açığa çıkarmaya yöneliktir.

Bu kavrayış modeli Heidegger'e göre, metafiziğin varlığın hakikati üzerine düşünmekten uzaklaşıp "olan olarak olan"a yönelmesiyle başlamıştır. O, bunu "varlığın unutulmuşluğu" olarak açımlar. Varlığın unutulmuşluğu düşünmenin, yitimlilik olarak varlığın hakikatini düşünmeyi terk etmesiyle gelen unutulmada bırakılmışlıktır. Heidegger için, bu durum "olan olarak olan"a yönelme ile süregelmiştir. Çünkü, olanı düşünmek olanın belirlenmesine yol açar ve bu belirlenim olanı denetleme olanağıyla birlikte gelişir. Böylece de olanların açığa çıkma biçimleri üzerinde kontrol mekanizmaları kurulabilmiştir.

Heidegger'e göre, kontrol mekanizmaları bütün bir düşünme geleneği içerisinde yeni türevler geliştirerek çoğalır. Örneğin bilim, çeşitli kollar oluşturarak olan üzerindeki hakimiyet alanını genişletmiş; felsefe, öznelliğin kurgulanımına yönelerek özneyi egemen kılan söylemler üzerine çalışmıştır. Düşünmenin bu yapılanması içerisinde teoloji de en yüksek varlık tasarımıyla tümel olanı belirlemeye çalışmıştır. Heidegger için, tüm bu gelişmeler metafizik

düşünme biçiminin bir sonucudur ve bu düşünme biçimi içerisinde işleyişlerini sürdürmekte, olanı belirleme altına almaktadırlar. O, bu düşünme biçiminin en somut göstergesini de modern teknoloji olgusunda bulur.

Çalışmanın temel tasarısı modern teknolojik kavrayışın Heidegger düşüncesinde irdelenmesi ve özsel bir sorgulama aracılığıyla nasıl bir planın çatısını oluşturduğunu açımlamaktır. Bu nedenle, teknolojiye ilişkin düşünürce soru sorulacaksa, bu onu meydana getiren düşünme planını açığa çıkarmaya yönelik olmalıdır. Bu bağlamda, Heidegger'in düşünme yoluna uygun olarak ilk bölümde, onun teknoloji ve metafizik düşünme arasında kurduğu bağlantı temel kavramlar aracılığıyla irdelenecektir. İkinci bölümde, teknolojik yapılanmadaki metafizik kurgu Heidegger'in antik tekhne kavrayışı ve modern teknolojik olgu karşılaştırmasıyla netleştirilecektir. Onun teknolojiye ilişkin soruşturmasındaki temel kavramlar aracılığıyla teknolojiyi bir "açığa çıkarma" biçimi olarak görme nedeninin kaynağına gidilecektir. Üçüncü bölümde, Heidegger'in metafizik düşünmenin bir uzantısı olarak açımladığı "teknolojinin özü" belirlemesi ile modern teknoloji eleştirisi ele alınacaktır . Sonuç olarak, Heidegger'in teknoloji yorumu genel bir çerçeve içerisinde özetlenecek, onun teknolojik yapılanmayı eleştirisinin neden teknoloji düşmanlığı boyutuna indirgenemeyeceği gösterilecektir.

I. BÖLÜM

METAFİZİK ve TEKNOLOJİ

Heidegger'in teknoloji kavrayışı açımlama ve eleştirme tasarısı metafizik düşünme geleneğine karşı geliştirdiği bazı temel savlarla birlikte ele alınabilir. Çünkü, onun için modern teknoloji metafizik düşüncenin ulaştığı en son noktadır. Bu nedenle, onun teknolojiye ilişkin düşünceleri metafizik eleştirisi bağlamında ele alınmalıdır. O halde, "modern teknoloji hangi bağlamda metafizik düşünme geleneğinin bir sonucudur?" sorusuna yanıt verilmelidir. Çünkü, ancak bu temelde Heidegger'in teknoloji yorumu kökensel bir biçimde anlaşılabilir.

Bu bağlamda, bazı temel kavramlar yol gösterici olacaktır: *Varlığın unutulmuşluğu, modern özne yorumu, araçsallık ve nedensellik anlayışı* ve *modern bilimsel kavrayış*. Böylece, Heidegger'in dizgesindeki eleştirel tartışma açımlanacak ve bu temel kavramlar aracılığıyla onun metafizik düşünme ve teknolojik kavrayış arasında kurmuş olduğu bağlantı görünecektir.

1.1. “Varlığın Unutulmuşluğu” ve Teknoloji İlişkisi

Heidegger için, varlığın sorgulaması düşünmenin özsel edimidir. Ancak, düşünme varlığın olagelmesini ve yitimliliğini düşünmekten uzaklaşıp ‘olan’a yöneldiğinde bu özselliğini yitirmiştir. Heidegger’de varlığın unutulmuşluğu, varlığın düşünmeden bırakılmış olduğunu imlemektedir. Bu bırakılmışlık kendisini modern teknolojide göstermektedir. Heidegger için, modern teknolojiyi oluşturan -sanıldığının aksine- düşünmedeki yöntemsel ve yapısal değişiklikler ve bilimsel ilerlemeler değil; varlığın düşünülmeden terkedilmişliğidir. O halde, varlığın düşünülmeden bırakılması nasıl yine düşüncenin bir yaratısı olan modern teknolojik olgu ile sonuçlanmaktadır? Başka bir deyişle, varlığın unutulmuşluğu ve modern teknoloji ilişkisi nedir? Soru teknolojik düşünmenin kaynağındaki metafizik plana giden yolu açımlamaktadır. Sorunun çatısı altında, öncelikle “varlığın unutulmuşluğu”nun ne anlattığı metafizik düşünme biçimi ile birlikte tartışılacak; izleyen kısımda Heidegger’in teknolojik düşünme ile kurduğu bağlantı sunulacaktır.

Heidegger için, düşünme varlığın hakikatini düşünmekten uzaklaştığında metafizik düşünme boyutuna geçmiştir. Metafizik düşünme varlığın anlamının ve hakikatinin yitimlilik olduğunun unutulduğu yerdir. Varlığın unutulması nedir? Bu soru çalışmada Heidegger’in temel eserleri bağlamında, yalnızca teknoloji eleştirisi çerçevesinde tartışmaya açılacaktır. Bu nedenle birinci bölümün birinci kısmında onun metafizik düşünce içerisinde belirlediği “*varlığın geri çekilmesiyle gelen olanların açığa çıkma biçimi*” anlatısı ışığında ilerlenecektir. Bu anlatı varlık-insan ilişkisine ve bu ilişkide

öncelikli olan hesaplayıcı düşünme biçiminin açıklanması gereksinimine ulaşırken, diğer yandan ilişkinin gerçekleştiği alan olan varlığın hakikatinin modern yorumu olarak "doğruluk" belirlenimine değinilmesini de zorunlu kılar. Böylece, varlığın unutulmuşluğu ve modern teknoloji arasındaki ilişki açığa çıkacaktır.

Heidegger, belirtildiği gibi, modern teknolojiye ilişkin eleştirisini Batı metafiziğine yönelik düşüncesi içerisinde sunar. Ona göre metafizik düşünme, modern çağdan bu yana kendisini modern teknolojik kavrayışta somutlaştırmaktadır. Heidegger için metafizik, Batı düşünme biçimi içerisinde gelenekselleşen "*olanın olan olarak düşünülmesi*"nin adıdır.[1] O halde, olanın olan olarak düşünülmesi nedir? Heidegger bu düşünme ile teknolojik düşünme arasındaki bağı nerede kurar?

Heidegger olan olarak olanın sorgulanmasında varlığın geri çekildiğini savlar. Daniela Vallega-Neu'nun "*Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*"yi özetleyerek açıkladığı kitabında göre, metafizik düşünmede varlık bir geri çekilme içerisinde açımlanmaktadır.[2] O halde, varlığın geri çekilme içerisinde açımlanması ne anlama gelir? Heidegger'de temel sav "varlığın unutulmuşluğu"dur. Varlık nerede unutulmuştur? Ona göre metafizik düşünme içerisinde hakikatin yitimlilik değil de doğruluk (correctness) olarak saptırıldığı andan bu yana varlık düşünülmemektedir. Düşünülse de, "olan"a yönelik sorgulamada yine bu hakikatinden ayrı bir doğruluk anlayışı içerisinde

---

[1] Heidegger, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, translated by Ralph Manheim, New Haven & London: Yale University Press, 1959, s. 18

[2] Vallega-Neu, Daniela, *Heidegger's Contributions to Philosophy*, Bloomington: Indiana University Press, 2003, s. 56

açımlanmıştır. Heidegger için, varlık bu sürede sorgulanmadan kalmış-unutmaya terk edilmiştir; çünkü metafizik tarihi boyunca varlık yerine olanın ne olduğu sorulaştırılmıştır. "*Metafizik olanı olan olarak sorguladığı için olanda takılıp kalır ve varlık olarak varlığa yönelmez.*"[3] Heidegger'e göre, metafizik varlığı dile getirmektedir; söylem içerisinde varlık deyişini sıklıkla kullanmaktadır; ancak varlığın kendisini- açıklık olarak hakikatini (a-letheia) düşünmemektedir.

Heidegger varlığın metafizik içerisinde artık düşünülmüyor olmasından, onun hakikatinin ya da kendisinin düşünülmemesini anlar: Metafizik düşünmede olan olarak olanın çeşitli açımlamaları olanı olan kılanın ne olduğunu aramış, böylelikle de bir tözsellik düşüncesi içerisinde gelişmiştir. "*Metafizik olan olarak olanın bütünlüğünü, olanın olanlığını tasarımlar.*"[4] Heidegger bu düşüncenin başlangıcını Antik Yunan felsefesinde bulur. Olana yönelik sorgulamasını Antik Yunan'daki *on he on (being qua being)* kavramına taşır.[5]

---

[3] Heidegger, Martin, *Metafizik Nedir?*, çev: Yusuf Örnek,TFK Yayınları, 2. basım, Ankara, 1994, s. 8

[4] A.g.e., s. 19

[5] "*Metafizik on (* ***ὄν****) hakkında bir logos (****λόγος****) içerir.*" [A.g.e., s. 18]
Heidegger, Grekçe'de "olan" kavramına karşılık düşen "to on"un iki anlamından söz eder: 1. *ta onta*, 2. *to einai*. [Heidegger, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, s. 31].

1. Heidegger "ta onta"nın özdeşliği anlattığını belirtir ve ilk dile geldiği yeri Parmenides olarak gösterir. Heidegger'e göre Parmenides düşünme ve varlığı birbirine ait olarak göstererek özdeşliği açıklamıştır; bu ona göre, bu zamana kadar batı-Avrupa düşünmesinin düşündüğü şeydir: *özdeşliğin birliği*. [Heidegger, Martin, *Özdeşlik ve Ayrım*, s.14-15]. Heidegger'e göre olanlarla ilişkide özdeşliğin hakimiyeti söz konusudur, bütün düşünme bu hakimiyetin çatısı altındadır.
2. Heidegger, olmak olarak düşünülen "to einai" kavramını [Heidegger, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, s. 68] "bulunuşa gelme" (anwesen) olarak açımlar. [Heidegger, Martin, *Metafizik Nedir?*, s. 17]. Böylece, varlığın, zamanda açığa çıktığını belirterek, metafiziğin düşünmediği varlığın hakikatine gönderimde bulunduğunu düşünmektedir. [A.g.e., s. 18]

Heidegger, olanlarla kurulan ilişkide metafizik düşünmenin olanın varlığını özdeşlik ilkesinde açtığını düşünür:

> *Olanlarla nerede ve nasıl bir ilişkiye girersek girelim, kendimizi özdeşlik tarafından söz konusu edilmiş buluruz* (...) *nesnesinin aynılığı ilk elde sürekli güvence altına alınmamış olsaydı, bilim de olmazdı*.[6]

Olanın olan olarak ele alınması ile olanın aynılaştırılması söz konusu olur; böylece olana yönelik düşüncede bulunan aynılığın temeli açımlanır. Heidegger'e göre, nesne ve ona ilişkin düşünce aynılıkta bir'leşir. Bu noktada olana ilişkin bir araştırma olarak bilim de olana yönelir, onun ilkelerini belirler ve onu bu ilkeleri ışığında durağanlaştırır (sabitler). Heidegger bilimi de metafizik düşünme içerisinde değerlendirir; çünkü bilim olana yönelik bir yorumdur ve bilim araştırmasına nereden başlıyorsa onun bilimi olarak değerlendirilir; örneğin Tanrı'dan başlıyorsa tanrıbilim (teoloji), varlıktan başlıyorsa varlıkbilim (ontoloji) olacaktır.[7]

Heidegger, bilimi metafizik düşünmenin içerisinde değerlendirirken, metafiziği de bilim olarak değerlendirir: "*Metafizik, varlık-tanrı-bilim'dir*."[8] Ona göre, metafizik ontoloji ve teoloji üzerinde yükselir. Bu nedenle bu yapıyı "onto-teo-loji" olarak adlandırır.

> *Metafizik, olanı olan olarak, yani genelde düşünür. Metafizik, olanı olan olarak, yani bütünde düşünür. Metafizik, olanın varlığını hem en genel olanın temele indirici birliğinde, yani her yerde genel-geçer olanda,*

---

[6] Heidegger, Martin, *Özdeşlik ve Ayrım*, çev: Necati Açа, Bilim ve Sanat Yay., 1.basım, Ankara, 1997, s. 14
[7] Heidegger, Martin, *Metafiziğin Varlık-tanrı-bilimsel Yapısı,* **Özdeşlik ve Ayrım** içinde, s. 39
[8] A.g.y.

hem de tümlüğün temellendirici birliğinde, yani her şeyin üstündeki en yüce'de düşünür.[9]

Metafiziğin onto-teo-lojik yapısı, metafiziğin olan olarak olan araştırmasında en bütün ve en yüksek olana başvurmasıyla gelişir. Heidegger, metafiziğin olanın olanlığını iki biçimde tasarladığını öne sürmektedir: 1. olan olarak olanların genel özellikleri anlamında "bütün" düşüncesi (onto-teo-lojik yapının çözümlenmesinde "onto" ya karşılık düştüğü söylenebilir); 2. olan olarak olanın bütünlüğünün, en "yüksek" olan olarak tanrısal biçimde yorumlanması ("teo").[10] Heidegger onto-teo-lojik yapının mantıkta ("lojik") temellendiğini öne sürer. Heidegger'e göre, mantık bir temele göre tasarlar, o kavrayıştaki temellendirme ilişkisinin bütünüdür.[11] Olanlar arasındaki ortak temel düşünüldüğünde mantık onto-lojik; olanların arkasındaki nedeni açıklamaya yönelik en yüce temel düşünüldüğünde ise mantık teo-lojik olmaktadır. Heidegger, metafiziğin onto-teo-lojik kurgusunu tamamlanıp bitirilmiş bir süreç olarak görmediği için, bu kurguyu teknoloji çağını açımlarken de eleştirmektedir. Çünkü ona göre, ancak bu sayede teknolojik düşünmenin ardındaki metafizik temel kavranılabilir.

Nasıl canlılar tasarımını biyoloji diye adlandırıyorsak, tekniğin özünün egemenliği altındaki varolanı sergileme ve biçimleme yoluna da teknoloji diyebiliriz. Bu deyişin, atom çağı metafiziğini betimlemede kullanılmasında hiçbir sakınca yok. Metafizikten

---

[9] A.g.e., s. 42

[10] Heidegger için, ontolojide konumlandırılan teoloji Yunan metafiziğinden sonra Hıristiyan kilise teolojisi geldiği için değil; baştan beri olanın olan olarak kendini ortaya çıkarma biçiminde bulunmaktadır. [Heidegger, Martin, *Metafizik Nedir?*, s. 20] "*Varlık idea olarak yorumlandığından bu yana, olana ilişkin düşünme metafizikseldir ve metafizik de teolojiktir.*"[Heidegger, Martin, *Plato's Doctrine of Truth,* **Pathmarks** içinde, translated by Frank A. Capuzzi, edited by William McNeil, NY: Cambridge University Press, 1998, s. 180]

[11] Heidegger, Martin, *Metafiziğin Varlık-tanrı-bilimsel* Yapısı, **Özdeşlik ve Ayrım** içinde, s. 43

> *metafiziğin özüne atılan geri adım teknolojiden ve çağın teknolojik betimleniş ve yorumlanışından yola çıkılarak çağcıl tekniğin ilk elde düşünülmesi gereken* özüne *atılan adımdır.*[12]

Heidegger için, temele yönelik soruşturma ile metafizik düşünme kavranacak ve böylece aşılması mümkün olacaktır. Bu nedenle metafiziğin aşılması için ondan bir adım geriye gidilmeli ve bu nokta sorgulanmalıdır. Çünkü, geriye yönelik sorgulamayla düşünmenin yolu ve yol alma biçimi açılabilecektir.[13]

Heidegger geriye döndüğünde olan olarak olanın farklı açımlanma biçimlerini görür ve teknolojik düşünmenin temelinde yer alan metafizik düşünme eleştirmesine bu açımlama biçimlerini irdeleyerek başlar. Olan olarak olanı düşünme, varlığa ilişkin soruları bir kenara bırakırken olanlara yönelik insani denetim mekanizmasını ayarlar. Heidegger için, salt olanın sorgulanması ve teknolojik düşünme arasındaki ilişki bu ayarlamada bulunmaktadır. Çünkü, böylece olanın belirlenmesi ile birlikte olanın denetlenmesi de söz konusu olur ve olanların teknolojik kavranışı gerçekleşir. Heidegger'e göre, varlık ve insan arasındaki bağın alanı insanın hakimiyetine sunulmuştur. Joanna Hodge'a göre, "Heidegger bu noktada teknolojiye ilişkin sorun ile (*teknoloji nedir?*) insana ilişkin soruyu (*insan nedir?*) içiçe geçirmektedir."[14] Onun için, insan kendi hakimiyetini yitirmeyeceği planlar oluşturmaktadır; aynı zamanda planları ilişkilerde etkin olmakta, ilişkilerin biçimini belirlemektedir. Heidegger'de teknolojinin böyle bir yönelimin sonucu olduğu savunulabilir; ancak bu bir

---

[12] A.g.e., s. 37
[13] A.g.e., s. 35
[14] Hodge, Joanna, *Heidegger and Ethics*, Routledge Publishing, USA & Canada: 1995, s. 39

belirleme sağlasa da burada temel sorun bu durumun sonucudur: İnsan bu planın hakimi olarak mı kalacak; yoksa planın işleyişine ilişkin hizmeti sağlayan bir köleye mi dönüşecektir?[15] Dolayısıyla, sorun insan ve varlık arasındaki ilişkide insanın özne (eylemi yapan/kuran) olarak yorumlanmasıyla öne çıkması ve böylece de unutulmasıdır. Oysa, Heidegger'e göre insan ve varlık arasındaki ilişki bütünüyle varlığa aittir. İnsan da varlığa açık olmasıyla varlığın açıklığı için bir alan açmaktadır. "*İnsan, varlığa ait olmanın hükmü altındadır; bu ait olma ise varlığa bağlılığını bildirir, çünkü mülkiyeti varlığın üzerine geçirilmiştir.*"[16] Metafizik düşünme bu aidiyeti unutturmuştur.

Böylelikle, düşünme tarihi içerisinde aydınlatılmaya çalışılan varlık ve insan ilişkisi birbirlerinden koparılmış bir durumda insanın hükmü altındaymış gibi yorumlanmaktadır. Heidegger'e göre "metafizik düşünmenin tamamlandığı yer olarak teknoloji"[17] olanı belirleyerek onu insanın denetimine sunmaktadır. Heidegger, insanın Varlığı unutup salt olana yönelmesi aracılığıyla metafizik düşünmeyi gelenekleştiğini ve geleneğin, süreç içerisinde teknolojik düşünmeyi açtığını belirtir.

> *Kendi özünde teknoloji, varlık tarihinde ve unutulmuşlukta duran varlığın hakikatinde bir yazgıdır.*[18]

Olanın bilinmesi ve denetim altına alınması, irdelendiği gibi teknolojiyi beraberinde getirmiştir. Heidegger, varlığın unutulmasının insanın salt olanlara yönelik olarak etkinlikte bulunmasında kendisini gösterdiğini

---

[15] A.g.y.
[16] Heidegger, Martin, *Özdeşlik ve Ayrım*, s. 18
[17] Hodge, Joanna, *Heidegger and Ethics*, s. 20
[18] Heidegger, Martin, *Letter on Humanism*, **Pathmarks** içinde, s. 259

düşünmektedir. Onun için, teknolojik düşünme böyle bir temel üzerinde gelişip yaygınlaşarak düşünmenin tek biçimi olma yolunda ilerler. Heidegger teknolojinin, varlığın kendini açma biçiminin tarihsel alanında yine bu açma biçiminin yönünü belirleyen geri çekilme döneminin somut bir ürünü olduğunu düşünmektedir. Bu durumda teknoloji, insan yapımı olmakla birlikte varlığın yazgısıdır. Heidegger'e göre, varlık öne çıkma ve geri çekilme arasında yazgısını gerçekleştirirken, geri çekilerek olanların kendilerini göstermesine izin vermektedir. Daniela Vallega-Neu, Heidegger'in bu düşüncesini şöyle aktarır: "*Varlığın geri çekilmesi aracılığıyla olanlar olan olarak açıldılar*."[19] Heidegger'e göre, varlığın geri çekilişi, olan olarak açımlanan şeylerin arasında gerçekleşmektedir. Bu nedenle varlık yerine şeyler düşünülür ve olan olarak belirleme altına sokulurlar. Düşüncenin varlığı terk ederek olanlara yönelmesi, olanların tasarımına yönelik işlemesi olanların salt hesaplanabilir ve biçimlendirilebilir bir yapıda görünmesinin yolunu açar. Heidegger için bu, gerçekliğin saltık olarak bilinebilir bir gerçeklik biçiminde anlaşılmasının temelidir. Bilinebilir olan da açık, seçik, kesin olarak düşünüldüğü için sadece matematiksel olan bilinebilir olarak değerlendirmeye sokulur.[20] Bu durumda gerçeklik bilinebilir olanla özdeşleştirilmiştir ve bilinenler de hesaplama aracılığıyla bilinmektedirler.

> *Düşünmenin öğesi olarak varlık, düşünmenin teknolojik yorumu tarafından terk edilmiştir.*[21]

---

[19] Vallega-Neu, Daniela, *Heidegger's Contributions to Philosophy*, s. 57
[20] Zimmerman, Michael E., *Technological Culture and the End of Philosophy*, **Research in Philosophy & Technology** içinde, volume 2, USA: Jai Press, 1979, s. 139
[21] Heidegger, Martin, *Letter on Humanism*, **Pathmarks** içinde, s. 240

Heidegger için, düşünme salt olanlara yöneldiğinde, olanı kavramak/yakalamak/ele alabilmek adına girişimlerde bulunur, ve dolayısıyla varlığı düşünmeyi terk eder. Ona göre, "hesaplayıcı düşünme" olanın kavranmasındaki teknolojik biçimdir. Vallega-Neu'ya göre Heidegger varlığın terk edilmesi yorumunda üç göstergeye vurgu yapmaktadır: hesaplama, hız ve kitleselliğin yaygınlaşması.[22]

Hesaplama, düzenleme (organizasyon) mantığıyla işler. Yani, her şeyin hesaba vurularak düzenlenmesi söz konusudur. Heidegger için, insan, kitle toplumunun ortasına bırakılmış bir durumda, bütün tasarı ve etkinlikleri teknolojiye bağımlı ve onunla bağdaşacak biçimde eylemektedir. Her şey olası en yüksek hızda ölçülür-kavranır, bir sıraya konur. İşlem sırasında bir diğer amaç da az masrafla çok kazanç elde etmektir ve bu düşünce her alana yayılır. Her varolan halihazırda niceliksel olarak hesaplanmış/ölçülmüş keşfedilmiş bir biçimde durur. Nicelik, niteliği belirleyen durumdadır. Heidegger'e göre, bu durum hesaplayıcı düşünmenin bir sonucudur ve aynı zamanda, bu düşünme biçiminin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. "*Heidegger için hesaplamanın özü, hesap edilebilen şeyler olarak her şeye hakim olma isteğidir*."[23]

Heidegger, "hesaplayıcı düşünme" olarak değerlendirdiği çağın düşünme biçiminin, metafizik yapılanmadan kaynaklandığı savını açıklarken, metafizik düşünme geleneğini nerede başlatmaktadır? Daha önce de irdelendiği gibi, Heidegger, metafizik düşünme biçiminin yapılanma sürecinde geriye doğru

---

[22] Vallega-Neu, Daniela, *Heidegger's Contributions to Philosophy*, s. 59
[23] Glazebrook, Trish, *Heidegger on the Experiment*, **Philosophy Today**, 42, 3, Academic Research Library, Fall 1998, s. 255

gittiğinde Parmenides'in "*on he on*" kavramını bulur. Bununla birlikte, Heidegger, metafizik eleştirisi içerisinde varlığın unutuluşunun temeli olarak yorumladığı varlık-zaman arasındaki kökensel ilişkinin, ilk olarak Platon'da birbirinden ayrıldığını düşünmektedir. Heidegger'e göre Platon, olana yönelik düşünmesinde varlığı, olanı olan kılanın arkasındaki gerçeklik olarak yorumlamış ve varlığı olandan ayırmıştır.[24]

> *Varlık idea olarak yorumlandığından bu yana olanların varlığı hakkındaki düşünme metafizikseldir.*[25]

Heidegger, Platon'un "idealar" öğretisini varlığı olandan kopardığı, zamandan bağımsız ayrı bir alanda "en yüksekte" olarak sunduğu için metafizik düşünmenin başlangıcı olarak görmektedir. Heidegger için Platon, varlığı anlamından (zamandan) arıtmış, onun hakikatini bir bilgi kuramı olarak değerlendirebileceğimiz "doğruluk" öğretisine indirgemiştir.[26] Varlığa yönelik bu anlayış bütün bir Batı düşüncesini belirlemiştir ve en son da günümüzde/ teknoloji çağında kendisini göstermektedir. Heidegger, teknolojik düşünme

---

[24] Heidegger'in varlık ve olanı birbirlerine ait olarak gördüğünün tekrar vurgulanması gereklidir. Heidegger için varlık her zaman olanın varlığıdır. Olandan ayrı bir varlık düşüncesi, onun için, metafizik geleneğin düşüncesidir.

[25] Heidegger, Martin, *Plato's Doctrine of Truth*, **Pathmarks** içinde, s. 181

[26] Heidegger'in dizgesinde bir yitimliliğin içerisinde olma olanağı - açılma, açıklık - olarak irdelediği hakikat (truth), ona göre gelenek içerisinde salt yargının doğruluğu/ nesnesine uygunluğu (correctness) olarak yorumlanmıştır. Ve o, bu yorumu mağara benzetmesi ile açıklayan Platon'un başlattığını savunmaktadır. Platon'un mağara benzetmesinde, zincirlere bağlı bir biçimde yüzleri gölgelere çevrilmiş, gölgelerle ilgilenmeye zorunlu kılınmış/ veya alışmış kitleden biri/birileri bir zaman sonra zincirlerinden kurtulup yüzlerini gerçeğe dönerler ve doğruyu görürler. Doğru burada nesneye ilişkin tasarım ve nesnenin kendisi arasındaki uygunluktur, [A.g.e., s. 168]. Bununla birlikte, Heidegger hakikatin gizli kalmış ve açılışa gelmiş olmakla ilgili olduğunu öne sürer; ilerde irdelenecek olan "A-letheia" kavramına başvurur.
Heidegger için, Greklerdeki gizlenmişlik, kendini saklama edimi ve açığa çıkma ilişkisinin unutulup tasarım ve nesnesi arasındaki uygunluk ilişkisinin öne çıkması Batı metafizik yapma geleneğindeki en temel düşüncedir. Heidegger, bu temelin kuruluşunu da Platon'un idealar öğretisi ve mağara benzetmesi sembolünde görmektedir.

çağının kaynağını metafiziğin hakikat düşüncesinde sorgular: modern çağın özlü olgularının temelinde hangi hakikat yorumu yatmaktadır?[27]

Heidegger'in varlığın hakikati/ anlamı olarak yorumladığı "zaman"ın, metafizik tarihi içersinde yitimlilik (*zeitlichkeit*) olarak düşünülmemesi, varlığın bilgi kuramı temelinde açımlanmasının kaynağı olarak gösterilebilir. Çünkü böylelikle, olanlar ölçülüp hesaplanarak[28] sabitlenebilecek; kısacası modern anlamıyla, bilinebilecektir.[29] Varlığın hakikati doğruluk olarak önermelerin nesnesine uygunluğu (*adequatio*) biçiminde anlaşıldığında olana yönelik "belirleme" düşüncesi öne çıkar. Bilgi nesnesini tam olarak bildiğinde/ belirlediğinde denetleme olanağını da ele geçirir; kısacası, "karşısındakini" tam olarak eline alır.[30] Heidegger, modern teknolojinin arkasındaki metafizik kavrayışı bu noktadan açmaktadır: hakikatin uygunluk olarak yorumlanması.

---

[27] Heidegger, *Dünya Resim Çağı* metnine "yeniçağın özlü olguları" olarak sıraladığı beş madde ile başlar: 1. modern bilim, 2. makine teknolojisi, 3. sanatın estetik boyutunda algısı (sanat yapıtının salt öznel deneyimin bir nesnesi olarak görülmesinin sonucu olarak sanatın insan hayatının anlatımı olarak düşünülmesi), 4. değerlerin insanın iyiliğinin gerçekleşmesi amacıyla kültür olarak algılanması, 5. tanrıların uçuşu (Hıristiyan Tanrı yorumuyla, Tanrı üzerine yargıda bulunamama, O'nunla olan ilişkinin dinsel yaşantıya dönüşmesi ve nedenler zincirinin sonundaki en son neden olarak sonsuz ve mutlak Tanrı anlayışıyla tanrıların uzaklaşması).
Bu beş göstergenin arkasındaki temel neden, Heidegger için, hakikatin metafiziksel yorumudur. [Heidegger, Martin, *The Age of World Picture,* **The Question Concerning Technology** içinde, translated by William Lovitt, NY: Harper & Row Publishers, 1977, s. 116-117] – AWP olarak belirtilecektir.

[28] Hesaplamak için, öncelikle, hesabın neye göre yapılacağının belirlenmesini sağlayan işaret ve kurallar olmalıdır. (Matematiksel alandaki bu önceden belirlenmişlik "bilimin özü" konusu içerisinde ayrıntılı olarak işlenecektir). Bu işaret ve kurallarla evrensel (genel-geçer ve zorunlu) formüller oluşturulur. Böylece de nesneler ve ilişkilerine yönelik denetleme mümkün olur. [Özlem, Doğan, *Mantık*, Ara Yay., İst., 1990, s. 190]. Heidegger bu nedenle, hesaplayıcı düşünmeyi, insana olanlar üzerinde kontrol yetkisi sağladığını savunarak, teknolojik düşünmenin temelinde gösterir.

[29] Modern anlamda bilmeden kasıt burada bilimdir. Günümüzde doğru, sağlam bilgi dendiğinde diğer bilgi türlerinin akla gelmemesi, yalnızca bilimin düşünüldüğü de sava kanıt oluşturmaktadır.

[30] Heidegger'in modern dönemin temel özelliği olarak dünyanın karşıda-duran (*gegenstand*) olarak algılanışını göstermesi, "dünyanın tasarımın nesnesi biçiminde bir resme dönüştürülmesi" savı içerisinde-ileride ayrıntılı olarak açılacaktır.

O halde, hakikat yorumu ile teknolojik düşünme arasındaki bağı Heidegger nerede oluşturur? Metafizik geleneğin hakikati doğruluk olarak, yani önermenin nesnesine uygunluğu biçiminde yorumlaması öznellik düşüncesine ulaşır. Heidegger için, öznelliğin kurgulanımı, modern teknolojik düşünme biçiminin eleştirilmesinde en önemli noktayı oluşturmaktadır. Heidegger'e göre, hakikatin bilginin bir özelliği olarak anlaşılması insan merkezli düşünmenin bir sonucudur. Oysa, Heidegger için hakikat, öznel düşüncenin ortaya koymuş olduğu gibi, kökeninde önermede/ insanın yargısında değildir.[31]

> *Eğer hakikati(aletheia) doğruluk (truth) olarak değil de açıklık (unconcealment) olarak çevirirsek, bu çeviri gerçekçi olmakla kalmaz; doğruluk (correctness) olarak belirlenmiş hakikatin sıradan kavranışını da yeniden düşünmeye yönlendirir.*[32]

Bu durumda, hakikat, önermelerin doğruluğu-yanlışlığı, yani bilgi temeliyle, değil; varlığın açığa çıkması ile ilişkilidir. Heidegger, hakikati Antik Yunan'daki kavrayışa uygun olarak "aletheia" kavramı içerisinde yorumlar.[33] Hakikat, açığa çıkmadır, şeyin kendisini sunmasıdır. Robert Bernasconi makalesinde, Heidegger'in aletheia'yı açıklık olarak çevirmesinin, salt kökenbilime (etimoloji) uygun olmasından dolayı olmadığını açıklamaktadır.[34] Heidegger açığa çıkmanın, kendini göstermenin unutulup uygunluk kuramına yönelinmesini, açığa çıkmanın (aletheia) gizlilikten çıkış (a-letheia) oluşunun unutulmasına bağlar, bu da metafiziğe ait olan varlığın unutulması anlamına

---

[31] Heidegger, Martin, *On The Essence of Truth*, **Pathmarks** içinde, s. 138
[32] A.g.e., s.144
[33] Kavram, çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak işlenecektir.
[34] Bernasconi, Robert, *The Question of Language in Heidegger's History of Being*, USA: Humanities Press, second printing,1991, s. 21

gelir.[35] Heidegger için, unutmayla birlikte varlık terkedilmiştir, düşünme varlığı bırakıp olana yönelmiştir. Böylece, Heidegger varlığı düşünmenin unutulup olanlara yönelinmesini, metafizik düşünme içerisindeki varlığın hakikati yorumuna bağlar. Onun için, teknolojik düşünme de metafizik düşünme içerisinde ontolojinin olan'a bilgi kuramsal (epistemolojik) bir kavrayışla yönelmesinin çağımızdaki sonucudur.

Bilgikuramsal temelli yorum, özellikle de modern çağın temel düşünce yapısını biçimlendirmektedir. Bu bağlamda Heidegger, dizgesini modern dönemin düşünme yapısına yönelik eleştirilerle birlikte açımlar.[36] Onun teknoloji eleştirisi içerisinde de modern döneme ilişkin yorumları önemlidir. Dolayısıyla, üzerinde dizgesini kurduğu temel kavram olarak gösterilebilecek "varlığın unutulmuşluğu"nu açıklamayı bu dönem üzerinde sürdürür. Bu noktada, varlığın unutulmuşluğu ve eleştirdiği teknolojik düşünme ilişkisini modern döneme ilişkin düşünceleriyle birlikte ele almak yerinde olacaktır. Sonuç olarak, Heidegger'in, modern dönemle beraber gelen ve sonrasındaki kavrayışı da belirleyen "modern özne" kurgusu ile teknoloji ilişkisine yönelik eleştirisi açıklanmalıdır.

---

[35] A.g.e., s. 24

[36] Heidegger, Platon'daki doğruluk kavrayışını anlatırken de modern döneme, örneğin Descartes'a, değinmektedir.

1.2. Modern Özne ve Teknolojik Kavrayış

Heidegger'in metafizik eleştirisi bağlamında serimlediği modern teknolojik kavrayışı eleştirisinde yer alan bir diğer önemli kavram, modern dönemin bakış açısını oluşturan "modern özne"dir. Onun bu konuya ilişkin yorumlarını çalışmanın temel sorunu olan teknoloji bağlamında açarken, *öznellik metafiziği ve yeniçağ*, *hümanizm ve onun insan tanımı*, *özne kavramı*, *dünya algısı* kavramları ışığında, metafizik ve teknoloji eleştirisi bağlantısı irdelenecektir.

Heidegger, teknolojik düşünme olarak adlandırdığı günümüz hesaplayıcı düşünme biçiminin kökenini, varlık üzerine düşünmenin yitirilmesinde biçimlendirirken özellikle modern çağa temel bir sorun olarak bakar. Dönemin düşüncesini "öznellik metafiziği" olarak belirler. Heidegger'in modern teknolojiyi modern dönemin düşünme biçiminin bir sonucu olarak değerlendirmesi çerçevesinde, öncelikle modern düşünme biçimi sorgulanmalı ve şu sorulara yanıt aranmalıdır:

Heidegger modern teknoloji eleştirisinde neden modern dönemin düşünme biçimine yönelir? Söz konusu olan, zamandizinsel (kronolojik) bir ardışıklığın sonucu mudur? Heidegger varlığın unutulmuşluğu düşüncesini modern dönemde olup bitene nasıl uyarlar ve teknoloji eleştirisi ile bağını nasıl kurar? Heidegger için metafiziğin hakikat yorumu, onun öznellik kurgusu ve teknoloji eleştirisinde nerede konumlanır? Modern dönemle ismi beraber anılan Descartes'ın kurgusu ile teknoloji arasındaki bağ nerededir? Modern dönemin paradigması olarak

yorumlanabilecek öznellik düşüncesi ile çağın teknolojisi, örneğin hidroelektrik santralleri, arasındaki ilişki nedir?

Heidegger için, modern dönem teknolojik düşünmenin somut olarak kendisini göstermeye başladığı bir dönemdir. Bu dönemle birlikte öncelikli bir konuma yükselen bilimsel kavrayış teknolojik düşünmeyi açmıştır. Bununla birlikte, o teknolojiyi modern bilimsel kavrayıştan "sonra" gelen, insanın ortaya koyduğu bir davranış biçimi olarak görmez. Bu sav iki noktadan açıklanabilir: Birincisi, Heidegger teknolojinin zamandizinsel olarak modern bilimden sonra geliştiği görüntüsünü kabul etmekle birlikte, bu düşüncenin bilim ve teknolojinin birbirleriyle olan karşılıklı ilişkilerini açımlamadığını; ayrıca, temelde teknolojinin daha öncel olduğunu ve modern bilimin de teknolojik aygıtlardaki ilerlemenin bir sonucu olduğunu savlar.

> *Sıradan düşünüldüğünde modern teknoloji, modern bilimden sonra gelen ve onun emri altında ikincil kalan olarak düşünülür. Teknolojiyi bilimsel ilerlemelerin bir getirisi olarak yorumlarız. Heidegger ise, tam tersine, modern bilim ve makine teknolojisinin birbirlerine karşılıklı olarak bağlı olduklarına işaret eder. Daha da önemlisi, özünde teknoloji bilimi önceler ve ondan daha temeldir.*[37]

İkincisi, Heidegger için teknolojiyi salt insansal bir edim olarak tanımlamak, teknolojinin özünün neliğine ilişkin soruyu yanıtsız bırakmaktadır.[38] Sonuç olarak, Heidegger modern bilim ve teknolojinin modern dönemin düşünme

---

[37] Lovitt, William, *Intoduction* in *The Question Concerning Technology and Other Essays*, s. xxviii

[38] Konu "teknolojinin özü" bölümünde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

biçimiyle yükselen metafiziğin somut görüntüleri olduğunu düşünmektedir. Neden modern dönem?

Sorunun yanıtlanması için modern dönemin teknolojisini oluşturan belli başlı düşünme biçimleri irdelenmelidir. Bu düşünme biçimlerinin en başında, Ortaçağda dogmalar üzerinden yürüyen araştırmaların Yeniçağda içerik ve biçim değiştirmesi yer alır. Yeniçağda ortaya çıkan bu durumun nedeni, çağın özellikleri arasında kendisini gösterir: bu dönemde Ortaçağdaki baskıları terk etmek isteyen insanın, yeni bir düşünme biçimi oluşturarak, eskiye ait ne varsa onu ters çevirme çabası söz konusudur. Otoritelerin sunduğu yorumların yerine, insan kendisine özgürlüğünü vereceğine inandığı doğaya ve kendi dünyasına egemen olma tutkusuyla "güç için bilgi"ye yönelir, "birey" kavramı etrafında döner. Rönesans ve Reform hareketlerinin peşi sıra otoriteleri sarsılan dogmatik düşünceler, yerlerini bu dönemde olguların birebir araştırılmasına bırakırlar. Araştırmanın doğruluğu kesinliğiyle ölçülmektedir. Kesin olan da, içerisinde önceden bilinebilir olma özelliğiyle, matematiksel olan olarak değerlendirilmektedir.[39] Matematik, bilimsel olmanın ölçütünü sağlarken, olgulara ilişkin kesinlik arayışı içerisindeki bilim, en kesin olan olarak, "geçerli" tek düşünme biçimi haline gelmektedir. Böylece, insan olanlara ilişkin kesin bilgiyi elde ettiğinde, olanların üzerindeki hakimiyetini de kesinleştirmiş olur.

Bilgi ve bilimin önemsenmesi ile insanın öne çıktığı (ve insanın öne çıkışının da bilgi ve bilimle gerçekleştiği) savunulabilir. Heidegger'in varlığın unutulmuşluğu kavramının modern dönemdeki gerçekleşme alanı olarak hangi

[39] Ayrıntılı çözümleme "bilim ve teknoloji" konunda sunulacaktır.

metafiziksel yorumu gösterdiği ve teknoloji eleştirisi ile ilişkisini nerede kurduğu sorusu, hümanizmi işaret ederek yanıtlanabilir.

İnsanın öne çıkarak en yüksek noktada konumlandığı yerde hümanist düşünce kendisini göstermektedir. Heidegger, insan merkezci düşünme olarak değerlendirdiği "hümanizm" düşüncesinin[40], dünyanın modern bilim ve teknolojinin çerçevesinde kavranmasının yolunu açtığını savlar.

> *Hümanizmin her türü ya metafizikte temellenir ya da metafiziğin dayanağı haline getirilir.*[41]

Heidegger, metafizik düşünmenin hümanizm boyutuyla teknolojik hükümranlığı oluşturduğuna işaret eder. Peki nasıl? Onun için, metafizik düşünme, hümanist yorumu getirerek insanı varlıktan ayrı bir yere koymuştur. Çalışmanın başında da irdelendiği gibi, Heidegger'in mülkiyetini varlığa yüklediği insan ve varlık arasındaki bağ, öncesindeki metafizik gelenek içerisinde insana ait kılınmış ve bunun sonucunda teknolojik düşünme biçimi oluşmuştur. Bu bağlamda, hümanizmin insan-dünya ilişkisinde düşünmeyi teknolojik kavrayışa dönüştürdüğü öne sürülebilir. Heidegger hümanizmin insanı teknolojik projeler içerisinde kalarak efendi olma sanısına götürdüğünü düşünür.[42] Bununla birlikte, burada hümanist düşüncenin Heidegger tarafından sadece Yeniçağa özgü bir durum olarak yorumlanmadığı söylenmelidir.[43] Heidegger, Platon'la başlattığı metafizik düşünme biçiminin hümanizmin de

---

[40] Hümanizm insanın rahat ve mutluluğunu amaçlayan, bu nedenle başta değerler olmak üzere her şeyin ölçütü olarak insanı merkeze/ en yükseğe koyan akım biçiminde açıklanmaktadır. [Aydoğan, Ahmet, *Hümanizmin Özü*, İz Yay.,İst., 2002, s. 10]

[41] Heidegger, Martin, *Letter on Humanism*, **Pathmarks** içinde, s. 245

[42] Hodge, Joanna, *Heidegger and Ethics*, s. 39

[43] Heidegger Batı metafiziğini insanı merkeze alan bir düşünme yapısı sunduğu için hümanizm olarak niteler. Örneğin, en yüksek konumda insan değil de Tanrının görüldüğü dinsel düşüncede bile, Tanrı'nın insanın kurtuluşu düşüncesi içerisinde sunulmasından dolayı hümanist yaklaşım söz konusudur.

başlangıcı olduğunu belirtir: "*Platon'la başlayan metafizik aynı zamanda hümanizmin de başlangıcıdır.*"[44]

Heidegger için, hümanizm, metafiziğin her evresinde insan aracılığıyla açılır. Dolayısıyla, hümanizm içinde bulunulan çağın düşünme biçimini niteleyen teknolojik düşünme ve metafizik düşünme arasındaki bağı göstermektedir. Hümanizm metafizik düşünmede gerçekleşen varlığın hakikatten ayrılmasının teknolojik düşünmede somutlaşmasını sağlar ve bunu insanı merkeze koyarak gerçekleştirir. İnsan, doğaya hakim olma gerekçesiyle, hakimiyet araçlarını sağlayacak düşünme yollarına sapmıştır. Heidegger için hümanizm, insanın özünü onun aklında temellendirmiş[45] ve böylece kendisi dışındakileri emri altında görmesinin yolunu açmıştır. Heidegger, metafizik düşünmede başlangıçtan beri varolduğunu savunduğu hümanizmi, "*animal rationale*" söyleminden başlayarak eleştirir. Onun için, teknolojik düşünmeyi açan da insanın bu belirlenimidir. O halde, Heidegger metafizik düşünme içerisinde yorumladığı hümanizmi, insanın özünü "akıllı hayvan" olarak açan düşünceden yola çıkarak teknolojik düşünmeye bağlamaktadır.

İnsanın diğerlerinden ayrımını veren "insan akıllı hayvandır" tanımı, ayrımın yanı sıra insanı bir üstünlük durumuna bağlamaktadır. İnsanı hayvansal yönünden düşünmek, bütünüyle yanlış olmamakla birlikte, metafizik düşünmeden kaynaklanmaktadır.[46] Heidegger insanın bir hayvan olduğu

---

[44] Heidegger, Martin, *Plato's Doctrine of Truth*, **Pathmarks** içinde, s. 181

[45] "*Varlığın hakikati hakkında olmaksızın insanın özüne ilişkin her belirlenim, bilerek ya da bilmeyerek, metafizikseldir.*" [Heidegger, Martin, *Letter on Humanism*, **Pathmarks** içinde, s. 245] Heidegger için hümanizmin her türü metafizikseldir; çünkü insanı varlıktan ayrı bir biçimde konumlandırmakta, hatta varlığa ilişkin soru sormayı engellemektedir.

[46] Metafizik düşünmedeki "insan = akıllı hayvan" formülünde aklın insana, diğerlerinden farklı olarak, vermiş olduğu üstün güç anlatılmaktadır; akıl burada insanın en temel gücüdür. Öyle ki,

düşüncesine katılmadığı gibi, hayvanları derecelendirmeye tabi tutmayı da anlamsız bulur. Michael Zimmerman, Heidegger'in hayvanların derecelendirilmesi düşüncesini modern bilimin bir görüşü olarak yadsıdığını savlamaktadır. Zimmerman şöyle irdeler: Heidegger için bu düşünce Darwinizm'e çok yakın bir iddiadır ve Heidegger *Hümanizm Üzerine Mektup*'ta (*Letter on Humanism*) insanın salt hayvan yaşamının daha üst ve karmaşık (kompleks) bir versiyon olduğu düşüncesini reddini tekrarlar.[47] "Böyle konuşmaya alışsak da, bir amibin bir filden daha az tamamlanmış olduğunu söylerken aslında bir hata vardır. Her hayvan türü en az bir diğeri kadar tamamdır-tamamlanmıştır. "[48]

İnsanın hayvanlar sınıfında en akıllı olarak üst düzeyde konuşlandırılması, bilim anlayışı içerisinde geçerliliğini korumakla birlikte teknolojik kavrayışta da yeni buluşlara neden olmuştur. İnsanın doğada gördüğü her organizmayla kendisini kıyaslaması ve sürekli en yüksekte bulunma isteği, olma olasılığı olup da insanda bulunmayan özellikleri aletler aracılığıyla insana ait kılmaktadır.[49] O halde, Heidegger'in belirlediği modern teknolojik kavrayışa

---

bu güç sayesinde doğru ve yanlış belirlenmektedir. Kesinlik olarak doğruluğun özünün belirlenmesi bu formülden çıkarılmaktadır [Heidegger, Martin, *Parmenides*, translated by Andre Schuwer & Richard Rojcewicz, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1998, s. 51]. O halde, Heidegger teknoloji ile varlığın hakikati üzerine düşünmeyen metafiziği ve onun hümanizm boyutunu yine metafiziğin hakikat kavrayışına getirmekte, insan tanımını da yine bu noktadan eleştirmektedir.

[47] Zimmerman, Michael E., *Heidegger's Confrontation with Modernity: Technology, Politics, and Art*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 1990, s.193

[48] Heidegger'den aktaran, A.g.e., s. 193

[49] Örneğin doğada "uçma" denilen bir gerçeklik vardır; ancak insanda uçma yetisi yoktur. İnsanın böyle bir durumda, sıraya konması gerekiyorsa aslında aşağılarda olması, hatta belki de tamamlanmamış hayvan statüsünde durması gerekir;bununla birlikte, insanı sıralamada yukarıya taşıyan aklı, onun uçmasını sağlayan aleti yaptırmaktadır. İnsan burada elbette ki hayvandan farklıdır; hatta akıllı hayvan tanımı yanlış da değildir [Heidegger, Martin, *Letter on Humanism*, **Pathmarks** içinde, s. 246]. Heidegger için sorun bu tanımın insanın özüne ilişkin sorunun yanıtı olarak sunulmasındadır. İnsan metafizik düşünme içerisinde insani değil hayvansal yönüyle öne çıkmaktadır; sürekli istemektedir. Heidegger metafizik düşünme ve teknoloji arasında bir

götüren bir diğer söylem de“animal rationale”dir. Heidegger için “akıllı hayvan” tanımı, insanı hem varlıkla olan ilişkisinden yoksun ele alması hem de onu merkeze koyarak “evrenin hakimi” sıfatına eriştirmesinden dolayı modern teknolojinin arkasındaki söylemlerden biridir. İnsan, üstün varlık olarak, karşısına koyduğu her şey üzerinde[50] istediğini yapabilme hakkını kendisinde görmektedir. Heideggerci tümcelerle söylendiğinde: bu anlayışın devamında doğaya dolayımsız bir müdahale söz konusudur; insan kendisine ayrımını veren aklı sayesinde akışı dahi değiştirerek nehri baraj kurabildiği yere taşımaktadır. Tam da bu noktada insanın “akıllı hayvan” olarak belirlenimi, modern teknolojik edime varmaktadır.

Metafiziğin insan tanımı, öznellik kurgusunu açmaktadır. Heidegger’in modern teknolojiyi eleştirirken metafizik söylemi sorgulamasında “akıllı hayvan” belirlenimiyle birlikte sunduğu hümanizm yorumunun, öznellik kurgusunu anlattığı düşünülebilir; çünkü öznelliğin modern dönemdeki kurgulanımı tamamen insan merkezci bir çerçevede gerçekleşmektedir. Heidegger modern teknolojiyi kavramların arasındaki söylemi açıklayarak eleştirir. Modern teknolojik kavrayışı eleştirisinde, özellikle “subiectum” ve “obiectum”[51] kavramlarıyla belirlenen düşünme yapısına yönelir. Heidegger’e göre, dünyayla olan modern ilişki tarzında dünya bir nesne olarak, öznenin

---

bağlantıyı da metafiziğin bu söyleminin içerisinden kurar: “*Modern teknolojinin sınırsız istemesi insanın hayvan statüsüne indirgenmesiyle birebir ilişkilidir.*” [Zimmerman, Michael E., *Heidegger’s Confrontation with Modernity: Technology, Politics, and Art*, s. 196]

[50] *Gegenstand* (karşıda duran- nesne) kavramı bağlamında ilerde irdelenecektir.

[51] Sub (alt) + iacio (atmak, çıkarmak, çıkmak) = subicio (subiectum): “altına atmak” anlamına gelen “subiecere” fiilinden gelir.

Ob (karşı) + iacio = obiectum: karşısına, yoluna çıkmak (engel)

bilinciyle tasarladığı bir resim olarak algılanmaktadır.[52] Metafizik dünyayı bir resimmiş gibi yorumlamaktadır. Önce insan vardır, dünya insanın karşısında bir resim olarak durur. Burada, insanın dünyayı bir resim olarak algılamasında, insanın olanı kendi önünde tutarak sağlama alması anlatılmaktadır.

Heidegger resim, tasarım, özne, dünya kavramlarını sürekli olarak hesaplayıcı düşünmeyle ilişkilendirmektedir; bu ilişkinin temelini de metafiziğin "uygunluk" öğretisinde gösterir. "Dünya resmi" dünyayı insan yaratısı olan bir tablo gibi karşıya alarak yeniden varetmeyi anlatır. Özne, nesne olarak karşısında durduğunu düşündüğü dünyaya tasarım aracılığıyla ulaşır.

> *Bütün hesapların hesaplamanın temel denklemi tasarımlamaya (re-presenting) aittir. İnsan bu temel denklemde bütün tasarımların tasarlayıcısı olarak ve bütün tasarımlanmışlıkların gerçekliği olarak – böylece de bütün kesinlik ve doğrulukla kendini iyice korumaya alır.*[53]

Heidegger için, öznenin gerçeklikle olan modern ilişkisi, dünyayı bir nesne gibi karşısına alarak tasarladığı resme dönüştürmüştür. Özne (*subiectum*) Grekçe "hypokeimenon" sözcüğünün Latince çevirisi olarak – her şeyi temel olarak kendinde toplayanı, altta yatanı adlandırır ve nesne (*obiectum*) ile arasında kökenbilimsel bir bağlantının yanı sıra ilişkisel bir kopukluğu barındırır.[54] Grekçe *hypokeimenon* "insanın karşısına çıkan gerçeklik" anlamına gelir;

---

[52] Heidegger "resim" sözcüğünü kullanırken bir şeyin taklidi-kopyası anlamında kullanmadığını belirtir. [AWP, s.129]

[53] Introna, Lucas D., *The Question Concerning Information Technology*, London School of Economics and Political Science, 2003, s. 7

[54] Heidegger için dildeki bu değişim yaşama bakışı, yaşam tarzını değiştirmiştir. Heidegger'e göre dil, özellikle de Grek dili insanın temel deneyimini de açığa çıkartmakta göstermektedir; yani kökenbilimsel bir soruşturma kavramsal bir meraktan ziyade nasıl yaşandığının ortaya serilmesine yardım etmektedir.[Pattison, George, *The Later Heidegger*, London: Routladge Philosophy Guidebooks, 2000, s. 49] Heidegger için, Grekçe sözcüklerin Latince'ye çevrilmesi kelimenin tam anlamıyla bir evrilmedir: Sözcüklerin özleri çevrilme sırasında kaybolmuştur; Grekçe kavrayışa Latince gözlüklerle bakılmakta, kavrayış değişmektedir.

modernin ve günümüzün "nesne"sinin adı o dönemde "özne"dir. Heidegger'e göre Antik Yunanlıların dünyaya bakışından kopuş söz konusudur; onlarda dünya insanın yaklaştığı bir şey, bilme de kişinin kendini varoluşta olana açması anlamına gelmektedir. Bu kavrayış, öznenin karşısında durduğu düşünülen dünyanın, tasarım yığını olarak kavranmasından farklı bir bakış açısını ve tarzı getirir. Modern dönemin anlayışına uygun olarak "dünyayı resim olarak kavramak" ise dünyayı nesneler yığını (*gegenstand = obiectum = karşısında duran = nesne*) olarak görmektir. Heidegger dünyanın resim olarak kavranışını Descartes ile özdeşleştirmiştir denilebilir.

> *Descartes ile birlikte gerçekleşen kesin dönüştürme sonucu öznenin ve nesnenin yerleri değiştirmiştir. Gerçeklik kendisini her şeyin önünde duran olarak kavrayan Descartes'ın öznesi tarafından "öne-koyulan-şey" olmuştur.*[55]

Özne- nesne ayrımı ve bu ayrımın "öznellik" olarak karakterize edilmesi bütün modern felsefenin sorunu olur. Varlığı epistemoloji temelinde ele alan geleneksel varlıkbilimler, bilen ve bilineni başlangıçta ayırdıkları için aralarındaki ilişkiyi belirlemekte yetersiz kalmışlardır denilebilir. Descartes'ın metafiziğinde, olanlar tasarımın nesneleridir ve dünya da bu nesneler toplamından başka bir şey değildir. Bu nedenle, önemli olan da tasarımın nesnelliği olarak kalır. Bu noktada yine, yukarıda irdelenen, Heidegger'in hakikatin uygunluk olarak belirlenimine yönelttiği eleştiri akla gelir. Modern dönemde önemli olan tasarımın nesnesine uygunluğudur; bu anlayış hem özneyi

---

[55] Özlem, Doğan, *Heidegger ve Teknik*, **Tekniğe İlişkin Soruşturma** içinde, Paradigma Yay., 2. basım, İst., 1998, s. 19

merkez kılmakta hem de nesnenin nesnelliği düşüncesini doğurmaktadır. Nesnenin nesnelliği düşüncesi ile öznenin nesneleşmesi (şeyleşmesi) eş zamanlıdır.[56] Bu durumda öznelliğin temeli nesnelliğe kayar: insan öznelleştikçe nesneleştirmiştir, ilişkisini nesnel kılmaya yönelmiştir.

Heidegger'e göre, Descartes ve öncülü olduğu modern felsefe için doğruluk, (correctness) önermede ve yargıdadır- tasarımın nesnesiyle olan uygunluğundadır. Düşünme tasarımdır, tasarım da hesaplayıcıdır; çünkü tasarlanan hem sağlam hem de sürekli olarak kesin olmasını ancak hesaplanabilir olmada (calculable) kazanır. Kesinlik, kuşkudan arınmış tasarlayan ve tasarım olandır. İnsan bu temel kesinlikte bütün tasarımların tasarımcısı olarak, bütün tasarlananların, doğruluğun ve kesinliğin alanı olarak, varlıkbilimsel zeminde etkinlik merkezi özneye dönüşmüştür.[57] Öznenin etkinlik merkezi olarak açımlanması, ilk "cogito" kavramıyla Descartes dizgesinde gerçekleşir. Heidegger için, Descartes, cogito kavrayışıyla dünyadan ayrı bir özne kurgulamış ardından da dünyayı öznenin emrine sunmuştur. Descartes'da "Ego cogito", hem kendi varoluşunun devamının garantisi hem de diğer bütün şeylerin temeli olarak düşünülmüştür. Descartes, özneyi bütün şeylerin gerçekliğinin-doğruluğunun ölçütü olarak ortaya koyar. Bu düşüncesiyle o, insanın doğaya sahip ve egemen olarak özerkliğini sağlayıp onu kesin yargılara ulaştırmıştır. Dolayısıyla Heidegger için özne, Descartes'la beraber kendi kesinliğine ulaşmıştır. Michael Zimmerman, makalesinde Heidegger'in modern dönem eleştirisini Descartes'la şöyle ilişkilendirir:

---

[56] Heidegger modern teknoloji eleştirisinde öznenin de söz konusu nesneleşmeden payını aldığını özellikle vurgulamaktadır.

[57] Heidegger, Martin, *Dünya Resimleri Çağı*, çev: Levent Özşar, Asa Yay., 1. basım, Bursa, 2001, s. 97

> *Hepimiz Descartes düşüncesinin sonuçlarını iyi biliyoruz. Dünya matematiksel bir alan olarak matematik yoluyla bilinebilir. Gerçek olan bilinebilir olandır ve bilinebilir olan da kesin ve apaçıktır. Demek ki bu yolda bilinebilir olan sadece matematiksel olandır. Bu yol bilineni kontrol edebilmeye götürür. Descartes evrene kendi tasarımlarımıza göre düzenlenebilir bir arena olarak bakar. Bilgi gücü getirir.*[58]

Heidegger'in deyimiyle "özne metafiziği", metafiziğin modern teknolojik kavrayışa giden yolunda en büyük ve önemli adımdır. Modern teknolojik kurgu, merkezde özne olarak insanın durmasıyla ve insanın hakikatinin "kesinlik" yorumunda oluşmuştur.

Modern özne kavrayışı ve teknoloji ilişkisinin metafizik düşünmede köklenmiş olmasında olduğu gibi, metafizik içerisindeki bazı köklü kavramların da modern teknolojik kavrayışın olagelmesinde etkili olduğu düşünülebilir. Araçsallık kavramı ve nedensellik kavrayışı, bu noktada yol göstericidirler. Bu nedenle, bu aşamada, metafizik düşünme geleneğinin bu kavramlar çerçevesinde açımlanarak teknoloji olgusuna bağlanması yerinde olacaktır.

---

[58] Zimmerman, Michael E., *Technological Culture and the End of Philosophy*, **Researh in Philosophy & Technology** içinde, s. 139

1.3. Araçsallık ve Teknoloji

Heidegger, Batı metafiziğine olan eleştirisinin bir uzantısı olarak yorumlanabilecek modern teknoloji yorumunu, "teknoloji nedir?" sorusuna verilen yanıtlardaki ortak nokta olan iki deyişi eleştirerek başlamaktadır: 1. teknoloji amaçlara yönelik araçlardır, 2. bir insan edimidir. Ona göre bu tanımlar aslında sorulması gereken "teknolojinin özü nedir?" sorusuna yanıt vermez; hatta teknolojik kavrayışı belirleyen özü açıklayacak yerde saklamaktadır.[59] O halde, Heidegger'in teknolojinin bu yaygın tanımlarını eleştirisi de yine onun metafizik eleştirisinin bir uzantısı mıdır? Bu soruya verilecek olumlu yanıt, şimdi irdelenecek olan Heidegger'in eleştirdiği bu tanımların "Metafizik ve Teknoloji" başlığı altında gösterilmesinin nedenidir. Heidegger, neden teknolojiyi tanıtan bu tanımların metafiziksel düşünme biçimine uygun olduğunu, hatta tam da bu düşünmeden kaynaklandığını savunmaktadır?

"Teknoloji nedir" biçiminde bir soruya verilen yaygın yanıtlar şunlardır[60] : teknoloji şeylerin nasıl yapıldığına ilişkindir; pratik amaçların gerçekleştirilmesine yardım eden bilgi kümesidir (organizasyonudur); insanın

---

[59] Heidegger öz'ü ("şeyi o şey kılan şey" olarak) metafizik gelenekteki anlamında kullanmaz. Heidegger'in kendi özgün dilinde kullandığı, ve birebir çeviride "öz" olarak çevrilen "wesen" sözcüğü içerisinde olagelmek, süregelmek anlamıyla beraber bir varlığa geliş söz konusudur. [Heidegger, Martin, *The Question Concerning Technology*, **The Question Concerning Technology and Other Essays** içinde, s.1. – QCT olarak belirtilecektir.] O halde, Heidegger'in modern teknolojinin özü ifadesinden kastı, günümüz teknolojisi içerisinde teknolojik kavrayışı belirleyen- neyse o yapan- ve onunla beraber "süregelen, değişen, biçim kazanan" bir yapıyı anlatmaktadır.

[60] Tanımlar Robert E. McGinn'in *What is Technology?* makalesinden belirlenmiştir. **Research in Philosophy & Technology** içinde, volume 1., USA: Jai Press, 1978, s. 179-197. McGinn de yazısında teknolojinin bir insan edimi, tıpkı bilim, sanat, din, spor gibi insan aktivitelerinin bir biçimi olduğunu savunur.

yapıp ettiği aygıt, teknik, ürün, üretme süreci, araç veya aracın yapılma yöntemidir.

Teknolojiye ilişkin genel bir kanının oluşmasına yardım eden bu ve benzeri tanımlar, derin bir teknoloji sorgulamasına-eleştirisine girildiğinde yetersiz kalmaktadırlar. Heidegger göre, bu yanıtlar yanlış değildir; kısacası, doğru olmakla birlikte felsefi bir soruşturma içerisinde yetersiz kalmaktadırlar. Onun için, bu tanımlar teknolojinin insan ve araçlarına ilişkin belirlenimi olması dolayısıyla "antropolojik" denilecek türdendirler: *Teknolojinin bir araç ve insan edimi olarak kavranışı onun araçsal* (instrumental) *ve antropolojik belirlenimidir.*[61]

Neden Heidegger için bu tanımlar yanlış değil, ama yetersizdirler? Neden Heidegger tanımları "doğru" olarak değerlendirmektedir?

Heidegger teknolojiden söz edildiğinde sunulan bu tanımların, konuya uygun olmalarından dolayı doğru kabul edilebileceğini düşünür. Öyle ki, teknolojinin her aşamasında tanım geçerliliğini sürdürmektedir. Kendisinden önceki teknoloji ile modern teknoloji bu tanımda birleşmektedirler: "*her teknolojik edim insan etkinliğinin ortaya çıkardığı araçlar sunar*".[62] Örneğin, kabuklu yemiş kırmak için, insanın bir odun parçasının ucuna bağladığı taş ile günümüzde kullanılan demir çekiç insan yapımı araçlar olmaları bakımından ortaktır. Öyleyse, tanımı yetersiz yapan nedir?

Birincisi, tanım içerisindeki "insan yapımı" ve "araç" maddeleri birbirleri olmaksızın eksiktirler. Heidegger şöyle açıklar:

---

[61] QCT, s. 5
[62] A.g.y.

> *Herkes teknolojinin ne olduğunu açıklayan iki ifadeyi bilir. Biri derki teknoloji amaçlar için araçtır; diğeri derki teknoloji bir insan etkinliğidir. Teknolojinin bu iki tanımı da birbirlerine aittirler. Çünkü amaçlar belirleyip bunlara götüren araçlar yapmak ve kullanmak insan etkinliğidir. Araçların, makinaların, aygıtların yapımı ve kullanımı, bunların yapılmasına neden olan amaçlar ve gereksinimler teknolojinin ne olduğuna aittirler.*[63]

İkincisi, böylesi bir tanım teknolojinin sonuçlarını, getirilerini aydınlatmaktan uzaktır.[64] Heidegger'e göre, teknolojinin özüne/köküne inebilmek– bu noktayı açığa çıkarabilmek için bu araçsal tanımdan fazlası gereklidir. *"Teknolojinin araçsal tanımı bize teknolojinin özünü göstermez."*[65] Araçsal tanım doğru olmakla birlikte yüzeyde kalmaktadır. Bu sav Heidegger'in *Tekniğe İlişkin Soruşturma*'daki örneğiyle açıklanabilir: Su üzerine kurulmuş "basit" bir değirmenle hidroelektrik santrali karşılaştırmasında her ikisinin de amaçlara yönelik bir araç olduğu doğrudur; ancak hidroelektrik santralleri kurmaya yetkinleşmiş insan aklının, değirmeni yapan akıldanki bakış açısı farklıdır.

Heidegger'e göre, modern teknolojik bir araç olan hidroelektrik santralinin arkasındaki aklın bakış açısını bu basit tanımlar açığa çıkaramaz. Onun için modern teknoloji araçsal tanımlarla özünü açığa koymaz. Burada da akla şu soru düşer: modern teknolojiyi anlamak için ne yapmalı, hangi soru sorulmalıdır?

---

[63] A.g.e., s. 4

[64] Heidegger'in tanımı yetersiz görmesindeki bu neden böyle bir tanımla bir teknoloji felsefesi dizgesinin dahi kurulamayacağı düşüncesi olabilir. Elbette, tanımdan yola çıkılarak – eleştiri çerçevesinde bir plan izleyerek metin oluşturulabilir; fakat salt bu tanımla antropolojinin ötesine geçememek söz konusudur.

[65] A.g.e., s. 6

Heidegger burada "teknoloji nedir?" yerine "teknolojinin özü nedir?"i sorar. Sorunun yanıtını da ilk soruda verilen araçsal tanımdan başlayarak sunar. O halde, bu aşamada araçsal olanın kendisi (*instrumentale*) sorgulanmalıdır.[66]

Heidegger aracı "kendisiyle bir şeyin etkilendiği ve böylelikle kendisiyle bir şeye ulaşılan şey" olarak tanımlar.[67] Burada araçsallık ve teknoloji ilişkisine yönelik başlangıçtaki soru tekrar görünür: Heidegger'in teknolojinin bu yaygın tanımlarını eleştirisi onun metafizik eleştirisinin bir uzantısı mıdır? İnsanın dünyayla kurduğu araçsal ilişki metafizik düşünmenin bir sonucu mudur?

Öncelikle şu açıkça belirtilmelidir, Heidegger nesnelerle kurulan araçsal ilişkiyi metafizik düşünmenin bir getirisi olarak yorumlamaz. Aksine, ona göre dünyayla olan dolaysız- araçsal ilişkinin Batının metafizik yapma geleneğinde saptırıldığını savlar. *Varlık ve Zaman*'da nesnelerle kurulan ilişkide[68] onların bir-şey-için-olma özellikleri "düşünülmeden" elde-kullanıma-hazır (*ready-to-hand*) olarak görüldüğünü anlatmaktadır. Bu dolaysız ilişki "dış dünya var mıdır- gerçek midir?" gibi öznelci düşüncenin köktenci (radikal) sorularıyla düşünmenin konusu yapılmıştır. Bu düşünce de bilgi kapsamında olmayanın yok sayılması anlayışını getirmiştir. İnsanın kendi dışındakine ve

---

[66] Heidegger "instrumentum" kavramını Almanca *einrichtung* kavramıyla özdeşleştirir. *Einrichtung* düzenleme, ayarlama, kurma, bir amaç doğrultusunda bir araya getirme anlamlarını taşır. Heidegger bu anlamlarla, "teknolojinin özü" bölümünde ayrıntılarıyla işlenecek olan, modern teknolojinin özünün özellikleri olarak sıraladığı "yerine koyma", "düzenleme", "depolama", "çerçeveleme" (ge-stell) durumlarına gönderimde bulunur. [Özlem, Doğan, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, s. 44]

[67] Burada Heidegger araçsallık irdelemesinden "neden"e, "nedensellik" sorgulamasına geçer. Çalışmada nedensellikle olan bağlantı bir sonraki bölümde irdelenenecektir.

[68] Heidegger, Martin, *Being and Time,*[translated by John Macquarrie, Edward Robinson, NY: Harper & Row Publishers, 1962] – BT olarak anılacaktır – , ¶15 The Being of the Entities Encountered in the Environment bölümünden

hatta kendisine bilgi temelinde yönelmesi modern bilimin ve teknolojinin kavrayış biçimini oluşturmuştur.

O halde, Heidegger için olana ilişkin araçsal yaklaşım doğal bir durumu imler. Sorun oluşturan, olanın araçsallığını planlı programlı bir biçimde hazırlamak, modern dönemle birlikte (ve sonrasında daha da yerleşecek biçimde) salt araçsal, daha doğrusu kullanıma yönelik bir yapılanma içerisinde bulunmaktır.[69]

Heidegger teknoloji yorumu içerisindeki araçsal tanım ile metafizik düşünmeyi "nedensellik" kavramını çözümleyerek bağlar. Bağlantı noktası oldukça açıktır: Heidegger'in deyişiyle "kendisiyle bir şeyin etkilendiği ve bu yolla kendisine ulaşılan şey" olarak araç; aynı zamanda amacı belirlediği için "neden"dir. Araçsallık-nedensellik bağını buradan türetir. Bu nedenle şimdi nedensellik düşüncesi açımlanmalıdır.

[69] Olanların açığa çıkma biçiminin yalnızca kullanım-fayda ölçütüyle belirlenmesi durumunun yaygınlaşması anlatılmaktadır.

1.4. Nedensellik ve Teknoloji

Heidegger, teknolojiye ilişkin soruşturmasını metafizik eleştirisi çerçevesinde açarken, metafizik düşünme içerisindeki temel kavramlardan biri olan "neden" ve "nedensellik" kavramına gönderimde bulunur. *Teknolojiye İlişkin Soruşturma*'da teknolojinin antropolojik tanımı olarak yorumladığı, yukarıda açıklanan, "araçsallık" kavramını "nedensellik" düşüncesine bağlamaktadır.

Bu başlık altında Heidegger'in metafizik eleştirisinin bir uzantısı gibi açımladığı teknoloji sorununu "nedensellik" kavramı bağlamında nasıl yorumladığı yer alacaktır. Bunun için, önce, araçsallık ve nedensellik düşüncesi arasındaki ilişkiye değinilecektir. İlişkinin açımlaması "nedensellik" kavramının çözümlemesini de birlikte getirir. Daha sonra kavram merkezinde gelişen metafiziksel yorumun teknolojik düşünceyle olan bağı serimlenecektir. Bu sayede çalışmada, Heidegger'in açtığı metafizik ve teknolojik düşünce arasındaki bağın bir uzantısı daha ortaya çıkacaktır.

Düşünce tarihinde, dizgelerin etrafında yükseldiği yaygın bir kavram olarak duran "nedensellik" anlayışıyla modern teknolojik düşünce arasında Heidegger nasıl bir ilişki kurmaktadır? Bu sorunun yanıtına, az önce irdelenen, Heidegger'in teknolojinin araçsal tanımına yönelik düşüncesinden ulaşılabilir.

> *Amaca giden yolda araçların kullanıldığı- araçsallığın bulunduğu- her yerde nedensellik vardır.*[70]

---

[70] QCT, s.6

Heidegger için, nedensellik düşüncesine vardıran "neden" kavramını-kavrayışı açıldığında araçsallıkla olan bağlantı görülür. O bu çıkarımla, düşünce tarihinde Aristoteles ile birlikte anılan dört neden öğretisinden, borçlu-sorumlu olmaya, açığa çıkma kavramına ve birbirleriyle olan ilişkilerinden geçerek modern teknolojik açığa çık(ar)ma anlayışına ulaşır. Bu üç durumu Heidegger'in nasıl bağladığını görmek, onun yorumunda metafizik düşünmedeki nedensellik öğretisinin modern teknolojik kavrayışa nasıl götürüldüğünün açımlanması bakımından gereklidir. Bununla birlikte, teknoloji eleştirisinde araçsal düşünce ile dört neden öğretisi nasıl ilişkilendirilmektedir? Neden ilişkilendirilmektedir? Neden ilişkilendirildiğinin yanıtı şöyle verilebilir: teknolojinin Metafizik düşünme geleneğinin modern dönemdeki somut görüntüsü olduğu iddiasını temellendiren bir bağlantı daha göstermek. Çünkü, az sonra da irdeleneceği gibi, Heidegger'e göre dört neden öğretisine ulaştıran düşünme de varlığın unutulmuşluğunun deneyimlenmesidir: "Olanı olan kılan nedir?" denildiğinde sıralanan dört neden, şeyin "o şey" olmasını sağlayandır. Nedenin bilgisi sağlandığında; yani şeyi tam da "o şey" yapan şey bilindiğinde şeye ilişkin üstünlük de gerçekleşir.

Araçsal düşünce ile nedensellik kavrayışının Heidegger'in modern teknoloji eleştirisinde nasıl konumlandığına geçmeden önce dört neden öğretisi ve bunun "açığa çıkma" kavramıyla olan bağlantısına değinilmelidir.

Şeyin yapıldığı malzeme olan "maddi neden" (causa materialis), maddenin kazandığı şekil olan "biçimsel neden" (causa formalis), maddeye malzemeden biçimini veren "etken neden" (causa efficiens) ve maddenin neden o şekli

aldığını belirleyen "ereksel neden" (causa finalis) olarak belirlenen dört neden şeyi o şey kılan etmenlerdir. Heidegger burada sorar: "neden tam da dört neden vardır?", "bu dörtlü yapı içerisine neden kökensel olarak ne anlam taşır?", "dört nedenin nedensel yapısındaki birliktelik ve birbirlerine ait olma, nereden kaynaklanır?"[71]. Heidegger bu sorularla teknolojinin yaygın tanımı ve araçsallık, nedensellik ilişkisinin aydınlanacağını düşünür ve "neden" kavramını irdeler.

Heidegger nedenin (*causa*, *casus*) Latince'de "düşmek" anlamını taşıyan *cadere* fiiliyle bağlantılı olduğunu belirtir; ki burada düşmek şeyin meydana gelmesine neden olan yolu anlatır. Latince'de meydana getirme ve neden olma arasındaki ilişkinin yakınlığına rağmen, Heidegger'in yorumuna göre Grekçe'de, neden kavramının meydana getirme ile etkileme ile dolaysız bir ilişkisi yoktur. "*Bizim neden (*Ursache*), Romalıların* causa *diye adlandırdıkları Grekler'de* aition*'dur.*"[72] Aition kavramı "başka bir şeyin kendisine borçlu olduğu şey"dir ve buradan "sorumlu olma" kavramı gelmektedir. Heidegger'e göre, dört neden ile bir şeyden sorumlu olma birbirlerine aitdirler. Heidegger'in gümüş kase örneği bu aidiyeti açıklar: Gümüş kasede gümüş ve kase birbirlerine borçludurlar. Kasenin yapılma amacı kaseye kase olmaklık görünümünü verdiği için görünüme karşı da bir sorumluluk söz konusudur; aynı biçimde, görünüm de onlara borçludur. Ayrıca, karşılıklı birbirlerine borçlu olan ve kaseyi meydana çıkaran bu üç şey kaseyi yapan ustaya da borçludur, üç yapıyı bir araya toplayan gümüş ustasıdır. Karşılığında gümüş ustası da, bu üçlü yapıya borçludur. Bu durumda borçlu- sorumlu olmak nedir? Bu soru araçsallık ve

---

[71] A.g.y.
[72] A.g.e., s.7

nedensellik arasındaki bağın açımlanmasına bir adım daha yaklaştırır. İlk olarak, buradaki sorumlu olma ahlaki anlamda bir sorumluluk veya borçlu olma durumunu imlemez. Heidegger, konuya buradan yaklaşıldığında, nedenselliğin ilk anlamına giden yolun kapalı kalacağını savlar. Onun için, bir şeyi görünüşe çıkaran, gümüş kase örneğinde anlatıldığı gibi "sorumlu olmanın dört tarzı"dır: Şeyin bir araya gelerek tamamlanması, sorumlu olmanın temel özelliğidir. Burada, sorumlu olmak şeyin ortaya çıkmasına neden olmaktır. İşte, Heidegger'in sorumlu olmayı götürdüğü bu nokta neden olmayı, açığa çıkmayı anlatır. Gümüş kase örneğinde olduğu gibi, nedenler birbirlerine karşı olan sorumlulukla bir araya gelirler, birbirlerine borçlu olma durumuyla bir şeyi açığa çıkarırlar.

Buraya kadar Heidegger'in *Teknolojiye İlişkin Soruşturma*'da anlattığı biçimiyle neden kavramı anlatıldı. Heidegger burada neden "neden" kavramını açıklama gereğini duymaktadır? Çünkü teknolojinin yaygın tanımı olarak kabul gören teknolojinin araçsal olma özelliği düşünceyi "neden"e, nedenselliğe götürmektedir: Amaca götüren araç bir bakıma nedendir. Bu düşünce teknolojinin yaygın (araçsal) tanımından çıkarılır. Fakat düşünce tarihi içinde gelenekleşmiş, dizgelere uyarlanmış "nedensellik" anlayışı nasıl modern teknolojik düşünceyi açar? Çözüm Heidegger'in metafizik düşünce ile modern teknolojik düşünce arasında gösterdiği ilişkiyi anlatır.

Heidegger, teknolojiyi "açığa çıkma" biçimi olarak görür.[73] Şeylerin modern dönem ve sonrasındaki açığa çıkma biçimi teknolojidir. Modern teknoloji şeyleri nasıl açımlar? Şeylerin modern teknolojik açımlanışının altında

[73] Heidegger'in "a-letheia" yorumu irdelendiğinde daha açık anlaşılacaktır.

nedensellik düşüncesi mi vardırır? Heidegger, bu nedenle mi teknoloji eleştirisinde araçsallık tanımından hareketle "neden", "nedensellik" kavramlarını irdeler?

Harold Alderman, Heidegger'in bilim ve teknoloji eleştirisini incelediği makalesinde, Heidegger'in nedensellik düşüncesini teknolojik kavrayışa nasıl bağladığını şöyle anlatır: "aition" kavramının "causa" olarak çevrilmesiyle günümüz modern teknolojisine giden yol açılır. Çünkü, "causa" anlayışının benimsenmesiyle dört neden öğretisi içinde sunulan faal neden (causa efficiens) diğer üç nedeni gölgeler. Kavram böylece salt etki olarak düşünülür. Sonuç olarak, eylem-yapım aşamasında etkide bulunan olarak insan nedenselliğin merkezine yerleşir. Batı düşünmesi ve çağdaş teknoloji, nedensellik ve araçsallık düşüncesi üzerinde yükselir. Modern bilimsel teknoloji şeylerin kendilerini olduğu gibi açmasına izin vermez, sürekli müdahalelerde bulunur[74], şeyler üzerinde insanı hakim görür. Şeylerin nedenlerini araştırmaya yönelir; çünkü nedeni bulup belirlediğinde sonuç üzerinde söz sahibi kılınır. Böylece, şeyin kendisini gösterme sürecini denetim altında tutarak, şey üzerindeki kullanım alanını arttırmayı amaçlar.[75]

Modern teknolojik düşüncenin oluşumunu sağlayan nedensel öğreti, modern bilim anlayışı çerçevesinde daha belirgin bir biçimde durur. O halde,bu noktada modern teknolojik olgunun temeline böyle bir çerçeveden bakılmalıdır.

---

[74] "Tekhne" ve "phusis" kavramları içerisinde ayrıntılı olarak işlenecektir.

[75] Alderman, Harold, *Heidegger's Critique of Science and Technology*, **Heidegger and Modern Technology: Critical Essays** içinde, edited by Michael Murray, New Haven and London: Yale University Press, 1978, s. 45

1.5. Bilim ve Teknoloji

Bilim ve teknolojinin öncelik sonralık ilişkisine bakılmaksızın, bilimsel ve teknolojik düşünceyi açan yolun anlama ve anlamlandırma çabasında başladığı düşüncesinde uzlaşılmaktadır. Ancak teknolojiye ilişkin derin bir sorgulamanın içerisine girildiğinde, Heidegger'in açtığı yolda, bu edimlerin metafizik düşünme biçiminin getirileri olduğu ortaya çıkmaktadır. Metafizik düşünme içerisindeki alt söylem, özellikle de özne-nesne merkezli bakış açısı, insanın içinde bulunduğu-bulunuşa geldiği dünyayı insandan apayrı bir araştırma nesnesine dönüştürmenin zeminini hazırlar. Heidegger, gerek metafiziğin doğruluk kuramı belirlemesinde gerek tasarımcı düşüncenin dünyayı bir resim olarak algılaması söyleminde metafizikteki bu alt söylemi üste çıkarmaktadır. En yalın haliyle söylendiğinde, onun için bilim, metafiziksel düşünme biçiminin mantık terminolojisiyle yüklü çağdaş durumunu ifade eder. Burada bu sav temellendirilecektir. Yanıt aranacak sorular şunlardır: Teknoloji her zaman bilimden, bilimsel kuramlardan daha hızlı değişir, gelişir. Bu durumda, hızla kitlelere yayılmakta olan teknolojinin temelinde bulunan bilişsel kavrayış, neden Heidegger'de metafiziğin somut resmi olarak açımlanmaktadır? Teknolojik kavrayışa giden yolda, modern bilimsel yaklaşım neden metafizik düşüncenin doruğu olarak nitelendirilir?

Yanıtlar Heidegger'in modern bilime ilişkin düşüncelerini vermektedir. Bilimin altındaki metafizik söylem Heidegger'in yorumuyla aralandığında, metafizik düşüncenin günümüzdeki uzantısı olan teknolojinin özüne yaklaşılmaktadır. Bu

nedenle onun teknoloji eleştirisi bağlamında bilimsel kavrayışa yönelik savları, kökenbilimsel açımlamaları çözümlenmelidir.

Modern dönemin düşünce yapısı kendini modern bilim anlayışında somutlaştırır. Bu dönemdeki bilim anlayışının belirgin özelliği kesinliğe olan bağlılığıdır. Bu bağlılık da matematiksel zeminde yükselen bilim anlayışında görünür. Olana ilişkin bilgi sayılar, semboller aracılığıyla kesinlik, durağanlık kazanır. Heidegger'e göre, yeniçağın öncülü kabul edilen Descartes öğretilerinin sonucu modern teknolojik kavrayıştır. Descartes'ın özneye yüklediği anlam ve kesin bilgi arayışında ortaya koyduğu evrensel matematik ilkesi, kendinden sonraki düşünce çizgisini belirlemektedir. O halde, matematik sayesinde olup biten nedir? Matematik yeniçağda ortaya çıkmadığına göre, fakat özellikle de yeniçağda ve sonrasında matematiğin evrensel yöntem olarak sunulmasını Heidegger teknolojinin özü sorgulamasıyla nasıl ilişkilendirir?

Hesabetme ve matematik birbirlerine ait olarak düşünülür. Hesaplama, Heidegger için, nesneleşme zincirine neden olmaktadır. Çünkü, sayılabilen hep bir sonraki sayım için kullanılmak üzere dönüştürülmektedir. "*Hesaplama sayılabilenden başka bir şeyin ortaya çıkmasına izin vermez. Her şey sadece onun saydığıdır. Her seferinde sayılan saymanın devam etmesini sağlar.*"[76] Heidegger'e göre, olanlar kimliklerini hesaba vurma sırasında kaybetmektedirler. *Poetry, Language, Thought*'ta düşüncesini şu örnekle açıklar: Renkler aslında sadece parlamaktadırlar; bununla birlikte bilim onları dalga boyu olarak ölçüp belirlediğinde kaybolup giderler. Kırmızıdan söz ederken konu onun dalga boyu olduğunda artık kırmızıya ilişkin değil; ışık-

[76] Heidegger, Martin, *Metafizik Nedir?*, s. 48

dalga boylarına ilişkin bir tartışmaya dönüşmüştür. Benzer biçimde, olan şeyin ne olduğunu belirlemekte gelenekleşen metafizik düşünme biçimi, modern çağda bilimi öne çıkararak geleneğini sürdürmektedir. Heidegger'e göre, dünya artık özne olarak merkezde konumlanmış insanın araştırma nesnesi olarak açımlanmaktadır. Nesneyi belirlemenin en kesin yolu da hesaplamak, ölçme değerlendirme testlerine tabi tutmak olur. Heidegger'in hesaplayıcı düşünmeye karşı olan eleştirisi, dünyanın bir nesne olarak kesin ölçülerle belirlenmesi ve bu yolla bilinir kılması değildir. Metafizik düşünme, bu boyuttan sonra yalnızca belirlemekle yetinmez; daha ziyade kontrol altına almakla ilgilenir. Olanlar formüllere indirgenirken, aynı zamanda, formüle uygun olacak şekilde biçimlendirilir (manipulation). Modern bilimin daha önceki düşünsel süreçten farkı budur: bir kural bulunur ve olanlar tasarıma uygun duruma sokulur.[77] Modern bilimde kesinlik kaygısı esastır. Kesinlik için yapılan olanları nesne olarak düzenlenmiş deneyler içerisinde yakalamaktır.[78] Modern dönemle organize edilmiş deneyler, düşünce (tasarım) deneyleri dönemi başlar.[79] Deney

---

[77] Örneğin Antik Yunan dönemindeki bilim modelinde önce gözlemin olduğu görülür. Olanlara doğada sergiledikleri tavrı anlamak için bakılır ve yapılan gözlemler genellenir. Bilimde genelleme ilkesi sürekli vardır- olmak durumundadır da; ancak modern bilimde olana dolaysız olarak "yasa" mantığının arkasından bakılır. Nedir yasa mantığı? Olanların yasaya uygun formülasyonu. Yasalar ideal koşullarda, örneğin laboratuar ortamında, yapılan deneylerle doğrulanırlar; uygunsuzlar büyük bir küme oluşturuncaya dek görmezden gelinir veya yadsınırlar. [Kuhn'un *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* metni bu yargıya ulaştırmıştır; Kuhn, Thomas, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev: Nilüfer Kuyaş, Alan Yay., 4. Basım, İst., 1995] Heidegger'e göre bizim bugün gözlem dediğimiz, müdahalede bulunmaksızın yaptığımız, Antik Yunan'da deney (experientia) denilen şeydir. *Dünya Resimleri Çağı*'nda şöyle der: "*Empeira'nın (experientia, deney) ne anlama geldiğini kesin olarak ilkin Aristoteles kavradı: Şeylerin kendisinin, niteliklerinin, değişmelerinin değişen koşullarda gözlemi, böylece de şeylerin kurallı davranışlarının bilgisi*." [Heidegger, Martin, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, çev: Levent Özşar, Asa Yay., 1. basım, Bursa, 2001, s. 70]

[78] Modern teknolojik kavrayış bu noktada bilimsel bakışla kesişmektedir. Açıklama ileride sunulacaktır.

[79] Aristoteles'in günlük gözlemlere uyan hareket kuramını Galileo düşünce deneyleriyle ulaştığı eylemsizlik ilkesiyle yıkar. Eylemsizlik ilkesi gerçek dünyada gözlemlenemez, ancak ideal koşullar altında düşünüldüğünde meydana çıkarılabilir. Galileo'nun bu düşüncesine ulaştıran ve

konuları ölçülebilir düzeneklerden oluşur. Matematiğin en temelde yer almasının nedeni budur. Matematiksel olanlar kesin bilgi olarak "doğru"durlar. Bu durumda, önemli olan, olgular arasındaki matematiksel bağlantılardır. Matematiksel olana verilen önem ve metafizik düşüncenin ortaya çıkardığı teknolojik kavrayışın bağlantısı nedir? Heidegger neden matematiği, matematiksel olanı anlatır?

> *Matematik, her yerde denklemler aracılığıyla tüm düzen bağlantılarının harmoniye sokulmasını kendi beklentisinin hedefi olarak kuran ve dolayısıyla salt mümkün her düzenlemeyi önceden temel bir denklemle hesaplayan hesabetmedir.*[80]

O halde, matematiksel olabilmek önceden hesaplanabilir olmaya bağlıdır. Matematik önceden kurulu bir düzen içerisinde yer alır. Düzeni denkleme çevirir, bilinmeyenlere bilinenlerden ulaşarak yol alır; böylece bilinmeyenleri de bilinir kılar, olasılıkları hesaplar. Heidegger, savını kökenbilimsel bir irdelemeyle temellendirir. *Modern Bilim, Metafizik, Matematik* metninde[81] matematiğe ilişkin şunları söyler: "*ta mathémata*[82] (matematiksel olan), öğretilebilir-öğrenilebilir olan anlamında "kendilerinin bilgisini aldığımız-öğrendiğimiz ölçüde şeylerdir". Heidegger, "öğrenmenin önceden sahip olunan

---

düşüncesinin altında yatan onun Platon'un idealar alemini anımsatan salt matematik bağlantıların hüküm sürdüğü evren anlayışıdır (Galileo şöyle der: "doğa matematik dilinden yazılmış bir kitaptır ve onu anlamak için bu dili bilmek gerekir").

[80] Heidegger, Martin, *Bilim ve Düşünüm,* **Bilim Üzerine İki Ders** içinde, çev: Hakkı Hünler, Paradigma Yay., 1. basım, İst., 1998, s.30

[81] Heidegger, Martin, *Modern Bilim,Metafizik, Matematik*, **Bilim Üzerine İki Ders** içinde, s.48-51

[82] "Ta mathémata"nın içinde *manthanein* (öğrenmek) ve *mathesis* (öğretmek: öğrenme ve öğretilen öğreti) anlamları saklıdır. Heidegger için, matematik bilgisi başlangıçta şeylerden edinilmez; örnek olarak sayıların metamatikselliğini gösterir: üç kalem gördüğümüzde üç kalem diyoruz; fakat üç kalem ifadesinde üçün ne olduğu belirlenmemektedir, biz üçü zaten biliyorsak üç kalemi söyleyebiliriz. Üç kavramına zaten sahibiz; üç kalem ifadesiyle "sahip olunan" tanınmış/deneyimlenmiş olur. Heidegger bu tanıma sürecine öğrenme der.

şeyin deneyimlenmesi”[83] olduğunu düşünür. Öğrenmede, şeye ilişkin halihazırda sahip olunan şey alınır ve öğrenenle birlikte açılır.[84]

Modern bilimin matematikselliği sadece matematik üzerine kurulu olmasından, matematiği kullanmasından kaynaklanmaz. Heidegger, modern bilimin matematikselliğinden, matematiğin bu önceden sahip olunanı alma karakteri bağlamında söz eder. Modern bilimde, “zihinde tasarlamak” (mente concipere) olarak adlandırılan, şeye ilişkin bir ön kavrayışın söz konusu olduğunu belirtir. Şeyler, öncelikle tasarımlar içerisinde değerlendirmeye alınır. Heidegger, bundan tasarımın aksiyomatik bir yapı kazanması durumu olarak söz eder. Grekçe’de *aksioô* olarak adlandırılan ilke, önce tasarımda konumlanır ve olgulara da söz konusu aksiyomun çerçevesinden bakılır.

> *Her bilim ve bilgi, matematiksel tasarıda alınan ve koyulan bilgi, önermeler içinde ifade edildiği ölçüde şeyleri önceden kendi temelleri üzerine koyacak türden bir bilgidir. Aksiyomlar temel önermelerdir.*[85]

Matematiksel tasarımın aksiyomatik yapı üzerinde yükselmesi, modern bilimdeki matematikselliğin bir özelliğini daha belirtir. Bu özellik açımlandığında şunlar görülür: Şeyin kendi içindeki ve diğerleriyle olan bağlantıları önceden tasvir edilir, bu çizim de temel planı teşkil eder. Temel plan içerisinde sınırları belirlenmiş araştırma nesnesi, aksiyomatik belirlenim ve matematiksel ilkelerle formüllere indirgenir. Formül, şeyin geçmişini de

---

[83] Heidegger kökenbilimsel bağlamda kökten yola çıkarak öğrenmede bir kendine mâl etmenin söz konusu olduğunu düşünür. Öğrenilen alınır-alımlanır; burada alma “şeyin sahipliğini alma” değildir. Öğrenme içerisindeki alma, Heidegger için, “alanın yalnızca temelde zaten sahip olduğu şeyi almadır”. Bu nedenle öğrenmeye ilişkin Heidegger, aynı metinde, şunu söyler: “*Hakiki öğrenme, insanın zaten sahip olduğu şeyi almanın bir kendini-verme/ kendinden-verme olduğu ve böyle deneyimlendiği yerde ortaya çıkar.*” (s. 50)

[84] Kısacası, esaslı öğrenmede sadece sunulanın devralınması yetmez, öğreneninin kendini vermesi-kendinden vermesi gerekir.

[85] A.g.e., s. 68

geleceğini de anlatacak şekilde bir denklik kurar. Bu durum "matematiğin egemen olduğu", "matematik diliyle yazılmış bir düzen" olarak doğayı, aksiyomatik kurgu içerisinde tasarımlanan ve cisimlerin kendisinin bir parçası ve kendisine bağlanmış olarak olabilecekleri, hareketin uzam ve zaman bağlantısının adı kılar. Heidegger'e göre, modern bilimle beraber şeyler kendilerini "yalnızca yerlerin ve zaman noktalarının bağlantılarında ve kütle ölçülerinde ve iş gören güçlerde gösterirler."[86] Kısacası, modern bilim için şeyin kendisini nasıl gösterdiğinin bir tasarımı vardır. Her şey kendini tasarımda gösterir. O halde, her şeyin kendini tasarımda göstermesi nedir?

Modern dönemde tasarım, deneyi de deneyimi de belirlemektedir. Bu nasıl gerçekleşmektedir? Heidegger'e göre, modern dönemde doğanın ölçülebilir bir nesne olarak düşünülmesi deneye vazgeçilmez bir özellik kazandırır. Her şey, deney ortamında olduğu gibi, düzenlenmiş-ayarlanmış bir "mekanizmanın" içinde gibidir. Bu ayarlanmış düzeneklerde yapılan deneyler yoluyla bilim, şeyleri kontrol edebilir bir durum kazanır. Heideggerci bir ifadeyle: deneyim de matematikselleşme içerisinde modern deney haline bürünür. Şu soru kaçınılmazdır: Modern dönemle birlikte neden tüm bunlar gerçekleşir? Heidegger adı geçen makalesinde şöyle anlatır: tasarım, şeyleri bağlantılarıyla resimlediği için sayısal ölçmeyi olanaklı kılmaktadır. Modern dönemde "tüm bilimler en sonunda tek bir bilimdir ve tek bir evrensel bilimsel yöntem vardır" anlayışı hakimdir; kısacası bu dönemde bütün düşünme matematiksel temel üzerinde

[86] A.g.e., s. 69

yükselir. Modern dönem (doğa) filozoflarında, düşün adamlarında hep bir matematiksel temel oluşturma çalışması görülür.[87]

Heidegger, modern metafiziğin modern matematikte temellendiğini savunur ve bundan dolayı modern matematik üzerine düşünür. Onun için, matematik, teknolojik ve metafizik düşünce bağlantısındaki birleşim noktasıdır. O, modern doğa bilimi, modern matematik ve modern metafiziğin köklerini matematiksel-olanda bulmaktadır. Heidegger için, modern, "gerçeklik üzerine yeni bir hücum çağı" olduğu için, teknolojiye ilişkin sorgulamada özellikle bu döneme bakılmalıdır. Bu dönemde de matematiksel olan, kendini tüm düşüncenin standardı olarak açtığı için matematik yorumlanmalıdır.

Heidegger'in matematiğe ilişkin düşüncelerine teknoloji ve modern bilim bağlamında yer verdikten sonra modern teknolojinin bilimsel düşünmeyle bağını onun bilimin özü soruşturması temelinde açmak yerinde olacaktır.

Başlangıçta değinilen Heidegger'in olanlara yönelme ve varlığın unutulmuşluğu etrafında dönen metafizik düşünme değerlendirmesi, teknolojik düşünce eleştirisinde modern bilimin özü tartışmasıyla sürer. Ona göre modern dönemi anlamak için yeniçağ bilimi sorgulanmalıdır. Bilimin bu kadar etkili olmasının arkasındaki nedenin kavranması için Heidegger "*modern bilimin özü nedir?*"i sorar. Böylece, hem modern teknolojiye getiren süreç anlaşılacak hem de hala etkisini sürdüren metafizik düşüncenin teknolojik düşünmeyi hangi noktalardan yakalayıp belirlediği gösterilecektir. Bu durumda, modern teknolojik düşünmenin pekiştireci olarak yorumlanabilecek bilim, Heidegger'in

---

[87] "Descartes'ın analitik geometrisi, Newton'un sonsuz küçükler hesabı, Leibniz'in diferansiyel hesabı düşünmedeki bu temel matematiksel karakteri imlemektedir." (A.g.y.)

yorumundan ele alındığında, teknolojik düşünme eleştirisi de kendiliğinden görünecektir.

Bilimsel çalışmalar yeniçağdaki düşün faaliyetlerinin başında gelir. Heidegger de *Dünya Resim Çağı*'nın başlangıcında, yeniçağın özlü olguları sıralamasına girerken ilk olarak bilimi gösterir: *Modern çağın özlü olgularından ilki onun bilimidir.*[88] Onun için, modern çağ biliminin özünü "araştırma" oluşturur. Bu durumda, bilimin özünün araştırma olması onu metafizik düşünmenin modern çağdaki son biçimi kılar mı?

Heidegger, araştırmayı tasarımcı düşünmenin kullanımında görür. Tasarımda, tasarlananın geçmişine yönelik bir hesaplama söz konusu olduğu gibi gelecekteki durumu da tahmin dahilindedir. Araştırmadaki kullanım hakkı buradan doğmaktadır. Bilim, Heidegger'e göre, geçmişin saptanıp geleceğin de hesaplama altına alınması ve konusunun bütünüyle nesneleşmesinde araştırma olarak özünü kurmaktadır. Bu noktada, çalışmanın başlarında açıklanan hakikatin kesinlik olarak dönüşmesinin, bu biçimde yorumlanmasının bir sonucu görünmektedir. Tasarımda olanın nesnelliğini göstermek için araştırma olarak bilim, hakikati kesinliğe dönüştürmüştür. "Araştırma olarak bilime tasarımın kesinliğinin hakikate dönüştüğünde ulaşırız."[89]

Hakikatin, yargının nesnesine uygunluğu olarak adlandırılan "doğruluk" kuramında anlaşılıp kesinliğe dönüştürülmesi, özneyi hesaplayıp bilme yetisine sahip olduğu için onu evrenin hakimi olarak yorumlayan dizgelerin içerisine sokar. Heidegger'in bilimin özünü araştırma olarak belirleyip

---

[88] AWP, s. 116
[89] A.g.e., s. 127

onu metafiziğin modern çağdaki göstergesi olarak yorumlamasının temel dayanağı budur ve o, metafiziğin bilim üzerinden teknolojik kavrayışı belirlemesini bu noktadan açıklar. Bu durumda şu sorular doğar: Bilim yeniçağda mı nesnesini belirleme altına sokup bilen öznenin emrine sunmuştur? Kısacası, araştırma olarak bilimin özü yeniçağa özgü bir durum mudur? Yoksa, Heidegger bilimsel edimlerin genel yapısından mı metafizik düşünmeyle bağlantısını kurup teknolojik anlayış eleştirisiyle birlikte yorumlar?

Bilimin "gerçeğin teorisi" olarak alımlanması yeniçağa özgüdür.[90] Heidegger, "bilim gerçek olanın teorisidir" deyişinden yola çıkarak, bilimin metafizik düşünmeyle olan bağını serimler. Bu tanımdan, Heidegger'in çıkarım adımlarına uygun olarak, teknoloji yorumu belirebilir. Bilimin yeniçağa özgü bu tanımı, hem Heidegger'in "araştırma" olarak gösterdiği onun özünü hem de niçin özellikle de modern dönemle beraber (Heidegger'in deyimiyle) "saldırgan" bir karaktere büründüğünü anlatacaktır.

Heidegger, "bilim gerçek olanın teorisidir" tanımının içerisindeki kavramları ayrı ayrı açıklayarak, modern bilim içerisinde gördüğü metafizik yapıyı anlatır. Gerçek olan, gerçeklik "mevcudoluşun içine doğru olmakla önde duran şey, kendini öne çıkarmanın tamamlanmış mevcudoluşu anlamına gelir."[91] Bu kavrayış yeniçağda gerçek-olanı nesne olarak (gegen-stand) ele alır. Gerçek-olan nedenler zincirinin sonundaki ortaya çıkan sonuç olarak görülür, ayrıca zinciri matematiksel bağlantılar oluşturmaktadır. Gerçek olan, bu durumda, incelenip ölçülebilir-hesaplanabilir olarak, bir nesnellik içinde yorumlanır. Bu

---

[90] Heidegger'e göre eskiçağda "episteme", ortaçağda "doktrina" kavramlarıyla gelen bilim anlayışı yeniçağda kendisini "gerçeğin teorisi" olarak gösterir. [Heidegger, Martin, *Bilim ve Düşünüm*, **Bilim Üzerine İki Ders** içinde, s. 15]

[91] A.g.e., s.18

yorum, gerçek olan üzerinde çalışanı, inceledikçe incelediği konu üzerinde hakim kılar.[92] Gerçek olana ilişkin teori olarak bilim, özünü araştırma konusunun nesnelliği içerisinde sürdürür. Heideger'e göre, tam da bu noktada, gerçek-olan teori aracılığıyla gerçek olmaktadır.

"Gerçeğin teorisi olarak bilim"i "teori"nin çözümlemesiyle de açımlayan Heidegger, teori kavramının kökenbilimsel yapısından gerçeğin nesnellik içerisinde nesneleşmesini anlatmaktadır. Teoriyi bilimin özünü anlatırken ikinci kavram olarak açıklar. Teori, Grekçe *theôrein* fiilinden gelen isimdir. *Thea* (bir şeyin kendini gösterdiği dış görüntü) ve *horaô*'nun (dikkatlice bakmak, yakından bakmak) birleşmesiyle meydana gelir. Heidegger, bu kökensel yapıdan "theorein thean horan"dır çıkarımında bulunur. Thean horan, "mevcut olan şeyin görülebilir duruma geldiği dış görünüşe dikkatlice bakmak ve böyle bir görme sayesinde ondan gözlerini ayıramamaktır".[93] Theoria'nın "contemplatio" (ayıran bölümleyen bakış)[94] olarak çevrilmesi, teoriyi Grek döneminde hazırlıklarının başladığı olanların parça parça bakılmasının-irdelenmesinin adı kılmaktadır. Teorinin, Latince bağlantılı diğer dillere de gözlem, irdeleme olarak çevrilmesi (Almanca'da "betrachtung")[95], onu gerçek-olanın gözlenmesinin adı yapar.

---

[92] A.g.e., s. 27
[93] A.g.e., s. 23
[94] Contemplâri: bakmak, gözlemlemek, incelemek, üzerinde düşünmek, teemül etmek; kehanet için alamet alanını (templum'u) saptamak, belirlemek. [Kabaağaç, Sina; Alova, Erdal, *Latince Türkçe Sözlük*, Sosyal Yay., İst., 1995].
Heidegger de sözcüğü templum ile bağlantısında inceler, "contemplâri"yi bir şeyi ayrı bir dilim halinde bölmek ve onun orada kapatmak anlamıyla "temnein" (kesmek, bölmek) fiilinden köklenen "templum" ile açıklamaktadır.
[95] Betrachtung (görüş, gözlem) Latince "tractare"den (elle işlemek, üzerinde çalışmak; rafine etmek) türetilmiştir. Heidegger "bir şeye doğru yol açmaya çalışmak, bir şeyi takip etmek, şeyi güvenceye almak için tuzağa düşürmek" anlamlarını yükler. Onun için gözlem (betrachtung),

Sonuç olarak, Heidegger'in gerçek-olan ve teori kavramlarını çözümlemesi, onun bilim tanımını açıklarkenki bilimin gerçekliği nesneleştirmesi düşüncesini de açıklamış olur. Bilimin yeniçağda beliren "araştırma" olarak özü, gerçek-olanı nesneleştirerek kendi konusu kılar. Metafizik düşünmedeki olanın olan olarak belirlenmesi çabası yeniçağda kendini bilim merkezinde gösterir. Heidegger için, teknoloji bilimsel kuramlardan sonra başlamamış olmakla, hatta bu kuramların yolunu açmakla birlikte, bilimsel kuramların olanlara yönelik teknolojik bakış açısını pekiştirir.

Çalışmanın bu ilk bölümünde, teknolojinin Heidegger'e göre metafizik geleneğin hangi aşamalarında köklendiği bazı temel kavramlar bağlamında irdelendi. İkinci bölümde ise, Heidegger'in modern teknolojik kavrayışın ayrımını belirlerken referans noktası olarak kullandığı Antik Yunan dönemindeki kavrama modeli ile birlikte modern teknoloji eleştirisi sunulacaktır. Böylece, onun metafizik düşünmenin günümüzdeki göstergesi olarak değerlendirdiği modern teknolojik kavrayış eleştirisi açıklığa kavuşacaktır.

---

teorinin gerçek-olanı tuzağa düşürmesini imlemektedir. [Heidegger, Martin, *Bilim ve Düşünüm*, **Bilim Üzerine İki Ders** içinde, s.27]

II. BÖLÜM

TEKHNE ve TEKNOLOJİ

Heidegger'in teknolojiye ilişkin yorumu, dizgesinde açımladığı metafizik düşünmenin teknolojik düşünme ile ilintili bazı temel söylemleri etrafında ilk bölümde ele alınmıştır. Bu bölümde onun modern teknolojik düşünce kavramını Antik Yunan'daki "tekhne" kavramıyla karşılaştırarak değerlendirmesi irdelenecektir. Böylece, Heidegger'de, modern teknolojik düşünceye karşı bir seçenek olarak gösterilen varlığın- doğanın (phusis) Antik Yunandaki kavranışı açımlanacaktır. Kavrayışın göstergesi olan temel kavramlar, olanın deneyimlenme biçimini yansıtmaktadırlar. Bu nedenle, kavramların çözümlenmesi bir anlamda deneyimi açmaktadır.[96] Heidegger, metafizik düşünce eleştirisinde özellikle modern dönemin kavramlarıyla öncesinin temel kavramlarını karşılaştırır. Bu durumda, çalışmada onun teknoloji yorumu bağlamında öne çıkardığı kavramları çevirileriyle karşılaştırıp irdeleme girişimi, düşüncesinin ortaya koyulmasında yardımcı olacaktır. Dolayısıyla, öncelikle bu iki antik kavram çözümlenecek ve modern teknolojik kavrayış ile karşılaştırılacaktır: *phusis* ve *aletheia*.

Heidegger için, günümüz teknolojisi bu kavramlardaki anlamsal dönüşümlerin bir sonucudur. Her iki kavram da, ayrıntılarını sunarken

---

[96] "*Heidegger için dil, özellikle de Grek dili, insanın temel deneyimini ortaya koymaktadır.*" [Pattison, George, *The Later Heidegger*, s. 49]. Öne çıkmış kavramlara bakıldığında, bu kavramlar irdelendiğinde düşünmenin bakış açısı ortaya çıkar. Örneğin Heidegger'in özne-nesne kavramını kökenbilimsel çözümlemelerle anlatması, kavramı anlatarak deneyimi sunma düşüncesi ile ilişkilendirilebilir.

temellendirileceği gibi, Heidegger'in deyişiyle Antik Yunan'daki varlık deneyimini anlatır. Ona göre, bu kavramlardaki çevirilerin gösterdiği dönüşümler deneyimdeki değişikliği de anlatmaktadırlar; aynı zamanda kavramlardaki dönüşümler metafizik düşünmenin yönünü de belli ederler. Heidegger, dizgesinde bu iki kavramı sadece teknoloji eleştirisinde kullanmaz; örneğin, metafiziğin doğruluk öğretisini eleştirisinde söz etmektedir. Çalışmada, kavramlar iki başlık altında ve teknoloji ile ilişkilerinde irdeleneceği için merkeze alınan "tekhne" kavramıyla bağlantısında çözümlenecektir.[97] Dolayısıyla, Antik Yunan'daki tekhne kavramı anlaşıldığında modern teknolojik kavrayışla karşılaştırılmasının yolu açılacaktır. Ayrıca, Heidegger'in yapıtlarında kullandığı yol izlendiğinde de tekhne kavramının kökenbilimsel çözümlenmesi ile karşılaşılmaktadır.

"Tekhne" Kavramı: Schadewaldt'a göre, "tekhne" sözcüğüyle etimolojik olarak öncelikle Hint-Avrupa dil ailesindeki ağaç işçiliği ve marangozluk anlamına gelen *tekp* telaffuzunda karşılaşılmaktadır. Latince'de de yapmak, inşa etmek, düzenlemek, kurmak, dokumak, tekstil sözcüğünün kökünü oluşturan *texo* ve Eski Almanca'daki "küçük balta" anlamına gelen *dehsala*'nın aynı kaynaktan çıktığına işaret edilir. Antik Yunanca'daki kök *tékton*'dur, mimar ve marangoz anlamlarını taşır (İngilizce'de "architect" sözcüğünde yaşamaktadır); ayrıca buradaki *tékton* marangozun-mimarın ve bu gibi becerilerin imleyeni *tekhne*'ye ait olarak görülmektedir. "Tekhneye ait olan" anlamındaki

[97] Burada Wolfgang Schadewaldt'ın *The Concepts of Nature and Technique According to The Greeks* makalesi yol gösterici olmuştur: **Research in Philosophy & Technology** içinde, vol. 2, Greenwich: Jai Press, 1979, s. 159-172

tekhnikon da sanatsal yetenek ve beceriye gönderimde bulunur. Latince'deki teknik sanatlar anlamına gelen *technica ars* sözcüğü Fransızca'ya *technique* olarak geçmiş, Almanca'ya da 18. yüzyılda *technik* olarak aktarılmıştır. Bu bağlantılarıyla sözcük, her türlü üretim becerisine ilişkin edim ve yöntemi anlatmaktadır. Sanattan spora, tarımdan dekorasyona her etkinliğe yayılmış durumda söylem içerisindedir.

Heidegger'in anlattığı biçimiyle, tekhne bir bilgi türüdür: Antik Yunanca'da üretmeye, inşa etmeye yönelik bilgi ve beceriyi anlatmaktadır. Tekhne'ye sahip olanların şeye ilişkin bilgi konusunda daha fazlasına sahip oldukları düşünülür, şeyin nedeni ve nasılı bilinir; bu bağlamda tekhne teorik bilgiye de yakındır. Tekhne'nin bilgi ve beceri olarak tanımlanması bu nedenden dolayı olabilir. Şu örnek verilir: "beyaz et boş mideye iyidir" yargısına ilişkin fizikçi (burada tekhneye sahip olan olarak) şeyin hafif olmasından ötürü şeyin mide için neden iyi olduğunu ve nasıl iyi geldiğini bilir. Burada tekhne sahibi, teoride de pratikte de şeye ilişkin daha fazla bilgiye sahiptir. Örneğin sunulmasının nedeni tekhneye sahip olmakla modern teknolojik düşünme biçimini açmak arasında ilişki göstermek için midir?

Heidegger'in, modern teknolojik düşünme dediği günümüz hakim düşünce biçiminin anlaşılması için, onun modern ve antik dönem karşılaştırmasının anlaşılması gerekmektedir. Bu nedenle, onun modern teknolojinin özü anlatımına geçmeden önce teknolojinin nasıl bir anlama-kavrama sürecinden geçtiğine ilişkin belirlemesi irdelenmelidir. Bunun için de, Heidegger'in çalışmalarında açımlanan, teknolojinin Antik Yunan'daki tekhne biçimine değinilmelidir.

Sanat Yapıtının Kökeni'nde Heidegger[98], tekhne'yi yapma edimi olmasının yanı sıra bir bilme biçimi olarak açıklar. Heidegger'de bilme, bir çalışmanın, yapıtın biçim kazanmasından önce onun görülmesi olarak yorumlanır.[99] Heidegger için Antik Yunan'da tekhne sanat ve sanat yapıtı olarak yorumlanmıştır- sanat yapıtta varlığı açımlayan bilgi olduğu için tekhne'dir.[100] Michael Zimmerman, bu konuda Heidegger'e şu soruyu yöneltir: *tekhne gerçekten de ontolojik bir açılım mıdır?* Çünkü eğer tekhne sanat olarak alımlanırsa teknoloji ve sanat arasındaki ilişki dolayımlı değil dolayımsız olmalıdır; ayrıca bir sanatçının tekniklerinden söz etme olanağı varken, teknolojiden sanatmışçasına söz edilmez.[101]

Heidegger, tekhne ve sanat arasındaki bağı, her ikisinde bulunan ortaya-açığa çıkma yönü ile kurmaktadır. Ona göre, tekhne *poiesis* olarak bir açımlama modudur. Tekhne açığa çıkarma, meydana getirme yönüyle poiesis'e ilişkindir. Aynı zamanda, Heidegger için pratik olanın teorik olanı da içinde barındırmasından ötürü tekhne "episteme" olma özelliğine de sahiptir.[102] Tekhne'nin şeyi açığa çıkarmak için bilgiye gereksinimi vardır ki, bu da onun episteme karakterini gösterir. Bununla birlikte tekhne çıkar gütmeyen teorik bilgiden farklıdır; çünkü o bir şeyi meydana getirme-yapma kaygısı taşımaktadır. Heidegger, Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik*'inin ikinci kitap üç ve dördüncü

---

[98] Heidegger, Martin, *The Origin of the Work of Art*, **Basic Writings: from *Being and Time* to *Task of Thinking*** içinde, edited by David Farell Krell, NY: Harper and Row Publishers, 1992, s. 139-203

[99] Heidegger, Martin, *Sanatın Doğuşu ve Düşüncenin Yolu*, **Patikalar** içinde, çev: Leyla Baydar, Hasan Ünal Nalbantoğlu, İmge Yay., 1. basım, Ank., 1997, s. 13

[100] Heidegger, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, s. 159-160

[101] Zimmerman, Michael E., *Heidegger's Confrontation with Modernity: Technology, Politics and Art*, s. 230
Kanımca, eleştiride Heidegger'in teknolojiyi değil tekhne'yi sanatla bağdaştırmış olduğu göz ardı edilmiştir.

[102] A.g.e., s. 231

bölümlerinde tekhne ve episteme ayrımı yapıldığını söyler.[103] Heidegger'e göre Aristoteles bu ayrımı "neyin" kendini açtığıyla "nasıl" açtığının ayrımını sunarak yapar. Tekhne yoluyla üretim yapılabilir.[104] Şeyin bir açımlama biçimi olarak tekhne karakterindeki üretiminde, "manifacturing" dolayısıyla "manipulasyon" söz konusu olmadığı için, çalışmanın üçüncü bölümünde irdelenecek olan teknolojik açılımdan farklıdır. Tekhne'de bir açığa çıkarma, öne koyma biçimi olarak "phusis" söz konusudur. O halde, Heidegger'in "phusis" anlatısına geçerek tekhne kavramındaki öne koyma, açığa çıkma (poiesis) özelliğine yer verilmelidir. Çünkü böylece, Heidegger'in modern teknoloji eleştirisi bağlamında gönderimde bulunduğu Antik Yunan'daki kavrayışı özetlenmiş olmakla beraber, teknolojik kavrayışı açan metafizik gelenekteki Latince karakterlerin önemi de örnekleriyle ortaya konmuş olacaktır.

---

[103] QCT, s. 13

[104] Burada üretme (pro-duce), tekhne kavramıyla bağı rahatlıkla gösterilebilir olmasından dolayı, Latince ele alınmalıdır. Üretme, bir şeyi üretmedir. Latince'de prōd/ō-ere nesne alabilen geçişli bir fiildir. Meydana getirmek, hasıl etmek; tanıtmak, yayımlamak; ihanet etmek, ele vermek; vazgeçmek, teslim olmak; bir geleneğin kuşaktan kuşağa devri anlamlarını taşımaktadır. Yine aynı kökten "prōd/ūcō-ūcere-uctum" fiili de ileri sürmek, ileri götürmek, sevk etmek; ortaya atmak, meydana çıkarmak, göz önüne sermek; refakat etmek, eşlik etmek; sürdürmek, sürüklemek; uzatmak, yaymak; bir gerçeği gün ışığına çıkarmak, belli etmek, göstermek, açığa vurmak anlamlarını taşımaktadır. [Kabaağaç, Sina; Alova, Erdal; *Latince Türkçe Sözlük*, Sosyal Yay., İst., 1995]
Kısacası, prōd'un öne çıkarmak, meydana çıkarmak anlamı phusis kavramın da olduğu gibi, tekhne özelliğini akla getirmektedir.

2.1. Tekhne ve Phusis

Tekhne kavramı Antik Yunan'daki doğaya yönelik "phusis" kavrayışı anlatılarak açımlanacaktır. Böylece, Heidegger'in modern teknolojik kavrayışın karşısına koyduğu anlayış biçimini görmekle beraber, onun (ileride işlenecek) teknolojinin de şeylere yönelik bir açığa koyma olduğu düşüncesinin kaynağına ulaşılacaktır. Öncelikle phusis'in kökeninde ne anlattığı, Heidegger'in *Metafiziğe Giriş*, *Varlık ve Zaman*, *Teknolojiye İlişkin Soruşturma* yapıtlarına gönderimlerle anlatılacaktır. Çünkü bu köken, Latince çeviride somutlaşan modern teknolojik kavrayışın Antik Yunan'daki düşünceyi neye nasıl çevirdiğini anlatmaktadır.[105] Heidegger'e göre, antik dönemin varlık anlayışını anlamak için phusis kavramı anlaşılmalıdır.

Phusis, ortaya çıkma görünme anlamına gelen "pha-phainestai"deki "phy" kökünden türemiştir; yine bu kökten türeyen "phyein" (parlamak, ışık vermek, göstermek, görüntüye getirip belirlemek) sözcüğü de phusisdeki ışığa-açıklığa çıkmayı anlatır.[106] Grekçe'de kök sözcüklerin sonundaki "–sis" eki sözcüğe mastar olma halini yükler, İngilizce'de gerund olarak bildiğimiz "–ing" takısında olduğu gibi. Buradan phusisin parlama, görüntüye gelme, açılma anlamındaki "phy" kökünün mastarlaşmış durumu olduğu yargısına ulaşılabilir.[107] Bu bağlamda, Heidegger phusise etimolojik kökeninden iki anlam yükler: 1. phyein bağlantısı temelinde, kendini ortaya çıkarma "olayı"

---

[105] Birinci bölümde sözü edilen Heidegger'in varlık tarihindeki geri çekilme süreci bahsinde, onun phusis kavramının Latince'ye çarpıtılarak çevrilmesini gösterdiğinin belirtilmesi gerekmektedir.
[106] Heidegger, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, s. 71
[107] Schadewaldt, Wolfgang, *The Concepts of Nature and Technique According to the Greeks*, **Research in Philosophy & Technology** içinde, vol.2, s160

(tomurcuğun patlayıp çiçeğe dönüşmesi olayında kendini açması gibi); 2. "phainesthai" bağlantısında görünme, parlama, kendini gösterme olarak.[108]

Kendiliğinden açılma- meydana gelme olarak, Heidegger phusisi çiçeğin/tomurcuğun açmasına benzeterek açıklar. Phusis şeyin kendisinin kendisinden dışına taşmayı, açılmayı, ortaya çıkmayı gerçekleştiren bir meydana gelmedir.[109] *Varlık ve Zaman*'da Heidegger, "pha" kökünden türeyen olarak gösterdiği "phainomenon"u kendini kendisinden gösteren şey olarak tanıtmaktadır.[110] Phusis de, phainomenonda olduğu gibi, kendinden taşıp görünüşe gelmeyi anlatmaktadır. Heidegger Antik Yunan'daki şeyin açığa çıkışını, kendi doğasına uygun bir biçimde -belirgin müdahalelerde bulunulmasını gerektirecek durumlara yer bırakmayacak bir varlık kavrayışına ait olarak düşünür. Heidegger için, Grekler, varlığa phusis anlayışı dolayımında yönelmişlerdir. *Metafiziğe Giriş* dersinde phusisi "polemos" ve "logos" kavramlarıyla birlikte irdeler. Heidegger'e göre, polemos (çatışma) ve logos (bir araya toplama) aynı şeydir. Çünkü, onun için polemos sıradan kavranışın aksine bölümleyen, ayıran, bölücü bir durumu ifade etmez; o birleştirip bir araya getirdiği için logostur. Heidegger'in deyişiyle polemos, logosa (söze) gelmeden önce düşünülmemiş, söylenmemiş, işitilmemiş olanı birleştirerek bir dünya yakalar ve onu açımlar. Phusisteki polemos ve logos özellikleri unutularak başka dillere çevrildiğinde polemos-logos düşüncesi de bittiği için, Heidegger'e göre, olanlar artık birleşmelerini bırakmış ve durgun verilere (datum) dönüştürülmüşlerdir. Bir önceki bölümde irdelenmiş olan nesneleşme, bu

---

[108] Zimmerman, Michael E., *Heidegger's Confrontation with Modernity: Technology, Politics and Art*, s. 224
[109] QCT, s. 10
[110] BT, s. 51

başlangıçla beraber olanların veri olarak algılanmaları- verilere dönüştürülmeleri düşüncesinde ilerler. Heidegger'e göre, bu durum phusisin "natura" olarak çevrilmesi, bu kavram temelinde yorumlanması ile eşzamanlıdır. Neden? Çünkü phusis açığa gelme, meydana çıkma olarak değil de doğa olarak ele alındığında atomlarına, elektronlarına bölme düşüncesini getirmiş, fiziğin konusu olmuştur. Heidegger Antik Yunan'daki kavrayıştan söz ederken, *Hümanizm Üzerine Mektup*'ta şöyle der: "*onlar daha sonraki hiçbir fiziğin bir daha elde edemeyeceği bir derinlik ve genişlik içinde phusisi düşünmüşlerdir.*"[111] Bu durumda şu soru doğar: Çeviriler, kavrayışta ne denli önemli bir sapma getirmektedir ki Heidegger modern teknoloji eleştirisinde bu kavramları çözümlemektedir? Phusisin natura olarak çevrilmesi hangi zeminde teknolojik kavrayışı açmıştır?

Phusisin natura olarak çevrilmesi, Heidegger için, phusisin dünyanın yapıcı yönü olmaktan çıkıp taklidi için bir esas haline getirilmesi anlamına gelir.

> *Dünyanın yapıcı yönü olan phusis taklit edilmek, kopyalanmak için bir ilk-tip haline getirilip yozlaştırılmaktadır.*[112]

Latince "natura", "nasci" doğmak fiilinden türemiştir. Doğayı en yalın ve somut biçiminde kullanan çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşanların diline ait olduğu söylenmektedir. Onlar doğum olayının gerçekleştiği yere bu adı vermişlerdir. Heidegger için, phusis naturaya çevrilirken taşıdığı anlamı, şeyin öne doğru çıkması – doğum anlamını yanında götürmüştür.[113] Bununla birlikte,

---

[111] Heidegger, Martin, *Letter on Humanism*, **Pathmarks** içinde, s. 269
[112] Heidegger, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, s. 63
[113] Schadewaldt, Wolfgang, *The Concepts of Nature and Technique According to the Greeks*, **Research in Philosophy & Technology** içinde, vol. 2, s. 160

phusis naturadan daha fazla anlama sahiptir. Heidegger'de phusis, meydana gelme olarak güneşin doğumunda, denizin dalgalarında, canlının oluşumunda; kısacası bizim bugün doğa dediğimiz yerde gözlemlenebilir; ki biz bunları doğanın parçaları olarak düşünürüz. Heidegger içinse bunlar, phusis dendiğinde söylenecek, sözcüğün eş anlamlıları değildir.[114]

Heidegger, phusisin varlığın ta kendisi olduğunu düşünür. Ona göre, Grekler de phusisi doğal olaylarla ilintisinde öğrenmişlerdir; fakat ötesinde onlar için phusis bir varlık deneyimidir. Phusisin natura olarak çevrilmesi ile insanın doğaya hükümranlığı düşüncesinin sembolü olarak gösterilebilecek teknolojik kavrayışın ilişkisine değinildi. Ancak Greklerdeki phusis kavrayışının onlardaki tekhne anlayışıyla bağlantısı nerededir? Heidegger'in yorumuna göre, Grekler phusise ait olarak düşündükleri yaratma durumunu insanınkinden ayırmışlardır ve bu ayrıma yönelik "tekhnei onta" ve "phsei onta" sözcüklerini türetmişlerdir.[115] Tekhnede üretme-açığa çıkarma işinde insan faktörü söz konusudur. Tekhneye yönelik bir çalışma, doğadan daha karmaşık bir yapı sunar; phusis ile benzerlik taşımakla birlikte mükemmellik durumunu yakalamaya çalışmaktadır. İnsanın hedeflediği amaçlar da bu biçimde gerçekleşme durumunu yakalamaktadır. Heidegger'e göre bunlar, Greklerde yaratma, meydana getirme edimindeki bu ikili ilişkinin kavrandığını göstermektedir.

Schadewaldt phusisin çevrilmesiyle gelenleri Heideggerci bir yorumla oldukça net dile getirmektedir. Onun için, Rönesans'la beraber antikite ve onun kozmolojik düşüncesi yeniden uyandığında doğaya yönelik Grek kavrayışı modern kavrayışın kurulumu haline uyarlanır: doğaya yönelik modern kavrayış Antik Yunan'ın phusisinin bütünlük kavrayışını terk eder. Biçim ve hareketin bütünlük ve birliği yasa ve yaşam, neden ve amaç, düşünce ve yayılım arsındaki modern düalizmin iyice gelişmesiyle doğa ve tin, doğa ve özgürlük, Ben ve dünya, özne ve nesne birbirinden ayrılır. İnsan doğanın dışına çekilir, onun karşısında ve üzerinde bir varlık statüsüne yerleşir. Bu durumda doğa insan bilgisinin nesnesi durumuna indirgenmiştir. [A.g.e., s. 164]

[114] Heidegger, Martin, *An Intoduction to Metaphysics*, s. 14

[115] Marx, Werner, *Heidegger and Tradition*, translated by Thedore Kisiel, Murray Greene, Evanston: Northwestern University Press, 1971, s. 141

Antik Yunan'daki tekhne kavramının phusis bağlantısında açımlanışı ve phusisin yalın bir biçimde natura olarak çevrilmesinin de katkıda bulunduğu modern teknolojik kavrayışı açan yolu, Heidegger'in temel kavramlarından bir diğeri olan "aletheia" kavramıyla olan ilintisinde öne çıkarmak yerinde olacaktır. Böylece onun antik tekhne kavramıyla modern teknolojik düşünce karşılaştırması daha iyi anlaşılabilecektir. Daha önceki sürecin anlatılmasıyla, modern teknolojik kavrayışın ayrımı görünecek ve Heidegger'in düşüncesi daha açık olarak belirginleşecektir.

2.2. Tekhne ve Aletheia

Tekhne'nin bir açığa koyma biçimi olarak aletheia kavramıyla olan bağının irdelenmesiyle hem Heidegger'in modern teknolojik kavrayışın karşısına koyduğu Antik Yunan'daki düşünme biçimi bu kavram yoluyla çözümlenmiş olur hem de teknolojinin Heidegger'de neden bir açığa koyma biçimi olduğunun temeli sunulur. Heidegger'in teknoloji eleştirisi temelinde "aletheia" kavramıyla karşılaşılması, özellikle de teknolojinin şeylere ilişkin bir "açığa çıkarma modeli" olduğu yargısının çözümlenmesine yardımcı olacaktır. Bu nedenle, burada kavramın kökenbilimsel yapısından hareketle anlamına ulaşıldıktan sonra, Heidegger'in teknoloji eleştirisinde nasıl anlamlandırıldığı yer alacaktır. Bütün bu çözümlemedeki bir diğer amaç ise, kavramın açığa çıkarma modeli olarak belirleniminin yanı sıra metafizik düşünme planına uygun çevirisinin ("veritas" olarak) işlerlik kazanmasını göstermektir. Çünkü buradan hareketle, aletheia kavramı aracılığıyla, Heidegger'in teknolojiye ilişkin açığa çıkarma biçimi tanısı ve modern teknolojik kavrayışla metafizik düşünme geleneği arasında kurduğu ilişkinin bir bağlantı noktası daha sunulmuş olacaktır.

Metafiziğe Giriş'te Heidegger'in aletheiayı, daha önce irdelenen, phusisin görüntü kazanmış biçimi olarak tanımladığını görülür: "*aletheia phusisin düşüncede kendini göstermesidir*."[116] Bu durumda, aletheia phusisin bir durumu olarak yorumlanabilir. Kavramın kökenbilimsel yapısını çözümlediğimizde anlamsal olarak phusisle olan yakın bağını açıklayabiliriz.

---

[116] Heidegger, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, s. 185

Sözcüğün yalın çevirisi onun açıklık anlamını taşıdığını gösterir.[117] Heidegger *Parmenides* ve *Herakleitos* metinlerinde, kavramı "a-letheia" biçiminde bölerek açıklamaktadır. Kavram içindeki "lethe"[118] gizli olan anlamını taşımaktadır ve tam da bu yapı "a-letheia"nın özünü göstermektedir, çünkü Heidegger için "a-letheia" yalnızca açıklığı ifade etmez, o salt açıklık alanı değildir, gizli kalandan açığa çıkışı-buradaki meydana gelmeyi anlatır. Heidegger *Metafiziğe Giriş*'te, bu açığa gelmeyi varlığa bir eklenti biçiminde değil, onun salt kendi içindeki devinimi olarak anlatmaktadır.[119] Kavramın anlattığı hareket kökenbilimsel yapıda- biçimde kendini gösterir. "Lethe", gizli-kalan, başına "a-" önekini aldığında gizlilikten-açığa-çıkış anlamına gelmektedir.[120]

Bu çözümlemeden yola çıkarak, açığa çıkma olarak aletheia kavramı önceki başlıkta irdelenen phusis kavramına bağlanabilir. Yukarıda da belirtildiği

---

[117] Heidegger (1942-1943'de Freiburg'da verdiği ders notları olan) *Parmenides* metninde, düşünür Parmenides'in aletheia'yı tanrıça olarak gösterdiğini söyler- fragmanın alıntılanması burada uygun düşecektir:
Tanrıça beni sempatiyle karşıladı, sağ elimi tuttu ve bana şunları söyleyip şu yolu gösterdi: seni götüren atıyla evimize gelen ölümsüz savaşçının yoldaşı, sen kutsalsın. Kutsallığın bu yolda senin önünde giden kötü yazgından dolayı değil. Doğrusu bu yol insandan uzaktır, onun bastığı yolların dışındadır. O daha ziyade kuraldır-düzendir; fakat sen her şeyi deneyimlemelisin. Ölümlülere görünen iyice sarmalanmış/ örtülmüş açıklığın dengeli-güvenilir kalbi, ki burada açıklığa güven yoktur. Fakat deneyimi öğreneceksin: Her şeyin arasında parlayarak her şeyi mükemmelleştirirken görünenin gerçekte nasıl görünür kaldığını.
[Heidegger, Martin, *Parmenides*, translated by André Schuwer, Richard Rojcewicz, Bloomington, IN: Indiana University Press, 1998, s. 4]
Heidegger'e göre bu fragmanda, "açıklık" anlamını taşıyan "hakikat" olarak aletheia tanrıçanın kendisidir.
Heidegger1953'de verdiği ders notları olan *Bilim ve Düşünüm* metninde de yine bu konuya değinerek savını destekler: "*Theà tanrıçadır. Aletheia, mevcudolan şeyin, kendisinden hareketle ve kendisi içinde mevcudolduğu gizinden-çıkma, erken düşünür Parmenides'te bir tanrıça olarak görünür."* [Heidegger, Martin, *Bilim ve Düşünüm,* **Bilim Üzerine İki Ders** içinde, s. 24]

[118] Heidegger, Homeros'un *Odysseia*'da (bölüm 8, fragman 83), Odysseus'un ağladığı sırada göz yaşlarını diğerlerinden "saklamasını" (gizlemesini) anlatırken "lethe"yi kullandığını anlatarak savına kaynak gösterir. [Heidegger, Martin, *Aletheia (Heraklitus, Fragment B 16)*, **Early Greek Thinking** içinde, translated by David Farell Krell, Frank A. Capuzzi, NY: Harper and Row Publishers, 1975, s. 106-107

[119] Heidegger, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, s. 102

[120] Robert Bernasconi makalesinde Antik Yunan'da "alpha"nın (a) açığa çıkma işlemini anlattığını belirtir. [*The Question of Language in Heidegger's History of Being*, s. 16]Harfin söylenişine dikkatle yöneldiğimizde, "alpha"da, phusis kavramını incelerken değindiğimiz "pha" kökünü görmekteyiz.

gibi, Heidegger, aletheiayı "phusisin kendini düşüncede göstermesi" olarak tanımlamaktadır. Bu durumda tanım aletheia kavramını insanla ilintili bir açığa çıkarma kavramı olarak sunmaz mı? Kısacası, phusis evrene ait olarak tasavvur edilip aletheia kavramında anlatılan açığa-çıkma düşüncesi de insanın üretme (produce-öne çıkarma)[121] yetisiyle ilişkilendirilebilir mi? Heidegger'in Antik Yunan'daki tekhne kavramını aletheia ile ele alması da bu ilişkinin bir nedeni olabilir mi?

> *"Tekhne" "alētheuein"in bir tarzıdır. Alētheuein kendini öne çıkarmayan, değişik yollarda giden ve bizden önce henüz bulunuşa gelmemiş olanı açığa çıkarır.*[122]

Aletheia tarzı olarak tekhne, Heidegger için, bir yapıp etme biçimi olmasından çok açığa koyma, gizlilikten çıkarma olarak düşünülür. Kendisi de bunu açık açık belirtir: "*Tekhnede belirleyici olan şey yapma, biçimlendirme (manipulating) ya da araçların kullanımı değil, açığa çıkarmadır.*"[123] Heidegger'e göre antik tekhne öne çıkarma karakterinin bulunmasından dolayı "poetik"tir, "poiesis" ile ilintilidir. Tekhnede sanat söz konusudur, tıpkı sanattaki gibi varlığı açımlamaktadır.

Bununla birlikte o modern teknolojinin de bir açığa koyma biçimi olduğunu söylemektedir:

> *Teknoloji bir açığa çıkarma biçimidir. Teknoloji gizlilikten çıkarmanın, açığa koymanın gerçekleştiği alanda, yani aletheia'da, hakikatin olduğu yerde bulunuşa gelir.*[124]

---

[121] "Produce" kavramı için: bu çalışma, s. 53
[122] QCT, s.13
[123] A.g.y.
[124] A.g.y.

Hümanizm Üzerine Mektup'ta da şunu söyler: "*teknoloji isim olarak Greklerin tekhnesine uzanmaz, fakat tarihsel ve özsel olarak bir aletheuein (açığa çıkarma) tarzı olan tekhneden türemiştir.*"[125]

Bu durumda, Heidegger ikisini de açığa koyma biçimi olarak öne sürdüğüne göre, modern teknolojiyi antik tekhneden farklı kılan nedir?

Modern teknoloji de bir açığa çıkarma biçimidir; ancak, Heidegger'e göre, burada antik düşüncedeki poiesis karakterinden yoksunluk söz konusudur. Modern teknolojinin açığa çıkarmasındaki yol-yöntem başkadır. Modern teknolojide, onun açmaya çalıştığı doğa bir kaynak olarak algılanmaktadır, ki bu anlayışta kaynak (*reserve*) araştırılır, parçalarına ayrılıp çözümlenir, kullanıma hazır olacak şekilde dönüştürülüp "saklanır".[126] Heidegger, modern teknolojideki açığa çıkarma biçimini "meydan okuma" olarak Türkçeleştirilen "challenging-forth" (*herausforden*) ile niteler.[127] Antik tekhne kavrayışında ise insan, açığa çıkma-çıkarma sürecinde köktenci müdahalelerde bulunan bir özne konumunda değildir. Heidegger şöyle örnekler: modern teknolojide doğa ondan alınabilecek ve depolanabilecek enerji olarak açımlanır. Aynı durumun eskiden de geçerli olduğu savunulabilir; ancak örneğin eski yel değirmenine ilişkin böyle bir durum söz konusu değildir. Çünkü eski yel değirmeni kullanmak üzere planladığı enerjiyi sağlamak için doğadan aldığını dönüştürüp saklamaz; ama bugün, örneğin toprak parçasına kömür ve maden çıkarılmasına yönelik bir "meydan

---

[125] Heidegger, Martin, *Letter on Humanism*, **Pathmarks** içinde, s. 259

[126] Modern teknolojik anlayış "teknolojinin özü" bölümünde işlenecektir.

[127] Heidegger'in dilinde "herausforden", meydan okuma, eyleme çağırma, teşvik etme-kışkırtma anlamlarını taşır. Sözcük çözümlendiğinde açığa çıkarma kavramıyla ilişkisi de ortaya çıkar: "Her" bulunulan yere doğru hareketi anlatır (hither); "aus" dış tarafı anlatır (out); "fordern" de istemek, davet etmek, çağırmak anlamına gelir. Burada "her-vor-bringen" (öne sürmek, öne çıkma-çıkarma) ifadesiyle yapısal bir benzerlik taşır. [Lovitt, William, OCT'de s.14]

okuma" söz konusudur, alan artık bir maden bölgesi olarak gizinden çıkar-açığa konulur.[128]

O halde, teknoloji de bir aletheia tarzı olarak tekhne ile aynı köke sahiptir; fakat aletheia olarak teknoloji kendini ve dünyayı antik algılamadan farklı olarak yorumlamaktadır; zaten Heidegger'e göre "aletheia" yorumu da metafizik düşünmeye uyarlanmıştır. Varlığın kendini açması olarak düşünülen hakikat (aletheia), doğruluk (truth) olarak anlaşıldığında öznel düşüncenin boyunduruğu altına girmiştir. Heidegger için, Antik Yunan'daki açığa çıkarmaya yönelik anlayış, aletheianın doğruluk (veritas) olarak çevrilmesiyle kaybolur ve bu durum tekhnedeki aletheuein özelliğini de siler. Heidegger bir kere daha, Antik Yunan'a ait kavramların çevirisinin göstergesi olduğu kavrayış biçimindeki değişikliği sunmaktadır. Ona göre, aletheiada kendini bir dünya olarak gösteren phusis anlayışı da aletheianın bu çevirisiyle son bulur.[129] Heidegger için, aletheia kavramının çevirisi, aynı zamanda, öznellik düşüncesini getirmektedir; çünkü böylece (birinci bölümde irdelenen) insan bilgisinin nesneye uygunluğu olarak anlaşılan doğruluk kuramı yerleşmektedir.

Kısaca, bu bölümde Heidegger'in modern teknolojik kavrayışa ilişkin eleştirisi onun antik tekhne kavramı anlatısıyla karşılaştırmalı olarak "phusis" ve

---

[128] A.g.y.
Makineleşme konusunu anlatırken ayrıntılı olarak işlenecektir.

[129] Heidegger, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, s. 189-190.
Bununla birlikte, Heidegger için aletheianın doğruluk olarak anlaşılması Latince çevirilerden çok daha önce, aslında, Platon'dadır (onun metafizik düşünceyi Platonla başlatmasına kanıt oluşturan bir düşüncesi de budur, bir diğeri çalışmanın başlangıcında da belirttiğimiz gibi varlıktaki yitimlilik gerçeğini uzaklaştırması, idealar dediği sistemden zaman kavramını ayırması idi). *Platon'un Doğruluk Doktrini*'nde [*Plato's Doctrine of Truth*] Platon'un mağara alegorisindeki hakikat anlayışını yorumlar: Mağarada zincirlere bağlı, önlerindeki gölgelere bakmaya zorlanmış, ve bu zorunluluğa alışmış kitleden biri gölgenin kaynağı ışığa yöneldiğinde "doğru"yu görür. Tam da burada hakikatin özünün doğruluk olarak örtülmesi-gizlenmesi söz konusudur. (Heidegger'in hakikat kavrayışının modern teknolojik sürece giden yolu nasıl açtığı anlatısı çalışmanın birinci bölümünde serimlenmiş idi.)

“aletheia” kavramları bağlamında ele alındı. Kavramlar kökenbilimsel olarak çözümlendiklerinde, Heidegger’in modern kavrayış biçimini karşılaştırdığı dönem olan Antik Yunan’daki anlayışı sundular; modern olmayan teknolojideki yaklaşımı bildirdiler. Söz konusu kavramların Heidegger’in aktardığı biçimdeki Latince çevirilerine değinilerek de modern teknolojik kavrayışa götüren düşünme biçimi, modern teknolojik düşünmenin altındaki söylem anlatılmış oldu. Bu aşamadan sonra, Heidegger’in modern teknolojik kavrayışa yönelik yorumu artık onun teknolojinin özü sorgusunda irdelenebilir.

III. BÖLÜM

TEKNOLOJİNİN ÖZÜ

Heidegger teknolojiye yönelik soruşturmasında, "sorunun özü"nü[130] çalışmasının merkezi kılmakta; teknolojiyle birlikte süregelen olanlara ilişkin teknolojik yönelme tarzını anlatırken bunu ondaki metafizik planı açarak gerçekleştirmektedir. Bu nedenle o, sanayi devriminin etkisiyle açılan düşünme dizgelerinde olduğu gibi teknolojiyi salt "yabancılaşma" olgusu/ kavramı[131] merkezinde açmaz; veya örneğin çağdaşı Dewey'de olduğu gibi[132] salt faydacı (pragmatik) kaygılara koşut araçsalcı (instrumentalism) yönelimle sorgulamaz. Heidegger'in teknoloji düşüncesi, onun dizgesine uygun olarak metafizik düşünce tarihindeki temel söylemlerin açılması (varlık, doğa, doğruluk, özne, nedensellik gibi) ve çağın içinde bulunduğu durumun kavramsal analizlerinde yükselir (nesneleşme, yurtsuzluk gibi).

Onun, teknoloji eleştirisini metafizik düşünce tarihinin temel söylemleriyle ilişkilendirmesi çalışmanın bir ve ikinci bölümlerinde açımlandı. Bu bölümde ise eleştirisinin merkezinde konumlanmış olan "teknolojinin özü" kavramı

---

[130] Heidegger'in teknolojinin özü derken ki "öz"den kastı, çalışmadaki elli dokuzuncu dipnotta açıklanmış idi.

[131] Heidegger'de de çağın ruh durumunu anlatan "yabancılaşma" kavramı esasında mevcuttur; fakat onun yabancılaşma savı varlığın ontolojik durumu bağlamında açılır; üretim araçları, ekonomi-insan ilişkisi, sınıf çatışması anlatılarındaki emeğe-ürüne yabancılaşma söylemindeki gibi değildir [konuyla ilgili, Faunce, A.William, *Alienation in Industrial Society*, **Problems of an Industrial Society**, NY: McGraw-Hill Social Problems Series, 1968, s. 84-133]. Heidegger'de yabancılaşma "Dasein"ın gündelik varolma tarzına ilişkindir- Dasein'ın kendine yabancılaşması söz konusudur. [Graham, Jacob, *Heidegger, Marx, and the Concept of Alienation*, EBSCO Publishing, 2003 ; ve Fred, Dallymayr, *Heidegger and Marxism*, **Life-world, Modernity and Critique: Paths between Heidegger and the Frankfurt School**, s. 160-182]

[132] Ihde, Don, *Philosophy of Technology*, NY: Paragon House Publishers, 1993, s. 71

çerçevesinde Heidegger'in modern teknolojik kavrayışa ilişkin anlayışı işlenecektir. Bu amaçla, öncelikle "teknolojinin özü nedir?"e karşılık Heidegger'in verdiği ("çerçeveleme" olarak Türkçeleştirilen) "ge-stell" kavramı çözümlenecektir. Kavramın çözümlenmesi sırasında, günlük yaşamdaki modern teknolojik kavrayışın baskınlığı da görünmeye başlayacaktır.

İkinci başlıkta, teknolojik kavrayışın nesneleşme ve makineleşme bağlamındaki işleyişine değinilecek, bu gerçekleşmenin doğa ve insana yönelik etkileri betimlenecektir.

Son olarak, Heidegger'in neden modern teknolojik kavrayışı bir sorun-"tehdit"-"tehlike" olarak gördüğünün açıklanmasına yarayacak ve onun metafizik düşünmeye gönderimde bulunarak açtığı "çağımızın ruh durumu: yurtsuzluk" söylemi irdelenecektir. Böylece, başlangıçtan bu yana metafizik eleştirisi bağlamında incelenen Heidegger'in teknoloji yorumu, "metafizik düşünmenin çağımızdaki somut durumu olarak teknoloji" söyleminin "çatısı"nı oluşturan "çerçeveleme" (gestell) işlenmiş olacaktır.

3.1. Çerçeveleme (ge-stell) Olarak Teknoloji

Heidegger neden "teknolojinin özü nedir?"i sorup teknolojiye ilişkin özsel bir soruşturmanın içine girer?

Bu sorunun yanıtı basittir; çünkü onun için özsel (öze yönelik) bir sorgulamanın içine girilmeksizin gösterilen yanıtlar yetersiz, dolayısıyla da verimsizdirler. Heidegger'e göre, eğer bugün modern teknolojiye ilişkin bir rahatsızlık söz konusu ise ve bugün "olanlara teknolojik kavrayışla yönelme" gibi bir durumdan söz ediliyorsa, öncelikle bu bakış noktasına getiren düşünme yapısı çözümlenmelidir. Bu nedenle, felsefi düşünme "teknoloji nedir?"den çok "teknolojinin özü nedir?"i sormalı, bu sorunun çatısı altında konuşmalıdır. Böylece, teknolojik kavrayışın altındaki metafizik plan görünecektir. Bu düşünme planının açığa çıkması, teknolojik düşünmenin ne olduğunu dolayımsız olarak sunacaktır. O halde, Heidegger'in özsel sorusu altta yer etmiş metafizik düşünceyi gösterirken teknolojik düşünme biçimini de anlatmaktadır, ve tersi de doğrudur. Heidegger teknolojiye ilişkin eleştirisini de bu döngüye uygun bir anlatım biçimiyle sunmaktadır. Onun teknoloji yorumu, bitişi başlangıç noktası olan dairesel bir harekete benzetilebilir; şöyle ki:

- Heidegger "teknoloji nedir?" sorusuyla başlıyor,
- bunu açıklamak için onun arkasındaki düşünme planını gösteriyor,
- modern teknolojinin eski teknolojiyle olan ayrımını belirtiyor,
- teknolojinin metafizik düşünceyle olan bağlantısını temel kavramlar aracılığıyla ortaya koyuyor,

- bizim bu bağlantıyı görmemize engel oluşturan "teknoloji nedir?" sorusuna verilen sıradan teknoloji tanımlarındaki yetersizlikleri de açıklıyor;

- bu aşamada gerekenin teknolojinin özünün belirlenmesi olduğunu söyleyip özsel sorusunu tekrar soruyor ("teknolojinin özü nedir?"),

- ve soruyu açıklarken bir kere daha metafizik düşünme biçimini anlatarak teknolojik kavrayışı betimliyor.

Çalışmanın ilk iki bölümünde Heidegger'in teknoloji yorumu, onun metafizik düşünme geleneğiyle kurduğu bağlantıda irdelendi; şimdi teknoloji sorgusu onun teknolojinin neliğine (özüne yönelik tanımına)[133] yönelik savlarında gösterilmelidir. Bu nedenle, teknolojinin özü düşüncesine nasıl vardığı, onu nasıl tanımladığı anlaşılmalıdır. Bu amaçla, özellikle, teknoloji eleştirisini sunduğu metin olan *Teknolojiye İlişkin Soruşturma*'daki plan izlenecektir.[134]

---

[133] Heidegger'in "öz"den kastının (wesen), söz konusu olanın zaman-tarih içindeki bulunuşa gelmeyi anlattığı belirtilmiş idi; bununla birlikte "öz"ü tanımlama dendiğinde akla metafizik düşünmedeki "şeyi tam o şey yapan şey" olduğu düşüncesi yerleşmiştir.

[134] Joseph Pitt *Thinking about Technology: Foundations of the Philosophy of Technology* [NY: Seven Bridges Press, 2000, s. 68] eserinin beşinci bölümünde *Teknolojiye İlişkin Soruşturma*'nın yapısını dokuz maddede sıralar:

1. Teknolojinin insanın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik araçlar bütünü olduğunu savunan geleneksel görüşün ele alınması.
2. Teknolojinin bu araçsal tanımının nedensellik kavramında köklenmesi konusu.
3. Nedensellik kavramını anlamak için Aristoteles'in "dört neden" öğretisine başvurulması.
4. Aristoteles'in neden kuramına gidilmesiyle, Antik Yunan'da konunun nasıl anlaşıldığının kavranılması.
5. "Neden" kavramında saklı olarak bulunan bir şeyin olmasından "sorumlu olma" kavramıyla ilgili düşünme.
6. Doğanın işleyişine müdahale eden bir konumda görmediğimiz eski teknolojinin dönüşümü.
7. Geleneksel-eski teknoloji ve modern teknoloji karşılaştırması.
8. Modern bilimin salt doğayı değil insanı da "kaynak"/ stok olarak gören bakış açısının değerlendirilmesi.
9. Modern teknolojinin neden bir tehdit unsuru/ tehlike olarak düşünüldüğünün açıklanması.

Çalışmada da, sıralanan ilk yedi madde değerlendirmeye sunulmuştur; bundan sonraki kısımlarda son iki madde de irdelenmiş olacaktır. Şimdi yapılacak olan Heidegger'in modern teknolojik anlayış eleştirisinin teknolojinin özü kavramı çerçevesinde betimlenmesidir. Bu sırada başvurulacak temel eser *Teknolojiye İlişkin Soruşturma*'dır.

Neden "teknolojinin özü teknolojik bir şey değildir"?

Heidegger, teknolojinin özüne yönelik soruyu yanıtlamaya öncelikle "ne olmadığını" anlatarak başlar.

Teknolojinin özü teknolojik bir şey değildir.[135]

Heidegger, düşünmenin artık neden modern teknolojinin özünü sorgulaması gerektiği anlatısına girerken, sorusunu yanıtlamaya neden böyle başlar?

Açıklayıcı olmak bakımından, örnek olarak "insanın özü nedir?" sorusundan gidilebilir. Yanıt verme çabasında, sosyal bilimlerdeki "insan" kavramının imleyicisi olduğu tek tek insanlara bakıp onların ortak "öz"elliklerini tespit ederek tatmin edici bir sonuca ulaşılabilir mi? Veya sosyal bilimin değil de daha somut sayılabilecek, "kesin" verilerle uğraşan bilimin araştırma konusu olan bir ağaç düşünülsün: "Ağacın özü nedir?" denildiğinde düşünce ağaç türlerinden birine mi başvurmaktadır, yanıt olarak örneğin bir çınar mı gösterilmektedir?

Heidegger *Teknolojiye İlişkin Soruşturma*'da "öz"ün felsefenin akademik dili içerisinde "şeyin olduğu şey" anlamına geldiğini söylemektedir. Ona göre düşünme geleneğinde öz (quid), şeyin neliğine (quidditas) gönderimde bulunduğu için tümel içerisindeki türevleri sıralamayı sağlamaktadır.[136]

Ancak, Chan'ın da makalesinde vurguladığı gibi Heidegger, "ağacın özü ağaca ağaç olarak nüfuz eden şeydir, geri kalan ağaçlar arasında rastlanan bir ağaç olarak bizzat ağacın kendisi değildir" demektedir.[137] Kısacası, ağacın özü bir ağaç ile aynı şey değildir. Bu açıklıktan hareketle, Heidegger "teknolojinin özü

---

[135] QCT, s. 4
[136] A.g.e., s. 29
[137] Chan, Wing-Cheuk, *Phenomenology of Technology: East and West*, **Journal of Chinese Philosophy**, [EBSCO Publishing],30:1, 2003, s. 9

bizzat teknolojinin kendisi değildir"i anlatırken, "teknolojinin özü teknolojik bir şey değildir" deyimini kullanır.

Deyim, öze ilişkin öncüller saptandıktan sonra sonucu çıkarmaya yönelik salt bir mantık ilkesi gibi görünse de, Heidegger salt mantıksal önermeler sunmak için bir saptamada bulunmamıştır. Bu söylem, aynı zamanda teknolojinin klasik tanımlarına Heidegger'in karşı çıkışını imlemektedir. "Teknoloji nedir?" denildiğinde ve bu soruya ilişkin yerleşmiş yanıtlar anımsandığında "amaçlara yönelik araçlar oluşturan bir insan edimi" biçimindeki geniş tanımın, Heidegger için düşünmeyi teknolojinin gerçeklerini düşünmekten uzaklaştırmakta olduğu akla gelecektir.[138] İlk bakışta, modern insanın modern teknoloji "aracılığıyla" şeylere ilişkin daha ayrıntılı-kesin bilgiler elde ederek, olanlara (öncesine kıyasla) daha hakim bir tavırla yaklaştığı görülecektir. Bununla birlikte, insanı daha güçlü kılan teknolojinin kendisi bir "araç" değildir. Teknoloji salt bir araç olarak kabul edildiğinde, "ona hakim olunabilir" düşüncesini de beraberinde getirmektedir; çünkü insan herhangi bir şeyi araç olarak belirlediğinde zaten ona hakimdir, aynı şekilde, zaten hakim olduğunu-belirleyebildiğini araç olarak konumlandırmaktadır. Bu nedenle, Heidegger'e göre, gerçekte teknolojiye bir araç olarak bakma mantığı onun özünün indirgenmesine neden olmuş, onu olanlar arasında bir olan olarak anlatmıştır.[139] İnsanın teknolojiyle birlikte, onun nereden gelip nereye doğru gittiğini düşünmeden ilerlemesi, daha tanımdaki

---

[138] Birinci bölümün üçüncü alt başlığında irdelenmiş idi.

[139] Heidegger için teknolojinin bu yüzeyden kavranışı da "Varlığın unutulmuşluğu"nun bir ürünüdür. Varlık ve olanlar arasındaki ayrımın (*otological differance*) göz ardı edilmesinin sonucudur. "*Teknoloji varlığın kendisini bulunuşa getiren bir olanken, diğer olanlar arsında bir olan olarak anlaşıldı.*" [Chan, Wing-Cheuk, *Phenomenon of Technology: East and West*, s.8]

basitlikte kendisini göstermektedir: “amaçlara yönelik araçlar geliştiren bir insan edimi!”

Burada teknolojinin insanı güçlü kıldığı alt söylemi yer etmiştir. Aklı olduğu için bilen, bildiğini de kontrolü altına alan insan, kendisine hedefler belirleyerek ilerler; teknoloji de bunu sağlayan çağın en önemli yoludur. Bu tanım modern insanın modern teknolojiyi kontrol altında tutabildiğine ve onun isteklerine hizmet ettiğine inandığının bir göstergesi; ve aynı zamanda inanmasının kanıtıdır. Heidegger’e göre, teknolojinin insanı körleştiren bu tanımını sunan düşüncenin yerine öze yönelik bir soruşturma başlatılmalıdır ki, tekrar tekrar teknolojinin ne olduğunun tekrarlanması yerine onun sürekliliğini sağlayan- altında yatan düşünme biçimi ortaya konulabilsin.

Teknolojinin geniş anlamda tanımlanmasının onun özünün açığa çıkmasını engellediğini düşünen Heidegger için, tanımın bütün dönemlerde geçerliliğini koruduğu da doğrudur. Modern teknoloji, tamamen farklı ve yeni olmasına rağmen kendinden önceki teknoloji ile bu tanımda birleşmektedir. Her dönemde teknoloji insan etkinliğinin ortaya çıkarmış olduğu araçları imlemektedir. Ancak tanımla beraber, salt araç olarak kabul gören teknoloji insanın onun “efendisi” olduğu düşüncesini taşımakta, böylelikle yanılgıya sebep olmaktadır. Oysa Heidegger’e göre, asıl durum bu değildir: “*teknolojiye hakim olmaya, onu kontrol altında tutmaya çalıştıkça o, insanın denetiminden uzaklaşma tehdidinde bulunur.*”[140]

---

[140] QCT, s. 5
Bununla birlikte, Heidegger teknolojinin insanın kölesi mi, yoksa efendisi mi olduğu sorusunu da derinlemesine olmayan-yüzeysel bir soru olarak değerlendirmektedir; çünkü ona göre, hiç kimsenin aklına ne tür bir insanın teknolojinin hakimiyetini taşıyabileceği sorusu

Sonuç olarak, Heidegger'in teknolojinin özü sorgulamasındaki "öz"den kastının ne olduğunu anlatmanın yanı sıra, (klasikleşmiş ve "yüzeysel" sıfatını alabilecek) teknolojinin antropolojik tanımlarına karşı eleştirisini temellendirmek için soruşturmasını "teknolojinin özü teknolojik bir şey değildir" formülü ile başlattığı düşünülebilir. O halde:

Teknolojinin özü teknolojik bir şey değilse nedir?

Heidegger, teknolojiyi bir açığa-çıkma biçimi(aletheuein) olarak düşünür, o insan elinin olanları açığa koymasını anlatır.[141] Modern teknolojinin açığa koyma tarzı onun özünü bildirir. Modern teknoloji bu açığa koyma işini nasıl yapmaktadır? Heidegger'e göre, gerçeği alıp onu el-altında tutarak. Bu bağlamda gerçek olanı da doğa bilimi aracılığıyla çözümlemektedir.

Modern teknoloji doğa bilimini kullanır; ama bu ilişki teknolojiyi (öyle sanılmasına yol açsa da) "uygulamalı doğa bilimi" kılmamaktadır. Heidegger

---

gelmemektedir. Teknoloji felsefelerinin de insanı ve teknolojiyi iki ayrı "kütle" gibi ele aldığını düşünmektedir. [Heidegger, Martin, *Parmenides*, s.87]

Özdeşlik ve Ayrım'da konuya ilişkin dile getirdiklerini hatırda tutmak, bu soruya ilişkin eleştirisi netleştirmekte yardımcı olacaktır:

"Taslağını insanın çıkardığı bir plan olarak teknoloji, insanı şöyle bir kararın eşiğine getirir: kendi planına boyun eğmek ya da onu boyunduruk altına almak. Bu düşüncede her şey insana indirgenir ve en iyi durumunda da ancak teknolojik dünyanın bir etiği durumuna ulaşılabilir. Bu da teknolojinin insan işi olduğu sanısını güçlendirir. Teknolojinin özünden çıkıp konuşan varlığın seslenişini ise kimse duymaz." [s. 21]

[141] Heidegger insan elinin önemini düşündürür. İnsan elinin bir hayvanın pençesinden ayrı olarak ortaya çıkarma ediminden söz eder, (ör: zanaat). "*El şeyleri açarken bir dünya kurar*". [Zimmerman, Michael E., *Heidegger's Confrontation with Modernity: Technology, Politics, and Art*, s. 195].

Heidegger *Parmenides*'de şöyle anlatır: "İnsan ele sahip değildir; daha doğrusu el sözle birlikte insanın özsel ayrımını sunar. Söz elin özsel alanıdır. El selam verir, teşekkür eder, yemin eder. Söz el yazısıdır. Söze sahip olan ele sahip olabilir-olmalıdır da. El açığa çıkmanın/çıkarmanın olduğu yerdedir. *Modern insanın daktilo kullanması, dikte etmesi tesadüfî değildir.* "Matbaa makinesinin icadıyla modern başlangıcındaki örtüşme rastlantısal değildir." (s.85) Söz böylelikle "*typed*" edilen bir şeye dönüşmüştür. Mekanik yazı el yazısındaki karakteri saklıyor, onun izini siliyor, standartlar belirliyor. Ve bugün el yazısı hızı azalttığı için (okumada ve yazmada) tercih edilmiyor. [s.80-81]

Modern teknolojinin standart bireylerine yakışan ve aynı zamanda daha hızlı kullanımı sağlayan yazma teknikleri ortaya çıkmıştır. Daha geniş düşünüldüğünde modern teknolojinin eli, şeylerin açığa çıkmalarına değil de, durumlarına müdahalede bulunma (*manipulating*) aracına dönüştürmüş olduğu görülecektir.

için, teknolojiyi uygulamalı doğa bilimi olarak düşünmek bir yanılsamadır. Yanılgı, modern teknolojinin özü sorgulandıkça ortadan kalkacaktır.[142]

Modern teknoloji olanı el-altında tutmaya yönelik çabasında (ki bu "el altında tutma" ayarlamayı- düzenlemeyi- bir amaç doğrultusunda bir araya getirmeyi (*einrichtung*) anlatır) özünü kurar. Heidegger, durumu "**ge-stell**" kavramında özetler. Bitişik yazılan "gestell" olağan dilde şeylerin üzerlerine kurulduğu iskelet, kitaplık rafı gibi araçları anlatır. Heidegger ise, bu sıradan anlama yeni anlamlar yükleyerek teknolojinin felsefi soruşturmasının merkezine koyar. Anlamda yaptığı değişiklikle sözcüğü "modern teknolojinin özü nedir?" sorusunun yanıtına dönüşür. Bunu da kökenbilime uygun bir biçimde gerçekleştirmektedir.

Heidegger'in günlük kullanımdan ayrı tutmak ve kendi dilinde "bir araya toplama" anlamına gelen "ge-" önekine vurgu yapmak için "ge-stell" olarak çözümlediği "teknolojinin özü", gerçek olanı el altında tutmaya yönelik "bir araya toplama"yı imlemektedir. "Stell" de, bir şeyi bir yere orada bir süreliğine hazır tutmak için getirmek, düzenlemek; teslim vermek-almak; tuzak kurup saldırmak anlamlarını taşımaktadır.[143] Heidegger, ek durumundaki bu sözlerin taşıdıkları anlamlara dokunmaksızın, onlarda herhangi bir anlam kaybına yol açmadan, modern teknolojinin özünü anlatan bir anlam yükler. Kısacası, sözcükler iki parça olarak ve birleştiklerinde daha fazlasını taşıyan bir bütün olacak biçimde kendi anlamlarını korumaktadır.

---

[142] QCT, s.23
[143] Heidegger, Martin, *Özdeşlik ve Ayrım*, s. 22

Kökenbilimsel çözümlemeyle anlamı sunulan "ge-stell", zaman zaman "çatı" olarak Türkçeleştirilse de yaygın olarak "çerçeveleme" biçiminde çevrilmiştir. Her ne kadar "çerçeveleme" sözcüğü, Heidegger'in özgün dilindeki "ge-stell"in "ikili birliğini" bize aktaramasa da olanlara yönelik modern teknolojik kavrayışın düzenli bir biçimde- uygun adımlarla "ablukaya alma"- "kuşatma" (gereksinim duyulduğunda ayarsızca kullanılması amacıyla şeyleri hammadde olarak depolaması) girişimini bildirmesi bakımından kabul edilebilir bir çeviridir.

Modern teknolojinin özü olarak sunulan "çerçeveleme", olanlara el altında duran olarak bakılmasını anlatmaktadır. Çerçeve, doğayı da insanı da kullanıma hazırlama amacıyla "bir araya" toplayıp çerçevelemektedir. Heidegger'e göre, Tanrı yorumları bile bu anlayıştan payına düşeni almıştır. Örneğin, ona göre, teoloji için araştırma nesnesine dönüşmüş Tanrı, neden-sonuç bağlantısında düşünüldüğünde filozofların tanrısı haline gelir. Filozoflar, Tanrı'yı nedensellik *çerçevesinde* düşündüklerinde (ki Heidegger için bunu nedenselliğin özsel kökenini dahi irdelemeden yapmaktadırlar) O'nun yüceliği de, kutsallığı da, gizemi de kalmamaktadır.[144] Tanrı da dahil olmak üzere her şey bir çerçevenin içerisinde görülmektedir. Dünya, özellikle modern dönemle birlikte insanın "karşısında duran" olarak anlaşılınca, bilen özne nedenleri belirlediğinde sonucu da kontrolü dahilinde tutmakla yetkilendirilmeye atanmaktadır. Bu yeti ona olanların kendilerini sunmalarına müdahalede bulunma, onları kuşatma altına alabilme gücünü ekler. Bu nedenle, Heidegger için, modern teknolojinin özü "çerçeveleme"dir. Modern çağ da bu bakış açısının hakimiyeti altında düşünmesinden ötürü teknolojiktir.

---

[144] Pattison, George, *The Later Heidegger*, s. 56

> *Modern duruş (pozisyon) teknolojiktir. O buharlı makineler, yanmalı motorlar kullanıldığı için teknolojik değildir; teknolojik bir dönem olduğu için bunlar vardır. Modern teknoloji sadece araçlar, aletler anlamına gelmez. Teknoloji bir dünya görüşü biçimidir.*[145]

Michael Zimmerman, Heidegger'in teknolojiyi 20. yüzyılın en büyük ideolojisi olarak gördüğünü savlamaktadır.[146] Buradaki ideoloji ve teknoloji ilişkisinden kastedilen, teknolojinin politik ideolojilerin gerçekleşmesi için temin ettiği alet ve araçlar değil; insanın dış dünyaya-kendine bakışını belirleyen hakim düşünme biçimini anlatan paradigma olmaktır. Modern dönemle birlikte, bütün olup bitenler özü de çerçeveleme olan teknolojik bakış açısının çerçevesi içerisinde bir düzene oturtulmaktadır. Teknolojinin amacı, doğayı da insanı da "kaynak" olarak görmek ve bu kaynakları düzenlemektir. Şeylerin teknolojik yorumlanmasında salt nesne olarak algılanmak söz konusu değildir; aynı zamanda, şeyler kullanıma hazır olacak biçimde kilit altında tutulmakta, stoklanmaktadır. Heidegger'e göre, teknolojik yorumlamadaki yenilik budur: özne olan da nesne olan da kullanılmak üzere rafa kaldırılmaktadırlar.[147] Doğa da insan da, teknolojik kavrayışta yeni bir düzen-leme içerisinde tasarlanmaktadır.

Teknolojinin doğa ve insana yönelik düzeninin kuralları onun özü düşünüldüğünde sıralanacaktır. Bununla birlikte, kuralların işleyişe geldiği doğa ve insanın teknolojik yorumunun sunulmasıyla, teknolojinin hem özü hem de eyleme biçimi daha net görülecektir.

---

[145] Heidegger, Martin, *Basic Concepts*, translated by Gary E. Aslesworth, Bloomington: Indiana University Press, 1993, s. 14

[146] Zimmerman, Michael E., *Heidegger and Marcuse: Technology as Ideology*, **Research in Philosophy and Technology**, vol.2, s. 245

[147] Dreyfus, Hubert; Spinoza, Charles, *Highway Bridges and Feasts: Heidegger and Borgman on How to Affirm Technology,* **Man and World: 30**, Kluwer Academic Publishers, 1997, s. 161

3.2. Teknolojinin Özünün (ge-stell'in) Kuralları

Amaç, Heidegger'in teknoloji yorumundaki temel kavram olan "teknolojinin özü"nün (*ge-stell*) günlük yaşamdaki birebir etkilerinin gerçekleştiği, teknolojik düşünmenin doğa ve insanı işleyişini göstermektir. "Teknolojinin özünün kuralları" başlığı altında sunulmasının nedeni, oyunu anlatırken kurallarını sıralama girişiminde olduğu gibi bir kurallar listesi sunmak değil; daha çok, işleyişi anlatarak kuralları kurgulamaktır. Teknolojinin ortaya koyduğu davranış biçimi, "teknolojik kavrayışın doğa ve insan öğelerindeki göstergeleri"nin sunulmasıyla açıklanacaktır. Burada, teknolojinin özü ve teknolojik düşünme biçimi arasındaki bağlantı-benzerlik noktaları tam da Heidegger'in teknoloji yorumundaki özgünlüğü göstermektedir denilebilir – metafiziğin kurgusal düşünme biçiminin teknolojiyle kılgısal hayata girmesi ve "şeylerin teknolojik kavranışı" denilen bir yaşam biçimi geliştirmesi –. Bu bağlantıyı en somut biçimde gösteren, teknolojinin özünün hayata geldiği uygulama alanlarıdır. Bu nedenle, doğa ve insan başlığı altında bu konu açılacaktır.

"Teknolojinin özü"nün soruşturulması merkezinde gelişen Heidegger'in teknoloji yorumu, günümüz teknolojisinin Batı metafizik düşünme geleneğinin uzantısı olduğunu tanıtlamaktadır. İspata yönelik en belirgin örnek (çalışmanın ilk bölümünde açımlanan) Descartesçı dizgedeki "ben" "dünya" ayrımıdır. Bu ayrımın yerleştiği düşünme kalıbı bilen öznenin bildiği nesne üzerine egemen olması amacı ve sonucuyla yayılmaktadır. Düşünce, gelenek içerisinde bu hakimiyetin gerçekleşmesini sağlayacak tekniklerle ilerler.

Günümüz teknolojisi de bu düşünme yönteminin getirisidir. Heidegger, eleştirisinde temel ilke olarak koyduğu bu savı, günümüz yaşam biçiminin bakış açısını göstererek temellendirir. Heidegger'de teknoloji, salt makineler veya üretim ve kullanım sürecindeki karmaşık teknikler olmadığı için, çağın hakim düşünce kipi olarak "teknolojik kavrayış"tan söz eder.

Teknolojik kavrayış, "makine çağı" tamlamasına göndermede bulunmaktan çok, şeylere ilişkin yönelme biçimini anlatmaktadır ve buna bağlı olarak Heidegger şu formülü vermektedir:

> *Çağımız makine çağı olduğu için teknolojik değildir;*
> *teknolojik çağ olduğu için makine çağıdır.*[148]

O halde, Heidegger için makine çağı olarak nitelendirilebilecek sanayi devrimi sonrasından bu yana, teknoloji çağı denilen süreç gerçekleşmektedir. Fakat devrimin meydana gelmesinden çok daha önce teknolojik yaklaşım evrilmeye başlamıştır. Öyle ki, metafizik düşünce geleneğinin başlangıcından bu yana[149] teknolojik düşünmeye doğru bir yol alış söz konusudur. Teknolojik düşünme biçimi, zaman içerisinde makineleşmenin gerçekleşmesini neredeyse zorunlu kılmıştır. Teknolojik kavrayış makineleşmeyi açtığı için "makineler dönemi" bulunuşa gelmiştir.

Daniela Vallega-Neu'ya göre, Heidegger için makineler, insanı varlığı düşünmekten alı koyan planın parçasıdır.[150] Varlığın yitimli olduğu gerçeğinin unutulup olanların belirlenmesine yönelik yerleşen metafizik düşünme kalıbı,

---

[148] Heidegger, Martin, *What is Called Thinking?*'den aktaran: Botha, Catherine Frances, *Heidegger, Technology and Ecology*, EBSCO Publishing, 2003, s. 159

[149] Heidegger'in başlangıcı "uygunluk" kuramının yerleşmesinde ve varlığın hakikatinin sonluluğunun unutulmasında gösterdiği çalışmanın önceki bölümlerinde işlenmiştir. İleride kısaca bir kere daha değinilecektir.

[150] Vallega-Neu, Daniela, *Heidegger's Contributions to Philosophy*, s. 93

olanların teknolojik kavranışı biçimindeki düşünme yöntemini açmış, bu kavrayış da son dönemdeki makine ağıyla yayılıp sabitleşmiştir. Makineler nasıl olur da olanlara yönelik teknolojik belirlenimi gerçekleştirirken, olanları kurduğu düzeneğin içerisinde kilit altında tutar- saklar? Yanıt iki maddede sunulabilir:

1. Heidegger için, makineler, olanların belirlenmesine yönelik metafizik düşüncenin yeniçağın tamlayanı haline gelmiş (makine çağı) en somut göstergesidir. Metafizik düşünmenin çağımızdaki göstergesi teknoloji, teknolojinin göstergesi de makinelerdir. Heidegger'e göre, metafizik düşünme başlangıçta varlığı olanın varlığı olmaktan çıkarmış, onu değişmeden-oluştan-yok oluştan (*yitimlilikten*) uzak, ayrı bir yerde değerlendirmiştir. Olanı "o yapan şey"i arayarak "özü" olandan uzakta, daha genel, daha yüksekte gören bir mantık sistemi (*onto-teo-loji*) içerisinde değerlendirmiştir. İşte bu metafiziksel yorum, "varlığı" olandan nasıl ayırdıysa insanı da dünyadan öyle ayırmıştır (*cogito*); insanı merkeze almıştır (*hümanizm*). Olanların kendilerini göstermesinden çok, meydana gelmelerinde insanı müdahalede bulunacak derecede bilgi sahibi kılan bir kategoriye yerleştirmiştir (*sub-iectum*). Matematik ve nesnellik (*objectivism*) temelinde yükselen yeni "bilim" de, olan her şeyin nesneleşmesi sürecinin hızlanmasına neden olmuştur. Böylelikle, geçerli olan tek düşünme biçimi olanları kavramaya-ele almaya yönelik *hesaplayıcı düşünme* olmaya başlar. Hesaplayıcı düşünmede her şey, (kesin veriler ve sonuçlara göre) hesaba vurularak "düzen"leme içerisinde yerini alır. Tasarımların önceden belirleyiciliği sayesinde sonuçlar üzerinde de kontrol sahibi olunur. Az masrafla çok kazanmayı hedefleyen hesaplayıcı düşünme, hesap edebildiği her şey üzerindeki hakimiyetini daha *hızlı* olmaya yarayan makinelerle pekiştirir. Teknolojinin

özünün görüldüğü en somut yer makine teknolojisidir. Lovitt'in de belirttiği gibi, "makine teknolojisi hiçbir nesnenin kendi içinde bir öneme sahip olmadığı her şeyin düzenlenebilir olduğu bir alandır".[151]

2. Makine sözcüğüne kökenbilimsel olarak bakıldığında da gerçekleşmesine yol açtığı olguları (kendisinde hali hazırda, önsel olarak) kavramı içerisinde taşıdığı görülecektir.

Latince'de *māchinatio/ō –ōnis* mekanizma, makine anlamının yanı sıra düzen, hile anlamlarını da taşımaktadır. Aynı kökten gelen *māchin/or -āri -ātus* geçişli fiili de düzenlemek, kurmak, tasarlamak, icat etmek anlamlarıyla beraber entrika-dolap çevirmek anlamlarına gelir. Buradan, makinelerin varolanları tuzak kurarak kavramayı ve bu sayede düzenler kurulmasını, düzenlemeyi imlediği çıkarımına ulaşılabilir.

Bu çıkarım, Heidegger'in makine teknolojisine ilişkin düşüncelerine koşuttur. *Bilim ve Düşünüm*'de, bugün modern teknolojiyle birlikte anılmakta olan modern bilimin gerçeği yakalamak için tuzağa düşürmekte olduğu ve onu böylelikle elinde bulundurduğunu yazmaktadır.[152] Makine sözcüğünün salt mekanik aletler olarak imgelenmesi bir yana bırakılıp sözcüğün taşıdığı diğer anlamlara da bakıldığında Heidegger'in savı da doğrulanmış olmaktadır.

Bu durumda, teknolojik kavrayışın bir sonucu olan "makineleşme" durumunun, "nesneleşme" olgusu temelinde ortaklaşan "doğa" ve "insan" bağlantısında irdelenmesi yerinde olacaktır.

---

[151] Lovitt, William, *Introduction*, **The Question Concerning Technology**, s. xxx
[152] Heidegger, Martin, *Science and Reflection*, **The Question Concerning Technology**, s. 168

3.2.1. Doğaya Yönelik İşleyiş

Heidegger'in "teknolojik düşünme" olarak değerlendirdiği, günümüzün hakim/yaygın yaklaşım biçimi "hesaplayıcı düşünme"nin bir türü-türetmesidir. Bu nedenle, öncelikle hesaplayıcı ve teknolojik düşünme denilen düşünme biçimleri arasındaki ilişki gösterilmeli, teknolojinin doğaya yaklaşımı bu bağlamda sunulmalıdır.

Hesaplayıcı ve teknolojik düşünme:

Hesaplayıcı ve teknolojik düşünmenin karşılıklı ilişkilerinin betimlenmesinden önce, her ikisinin de "kaynak"landığı yerin Batı metafizik düşünme geleneği olduğu belirtilmelidir. Heidegger düşünme serüveninde gerçekleşen bütün olup bitenin kaynağını bu gelenekte bulmaktadır. Geleneğin başlangıcını, varlıktan onun hakikatini ayıran ve hakikati uygunluk olarak (dile yerleşmiş) "doğru"da gören anlayışta gösterir. Heidegger için, hakikat yorumuna ilişkin "önermenin nesnesine uygunluğu" biçiminde formülleştirilebilecek "uygunluk kuramı"nın benimsenmesi ve ardından uygunluğun belirleyicisi-denetleyicisi konumundaki özne söylemleri, varlığın hakikati olarak "yitimlilik" olgusunun unutulmasını gerçekleştiren önemli etmenlerdir. Çünkü, düşüncenin varlığın yitimliliğini düşünmeyi unutup olanlara yönelmesi ve özellikle de metafiziğin olanı "belirleyen"- arkada değişmeden duran güç varsayımı (ve salt bunu düşünmeye yönelmesi) günümüzde kendisini teknolojik gelişmelerde göstermektedir.

Yukarıda değinilen "uygunluk kuramı", modern dönemle birlikte tasarımsal düşünmenin de temelini hazırlamış olur. Uygunluk, doğruluğun ölçütü

olarak kurulan tasarımın dış dünyada karşılığının bulunması zorunluluğunu ortaya koyar. Tasarımlar bu bağlamda hesaplanabilir olgularla ilgilenmeye yönelir. Çünkü ancak sağlam ve kesin olma güvencesi altında, olanlar (hesaplanabilir olanlar) "doğru" olabilmektedir.

Bununla birlikte, bir döngü meydana gelir: Tasarım hesaplayabildiğini tasarlarken, hesaplanabilir olanlar da tasarıma "uymak" durumunda bırakılır – bu durumda tasarıma uygun düzenekler kurulur. Yeniçağ ile birlikte dış dünya tasarıma uydurulmaya çalışılır. Artık "düşünce (tasarım) deneyleri" söz konusudur.[153]

Tasarımların kaynağı olan edinilmiş "kesin ölçüler" nesne/karşıda-duran olarak algılanan dünyayı denetleme olanağını sunar. Hesaplama aracılığıyla olanların geçmişlerinin belirlenimi onların olanaklarının denetlenmesi sağlar. Olanların tasarımın formüllerinde kavranması, aynı zamanda, olanların formüllere uygun biçimler kazanmasını (*manipulation*) sağlamaktadır. Tasarlayan insan, bu edimlerin eyleyicisi olarak merkezde duran özne konumundadır; bir diğer taraftan bakıldığında da insanın hali hazırda özne olarak merkezde konumlanmasından ötürü bunlar gerçekleşmektedir. Kısacası, insan özne olarak belirleyici konuma yükseldiğinde çevresini nesneleştirmiş; çevresini hakimiyeti altına aldıkça da özneleşmiştir denilebilir. Böylece, çevrenin insan merkezli olarak nesneleşmesi, insanın çevreden ayrı bir yerde daha üst bir konumda yorumlanması olanlara ilişkin teknolojik yorumun başlamasına neden olmuştur. Aynı metafizik düşünme geleneğinin ürünleri olan hesaplayıcı düşünme ile teknolojik düşünme arasındaki

[153] Bu çalışma, 79. dipnot.

en önemli bağıntı da her ikisinin de modern dönemdeki iç içe geçmişliği ve neredeyse tek düşünme biçimi olacak derecede yaygınlaşmalarıdır.

Teknolojik düşünme, hesaplama teknikleriyle belirlenmiş dünyada daha hızlı, daha pratik ve daha pragmatik yaşamı getirmiştir.

Bu noktada teknolojik düşünmenin doğadaki etkileri, Heidegger'in "teknolojinin özü" yorumundan hareketle irdelenmelidir; çünkü bu yorumla birlikte teknolojinin sorgulanması salt bir kapitalist sistem eleştirisi, ekoloji çalışması veya romantik bir nostalji arayışı olmaktan uzaklaşıp derin felsefi hesaplaşmalara konu olmaktadır- teknoloji eleştirisi batı metafizik düşünme tarihini sorgulamaya dönüşmüştür.

Teknolojik düşünmenin hesaplayıcı ve tasarımcı düşünme ile olan bağlantısına değinilmiş idi; bununla birlikte bu üç düşünme biçiminin modern bilim anlayışında kesişmesi vurgulanmalıdır. Tasarımsal düşünme (representation) hesaplayıcı düşünmenin yardımıyla olanları araştırırken, onları kendi görüş açısında "yeniden bulunuş"a getirir (re-presentation). Heidegger için, araştırma süresince bilme edimi tasarımın kullanımı altındadır. Şöyle ki: tasarımda olanın geçmişi üzerinde bir hesaplama söz konusudur ve bu durumda gelecekteki süreci tahmin dahilindedir. Araştırma, böylelikle varolan üzerinde kullanım hakkına sahiptir. Bilim de ancak bu sayede –varolanı nesne kıldığında düşünebilmektedir! Heidegger tasarımda varolanın nesnelleştirilmesi nedeniyle, araştırma olarak bilimin hakikati kesinliğe dönüştürdüğünü vurgular. [154]

O halde, bu üç düşünme tipi de metafiziğin "doğruluk" anlayışından kaynaklanmaktadır. Heidegger, günümüzde teknolojik bağlamda (ki bu bağlam

[154] AWP, s. 127

en temel durumundadır, bireyden devlete biyolojik yaşamdan psikolojiye bütün her şeyi etkilemektedir) olup bitenin kökünü bu anlayışa ait görmekle birlikte, en çok Yeniçağ ile gelen kesinlik arayışındaki düşünme sistemlerini eleştirir. Bunun nedeni, doğruluk düşüncesinin, özellikle bu çağdan itibaren, etkisinin günlük hayatta daha çok duyumsanması olabilir; çünkü, "kesin bilgi" arayışı modern bilim anlayışının temel ilkesidir.[155]

> *Eğer araştırma olarak bilim, modern çağın özsel fenomenlerinden biri ise, araştırmanın metafizik temelini kuran çağın özünü de çok daha önceden belirlemiş olmalıdır. Modern çağın özü Ortaçağ'ın bağlarından kendini kurtaran, kendi kendini özgürleştiren insanda görülebilir. Fakat bu bakış açısı doğru da olsa yüzeysel kalır; çünkü bu anlayış temeli kavramayı engeller ve yanılgıya yol açar. Açıkçası, modern çağ insanın özgürleşmesinin, öznelcilik ve bireycilikle tanışmasının bir sonucudur. Fakat daha önce hiçbir çağda bu çağda olduğu kadar nesnellik ve birey dışı yapılanma görülmedi. Burada önemli/özsel olan öznellik ve nesnellik arasındaki karşılıklı ilişkidir.*[156]

Heidegger'in burada söylediği net olarak açıklandığında, teknolojinin gelişme süreci ve etkileri anlaşılmış olacaktır. Doğaya karşı tutum ve tavırların kaynağı görülecektir. Bu pasaj şunları dile getirmektedir:

1. Modern bilim çağın özünü belirleyecek kadar önemli bir fenomendir.
2. Modern bilimin özü araştırmadır (ve araştırma bilgi sahibine nesneye müdahalede bulunma şansını ve hakkını tanımaktadır- araştırmanın özü budur).

---

[155] Modern bilim anlayışına ve etkilerine ilişkin Heidegger'in düşünceleri çalışmanın ilk bölümünün beşinci kısmında özetlenmiştir.
[156] AWP, s. 127-128

3. İnsan modern çağa aklı sayesinde özgürleşerek girmiştir; fakat bu bakış açısı yüzeysel yaklaşımın ürünü olup temele ulaşmayı engellemektedir.
4. Modern çağın öznelciliğin ve bireyciliğin getirisi olduğu doğrudur. Bununla birlikte, öznellik ve nesnellik arasında doğru orantı söz konusudur –birey dışı yapılanma ve nesnellik, en az bunların karşı kavramları kadar gelişmiştir.

Heidegger'e göre, düşünme, olanları araştırma yoluyla bilmeye yönelerek doğayı karşıda-duran/nesne olarak algıladığında, onu araştırma nesnesine dönüştürdüğünde hesaplayıcılığın kalıpları arasındadır. Olanlar nesnelleştirilmektedir. Hesap sonuçlarından oluşmuş nesnel tasarımlar, daha ayrıntılı-nesnel hesap sonuçları oluşturarak olanı belirlemektedir- "yeniden var etmektedir" (*re-presentation*). Böylece, insan bütün var olanları kendi önünde sıralama olanağına sahip olur.[157]

Bu durum, doğanın her yerde teknolojinin nesnesi olarak görünmesine neden olmaktadır, nesneler bu bağlamda işlevleri temelinde değerlendirilir. Olanların fonksiyonları nicelik ve nitelik bakımından ne kadar fazla ise, önemleri de o boyutta artmaktadır. Modern bilim ve teknoloji aynı hesaplayıcı mantıktan türeseler de, olanın belirlenmesi (bilimin işidir) ve kullanılması (teknoloji) aşamasında işleyişleri farklılaşır. Harold Alderman, bilim ve teknolojinin olanlara yaklaşma biçimini Heideggerci tümcelerinde oldukça net özetler: "*Bilim*

[157] A.g.e., s. 127

olanları araştırma nesnesi olarak görürken, teknoloji kaynak-güç olarak saklamakta, kullanabileceği biçime dönüştürmektedir."[158]

Heidegger, bu aşamayı "bestand" kavramı ile anlatmaktadır. **Bestand**, sıradan günlük kullanımda "destek, donatma, yardım amacıyla stoklanan, hazırda tutulan" anlamlarını taşır. Burada kullanılan/kullanılacak olan el-altında-duran, hazırda-yedek, depo/ stok, rezerv sözcüklerinin her birinde "bestand"in anlatıldığının göz önünde bulundurulması gerekmektedir; çünkü bütün bu kullanımlar modern teknolojiyle birlikte düşünüldüğünde, Heidegger'in teknolojinin özü düşüncesine gönderimde bulunmaktadır. Heidegger, kavramın günlük kullanımının kökeninde daha özsel bir durumun anlatıldığını açıkça dile getirmektedir: "*Sözcük burada salt 'stok' anlamından daha ötede daha özsel bir şey anlatmaktadır.*"[159]

Kavramın teknoloji eleştirisinde taşıdığı anlamı kavrayabilmek için, Heidegger'in modern dönemin dünya algısını anlatırken kullandığı "gegenstand" (karşıda-duran, nesne) kavramını hatırda tutmak yerinde olacaktır.[160] "Modern düşünmede/ bilimde karşıda-duran, bizim dilimizde nesne olarak gösterilen öğeler, Heidegger'e göre, modern teknolojik kavrayışta birer "rezerv" olarak algılanmaktadır."[161] Açıkçası, nesneler karşıda-duran değil, el-altında-duran olarak görülmektedir, el-atında, hazır-yedekte duracak biçimde stoklanmakta-"saklanmakta"dır (*concealed*).

---

[158] Alderman, Harold, *Heidegger's Critique of Science and Technology*, **Heidegger and Modern Philosophy**, s. 46
[159] QCT, s. 17
[160] Daha önce de belirtildiği gibi, Heidegger kökenbilimsel çözümlemeler kullanarak gösterdiği "söylemlerdeki dünya kavrayışı" ile modern kavrayışa yönelik eleştirisini örneklendirmiştir: dünyanın Latince kavranışındaki "obiectum" sözcüğü Almanca'da "gegenstand"e karşılık düşmüştür.
[161] Lovitt, William, QCT, s. 17 (dipnot no:16)

Heidegger için, modern teknolojinin özü doğanın rezerve olarak görülüp işlenmesinde kendini açığa koymaktadır. "*Teknoloji var olanı hammadde olarak açar*"[162]. Teknolojik düşünme çağında doğada var olan madde, "hazırda-bulunan", gerektiğinde işlenip "yedekte" tutulacak *hammadde* olarak yorumlanmaktadır. Bu durumda var olanlar, üretim ve tüketim sarmalındaki sürecin parçalarını oluştururlar. Heidegger'in deyimiyle, artık "*ormanlar kereste depoları için tahta yığını, toprak maden ocağı olarak gizini açmaktadır.*"[163]

Heidegger, bu noktada kavrayışı güçlendirmek, modern teknolojik kavrayışı somut olarak gösterebilmek için Ren Nehri üzerine kurulan hidroelektrik santralini örnek gösterir. Çünkü santraller nehri güç elde edecek şekilde "düzenlemekte", "depolamaktadır" ve biçimleri de yapılma gerekçelerini gösterir niteliktedir.[164] Bu nedenle iyi birer örnektirler.

> *Hidroelektrik santral, Ren'e yüzyıllardır bir kıyıyı diğer kıyıya birleştiren eski ahşap köprünün yapıldığı gibi inşa edilmemiştir. Güç santrali, daha çok, akıntıya bent olacak şekilde yapılmıştır.*[165]

Heidegger, modern çağla gelen doğaya saldırma, onu denetim altına alma düşüncesi ile daha öncesinde yine insanın kullanımına yönelik yapılanması

---

[162] Zimmerman, Michael, *Heidegger and Marcuse: Technology as Ideology*, **Research in Philosophy and Technology,** vol:2, s.249

[163] QCT, s. 14

Bu depolarda çalışan insanın durumunu bir sonraki başlıkta irdelenecektir.

[164] Heidegger, örneğinde dilinin ona sunduğu yardımla, bir anlamda modern teknolojinin özünü neden *gestell* 'de gördüğünün kanıtını da sunmaktadır. *Tekniğe İlişkin Soruşturma*'nın Doğan Özlem çevirisinde parantez içinde sunulan Almanca sözcüklerle bu durum gösterilmektedir: "*Hidroelektrik santral, Ren'in akıntısı içine oturtulmuştur (gestellt). Hidroelektrik santral Ren'i hidrolik basınç tedarik edecek (stellen) şekilde düzenler (bestellen); bu basınç da sonradan su içerisine yerleştirilen (stellt) türbinlerin dönmesini düzenler. Bu dönme itiş güçleriyle elektrik akımı üreten (herstellen) makineleri harekete geçirir; bu elektrik akımı için bölgeler arası santraller ve onlara bağlanmış bir kablolar şebekesi elektriği dağıtmak üzere kurulur (bestellen). Elektrik enerjisinin düzenli bir şekilde işletilmesine (Bestellung)ilişkin iç içe geçmiş süreçler bağlamında Ren'in akıntısı bile işlenecek bir şey (Bestelltes) olarak görünür.*" [s. 57]

[165] QCT, s. 16

arasındaki farkı, belirtilen örneğinde net olarak gösterir. Heidegger'in burada dile getirmek istediği, elektrik elde edilmesine- kullanımına karşı duyduğu rahatsızlık veya eskiye duyduğu özlem türünde şeyler değildir. Anlatmak istediği, teknolojinin özünün doğayı insanın kullanımına hazır, stoklanması gereken bir kaynak olarak açımladığıdır. Teknolojinin artık var olana uymak yerine onu kendi tekniklerine uyacak duruma getirdiğini savlar. Bu nedenle, "teknoloji çağında hiçbir şeyin kendini olduğu gibi göstermediğini" düşünmektedir. Modern teknoloji şeyleri "meydan okuyan" (*challenging revealing*) biçimde açımlamakta- ortaya çıkartmaktadır ki, "*bu meydan okumanın altında hiçbir şeyin kendinde kendisi olarak görünmesine izin verilmez*."[166]

[166] Lovitt, William, *Introduction*, **The Question Concerning Technology**, s. xxix

3.2.2. İnsana Yönelik Kavrayış

Teknolojinin özünün kendini gösterdiği, hatta belki de en çok etkilemekte olan olarak düşünülebilecek, bir alan da bireysel ve sosyal hayatın birlikteliğini anlatan "insan"dır. Teknolojinin insana yönelik kavrayışı da doğaya "rezerv" olarak bakmasında olduğu gibidir. Bununla birlikte, teknoloji insana başka nitelikler yükler, ondan doğadan aldığından daha fazlasını bekler. Teknolojinin yönlendiricisi olduğu sanısından uzaklaşamayan insan, hayatına doğrudan müdahalede bulunan teknolojinin eylemlerine maruz kalmaktadır. Bunlar, Heidegger metinlerinden yola çıkarak, üç maddede işlenebilir: nesneleşme, uzmanlaşma, kitleselleşme.

Nesneleşme, olanların teknolojik yorumlanışında, insanın da kullanıma hazır bir biçimde yedekte tutulmasını anlatmaktadır. Heidegger için nesneleşme, özne olma (özneleşme) süreciyle birlikte düşünülmelidir. Modern dönemle beraber, insan önce kendisini özne olarak olanların temeli konumunda yorumlar. Kendi varlığı üzerinden olanları "var" sayar. Bilen özne, bildiği nesne aracılığıyla özne karakterindedir; özne nesneye hakim olduğu oranda özneliğinin onayını almaktadır.[167] Olanlar onun bilgisine göre vardır, ki bu düşünceyle birlikte bilimin önemi artar. Örneğin Heidegger için, bilim bu nedenden dolayı salt "var"olanla ilgilenmektedir; çünkü onu bilip belirleyebilme olanağına sahiptir. *Metafizik Nedir?*'de Heidegger, bilimde egemen olanın, "araştırmak ve temellendirici belirleme nesnesi" kılabilmek için olanların kendisini aramak

[167] Hegel'in "efendi-köle" diyalektiğinde olduğu gibi: birbirlerini karşılıklı olarak var ederler.

olduğundan söz eder.[168] Ve bilim, bu bilerek belirleyebilme niteliğinden ötürü modern dönemden bu yana geçerli tek düşünme biçimi gibi düşünülmektedir. Nesnellik temelinde olana yaklaştığı, "ilk ve son sözünü nesnenin kendisine bıraktığı"[169] için, olana sınırlı bir teslimiyeti de söz konusudur. Nesnellik ilkesini temel edinmesine rağmen, hem araştırma hem de kullanma yönteminin yetkisinin insana ait olması, öznelliğin kurgulanımındaki önemini sunmaktadır: öznenin kesin olarak bilmesini, olanı tam olarak eline almasını sağlamaktadır. Bilimde söz konusu, olanın nesneliği/ nesne olma durumudur. Burada, teknolojik düşünmenin insana yönelik kavranışına ilişkin "nesneleşme" durumu ise insanın (öznenin) nesneleşmesini anlatmaktadır.

Teknolojinin özüne inmeden düşünen yaygın kavrayışta, teknoloji salt insanın hizmetinde, ona faydalı olarak sunulur. Bu anlayışa karşıt olan bir başka görüşte ise teknoloji, salt çevreye verdiği zarar bağlamında düşünülür. Oysa, teknolojik düşünme insanı merkeze alarak onun yaşamını kolaylaştırmaya yönelik işlese de, Heidegger'in saptadığı özü gereği insana da doğaya olduğu gibi davranmaktadır.[170] Doğa teknolojik kavrayışta nasıl "kaynak" konumunda açımlanıyorsa, insan da aynı biçimde kaynak olarak yorumlanmaktadır ("insan kaynakları" deyimi bunu anlatmaktadır) [171].

Doğayı el-altında-duran olarak açımlayan insanın kendisi de bu sürece dahil olur. Bununla birlikte, insan salt işi/emeği ile kaynak konumunda değildir,

---

[168] Heidegger, Martin, *Metafizik Nedir?*, s. 25
[169] Heidegger, adı geçen eserinde (s.25) bilimin bir özelliğini de bu ifade ile açıklamaktadır.
[170] Gelişmiş teknolojiye sahip olan da olmayan da teknolojinin saldırısından etkilenmektedir.
[171] İnsan (seçimi kendisinin olduğunu düşünse de) belirlenmiş ihtiyaçlara göre yetişmekte, seçilmek için bu belirli nitelikleri edinerek raflarda yerini almaktadır. Aynı biçimde niteliksizlik de bir biçimde kullanıma hazırdır. Teknolojik kavrayışta her şey "ne işe yarar?" sorusunun yanıtına göre sıralanır. Hiyerarşide en üstte bulunan en çok işe yarayandır.

(satın)alma durumu da düzeneğin devamını sağlayan önemli bir etmendir; burada yine "kaynak" olma durumu söz konusudur. Heidegger, bu konuda "bir kliniğe hasta temini hakkındaki konuşmalar"dan söz eder.[172] İnsan her yönüyle araştırma konusu durumundadır, ve bu durumda ölçütler belirlenir, analiz döngüsü başlar. Neden-sonuç ilişkileri sarmalında ruh durumu dahi sınıflarına ayrılır ve her sınıfa özgü kullanma teknikleri geliştirilir.

Bir diğer yandan, teknoloji kendisini sürekli yenileyerek ve ayrıca başka sektörler yaratarak işleyişini sürdürür. Örnek olarak yemek sektörü gösterilebilir. Bu sektörün gelişip "hız" kazanması başka alanların örneğin, diyet sektörünün doğup pazarda pay sahibi olmasına neden olur; bu arada reklam endüstrisiyle sektörlerin canlı kalması pekiştirilir. Biri ötekine yol açar, böylece sektörlerin karşılıklı olarak hızla yayılmaları gerçekleşir.

Sonuç olarak, insana ve doğaya yönelik teknolojik kavrayış birbirlerine koşut bir biçimde gelişmektedir. Heidegger için, insan da doğal kaynakları sömürmek için düzenlendiğinde, doğadan daha fazla "rezerv" olarak bulunma durumuna ait olmaktadır.[173] *Teknolojiye İlişkin Soruşturma*'da ormancı örneği verilir: "*Günümüzde ormancı bilsin veya bilmesin kereste endüstrisinde kazanç sağlamanın/kara geçmenin emri altındadır.*" Heidegger, burada ormancı örneğini, kamuoyu oluşmasını sağlayan gazete ve resimli dergilerin talebine vardırır. Çünkü ormancı basın sektörünün kağıda duyduğu gereksinimle,

---

[172] QCT, s. 18
[173] A.g.y.

teknolojinin selülozu düzenlenebilir bir duruma getirmesini sağlayan organizasyonunun içerisinde yer almaktadır.[174]

Uzmanlaşma, teknolojinin insana yönelik kavrayışının getirisi olarak yorumlanabilecek bir diğer durumdur. Marksist yaklaşımda, üretim sürecinde üretenin salt bir aşamayı öğrenmesi sonucunda, ortaya çıkan ürüne yabancılaşmasını anlatmaktadır. Ancak, Heidegger uzmanlaşmayı üretim ilişkileri açısından ele almaktan çok, metafizik düşünme geleneğinin sonucunda (ki teknoloji de bu geleneğin bir ürünü olarak ele alınmaktadır) gerçekleşen bir olgu olarak yorumlamaktadır. Onun için uzmanlaşma, yeniçağla birlikte bilimsel araştırmaların yürütülmesinin temelini oluşturmaktadır: "*uzmanlaşma* (particularizing, specialization) *bir sonuç değil, fakat araştırma sürecinin temelidir*."[175]

Heidegger'e göre, her bilim belirlenmiş (çevrelenmiş) bir nesne alanı üzerinde çalışmaktaolduğu için, zorunlu olarak "bireyleştirilmiş"/ "tekil" (*individualized*) bir durumdadır.[176] Ayrıca Heidegger, günümüzde ister fiziksel ister insani bilimler olsun bir bilimin ancak kurumsallaşabildiği ölçüde bilim olarak saygı görmekte olduğunu savlamaktadır. Örnek verilecek olursa, "atomu parçalamak için fiziğin gerek duyduğu araç gereç, fiziğin o ana kadarki bütününü kendinde barındırmaktadır".[177] Kısacası, bilim ilerleyen- sürmekte olan bir aktivite olduğu için kurumlar gereklidir.

---

[174] A.g.y.
[175] AWP, s. 123
Heidegger'in "araştırma" olarak bilim eleştirisi birinci bölümün beşinci kısmında sunulmuş idi.
[176] A.g.y.
[177] A.g.e., s. 124

Her bilimin tek ve kurumsal olması, insanı da sadece seçmiş olduğu kendi konusu üzerinde tam olarak bilgi sahibi yapmaktadır; çünkü ancak bu biçimde insan nesnesine hakim olabilmektedir. Heidegger için, insanın olanlara hakimiyetinin başladığı yerde teknolojik kavrayış söz konusudur. Bununla birlikte, modern teknolojik kavrayış uzmanlaşma olgusundan türer; ama bu olgunun insani alanların bütününe yayılmasından da sorumludur. Uzmanlaşma gerçekleştikçe, olanların yakalanmasına-kavranmasına yönelik teknolojik saldırı artmaktadır.

Kitleselleşme ise, yukarıda irdelenen iki olgunun birleşmesiyle meydana gelen bir dönüşüm olarak yorumlanabilir. Çünkü teknolojik düşünmenin insanı nesneleştirmesi ve teknolojikleşen çalışma hayatı, bireyin bir kitle içerisinde anlam kazanmasına yol açar.[178] Şöyle ki, kitlesel olmak bir aradalığı anlatırken aynı zamanda bu beraberliğin içerisinde erimeyi de anlatmaktadır; aynı olanlar kitle içerisinde bulunurlar, karşıt bir durumu kitle

---

[178] Birey, adının başına aldığı edinilmiş/kazanılmış nitelikleriyle tanınır- değer kazanır. "Kendinden bahset" dendiğinde bu niteliklerini anlatır, dünyaya yüklediği anlam, ve dünyanın ona verdiği değer bu niteliklerinin ardından gelmektedir. Birey "anlamsız kalmamak" adına, içine "atıldığı" yerde hazır bulduğu anlamları sorgulamaksızın benimseyerek kitle içerisinde kendisini konumlandırmaya başlar. İçine atıldığı "onlar alanının" dışına çıkmamak için, onlarla aynı kalmak için özen gösterir.
Heidegger'in aynılaşma konusunu irdelemesi ise onun teknoloji sorgulamasından çok daha öncedir. *Varlık ve Zaman*'da insanın varolma biçimlerini belirlerken "*inotantik varoluş tarzı*" olarak adlandırdığı, "onlar alanında" "onların" koymuş olduğu değerleri "onlarla" birlikte benimseyen bir yaşama biçimini anlatmaktadır. Bu biçimi daha sonra anlatmaya başladığı teknolojik işleyişin getirdiği biçime bağlanabilir mi? Çünkü ona göre teknoloji de, inotantik varoluş biçimi de "varlığın anlamının düşünülmesinin unutulmasından" ve salt olanlara yönelinmesinden doğmuştur. Her ikisi de insanın gerçekleştirdiği ve fakat salt insan yapımı olmayan, bağı varlığa ait bir açığa çıkma tarzıdır. *Varlık ve Zaman*'daki "varlığın anlamı nedir?" sorusunun *Teknolojiye İlişkin Soruşturma*'daki "modern teknolojik kavrayışın özü nedir?" sorusuyla ortaklığı, metafizik geleneğin salt olana yönelerek olanı belirlemeye çalışması ve onu insanın emrine sunma çabasına dikkat çekmek değil midir? Sevgi İyi de *Martin Heidegger'de İnsan Sorunu* başlıklı metninde [Asa Yay., 1. basım, Bursa, 2003, s. 66] "*tekniği soruşturmak, varlığa yönelik soruyu ve varlığın anlamını soran soruyu, çağımız ve çağımızın ana niteliği bakımından ele almakla ilgisinde tamamlayıcı bir özellik gösterir*" diyerek bu bağlantıyı sunmaktadır.

ortadan kaldırır. Heidegger *Metafiziğe Giriş* dersinde "teknolojinin dünyayı ele geçirmesini" anlatır. Döneminin ileri gelen toplumlarının aynı metafizik düşünce, teknolojik çılgınlık ve ortalama- sıradan insan organizasyonlarından türediğini savunur, ki bu yapılanmalar ekonomik sömürü düzenleri yaratmışlardır.[179] Bunlar kitleler arasındaki farklılıkları dahi kendi bünyeleri içine alarak eritmeye çalışmaktadır. Ona göre, kurulu bu düzenler "dünyayı karartmaktadırlar". Ve bu kararmanın göstergelerinden birisi de insanın aynılaşması/ standardizasyonudur.[180] İnsan, edimlerinde düzen her ne ise onunla uyumlu hale gelme zorunluluğunda bırakılmıştır.

Sonuç olarak, yukarıda sıralanan üç durumun da teknolojik kavrayışın insana yönelik işlem biçimi ve aynı zamanda söz konusu kavrayışın devamını sağlayan pekiştireçler olduğu sonucu çıkarılabilir. Çünkü nesneleşme, uzmanlaşma ve kitleselleşmenin yaygınlaşması insan da dahil olmak üzere olanlara karşı hesaplayıcı-belirleyici tutumun yerleştiğinin göstergesidirler. İnsan ise hem bu eylemlerin gerçekleştiricisi olması hem de bunlara maruz kalması bakımından belki de en çok etki altında kalandır. Bu etkiyi daha açık gösterebilmek için Heidegger'in teknolojik kavrayışı neden bir "tehdit unsuru"/ tehlike olarak yorumladığının anlaşılması gerekir.

---

[179] Heidegger, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, s. 37
[180] A.g.e., s. 45

3.3. Teknolojinin Tehlikesi

Önceki bölümlerde, Heidegger'in modern teknoloji sorgusunda öze yönelik bir soruşturmaya yöneldiği ve özü de Batı metafizik düşünme geleneğinin olanlara yönelik araştırmasını gerçekleştirme amacıyla getirdiği "çerçeveleme" ediminde nasıl yorumladığı, irdelenmiş idi. Burada, onun metafizik düşünme sürecinin bir sonucu olarak gördüğü teknolojiyi neden bir "yazgı" ve yazgıyı da neden "tehlike" ile özdeşleştirdiği sorusuna yanıt aranacaktır. Çerçeve içindeki temel kavramalar "yazgı", "tehlike" ve "yurtsuzluk"tur. Her üçü de açımlanırken birbirleriyle olan ilintilerinde netlik kazanacaktır.

Yazgı:

Heidegger, teknolojinin hakim olduğu günümüz yaşam biçimini yazgıya ait bir durum olarak değerlendirmektedir.[181] "*Teknolojinin hakimiyeti yazgıya aittir.*"[182]

Daha önce de belirtildiği gibi, teknolojinin özü düşünme tarihi içerisinde köklenmektedir. Ve düşünme tarihi, Heidegger'e göre, bir anlamda varlık tarihini göstermektedir. Tarihte köklenen kavrayış da yazgıyı açmaktadır.

Heidegger'de yazgı ve tarihin bu kadar iç içe düşünülmesi, bu iki sözcüğün onun kendi özgün dilindeki yakın duruşu olabilir. Doğan Özlem şöyle anlatmaktadır: Almanca'da *tarih* anlamını taşıyan "**geschichte**" olup bitmek anlamındaki "geschen" fiilinden türemiştir, geçmişte olup biteni anlatır. *Yazgı*

---

[181] Yazgı, Heidegger 'de sıradan-günlük yaşamda kullandığımız, olanın ortaya çıkışında/ olma süresince önceden belirlenmiş bir Tanrı kararı olarak "kader" anlamında değildir. Neden böyle olmadığı metin içerisinde açıklanacaktır.

[182] QCT, s. 26

olarak Türkçeleştirebileceğimiz "**geschick**" de yollamak anlamındaki "schichen" fiilinden türemiştir ve aynı zamanda rastlantısal olan, başa gelen talih, baht anlamlarını da taşımaktadır.[183]

Tarih ve yazgının bu kökensel birlikteliği, Heidegger'in "tarihte olanların yazgı tarafından belirlendiği ve yazgıyı belirlediği" düşüncesiyle bağdaşmaktadır. Heidegger için, olan(ak)lara varlık tarihinde olup bitenler yön vermekte, yazgıyı bunlar belirlemektedir. Heidegger'de yazgı, insanın dünyada bulunuşunda olduğu gibi, kaçınılmaz olarak gerçekleşmeyi/gerçekleşeni imlemektedir. Yazgı geleceğin belirlenmesini değil, olanı anlatmaktadır. Bir olan olarak modern teknolojinin ortaya çıkışı da yazgısal bir durumdur.

Modern teknolojinin özü bir yazgı olarak gerçekleşmektedir. Heidegger için doğaya ve insana yönelik kavrayışta hüküm süren bu öz yazgıdır.

> *Modern teknolojinin özü insanı gerçekliğin her yerde depolanabildiği bir yola koyar. Dilimizde yola koymak "göndermek/yollamak" anlamına gelir. İnsanı bu "bir araya toplayan/getiren yollamak" yazgıdır.*[184]

O halde, Heidegger'e göre çağımız insanın dünyada bu biçimde bulunması da teknolojinin hakim olduğu bir düzende yaşamak da yazgı olarak olagelmektedir. Walter Biemel'e göre de, Heidegger için bu olagelme, teknolojinin özüdür ve günümüzde varlığın açığa çıkışı bu özün hakimiyeti altında gerçekleşmektedir.[185] Metafizik tarihi boyunca teknolojik kavrayışa giden yol yazılmaktadır. Yazgı varlığın açığa çıkma tarzıdır ve durum insanın bu biçimi yadsıyamamasından dolayı yazgı olarak değerlendirilmektedir.

---

[183] Özlem, Doğan, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, s. 68-69
[184] QCT, s. 24 (vurgu bana ait)
[185] Biemel, Walter, *Elucidations of Heidegger's Lecture The Origin of Art and The Destination of Thinking*, **Reading Heidegger**, s. 379

Teknolojinin özünün belirleyici özelliği altında, varlığın açığa çıkma biçimi aslında varlığın kendini gizlemesine/saklamasına gönderimde bulunmaktadır.[186] Çünkü Heidegger'e göre, teknolojik kavrayışta hiçbir şey kendini olduğu gibi ortaya sermemektedir: *"Varlık saklanarak açığa çıkmaktadır."*[187] Modern teknolojiyle beraber olanların insan yapımı olarak görünmesi söz konusudur, ki yapan/eyleyen insan da bu aşamada hakim olamadığı bir gücün (hakim düşüncenin) etkisi altındadır: *"İnsan da kendisinin egemen olamadığı bir gücün kesin talimatı, talebi ve denetimiyle karşı karşıyadır."*[188] Yazgı olarak deneyimlenen teknoloji, böylelikle tehlikeye dönüşmektedir.

Tehlike:

Heidegger'de, modern teknolojinin özü olarak belirlenen çerçeveleme mantığı herhangi bir tehlike değil, "tehlike olarak tehlike"dir. Yazgı olarak meydana gelen "çerçeveleme", yazgıyı da çerçevesi içine aldıkça, onu belirleme yoluna koyuldukça tehlike artmaktadır: "*yazgının her şeyi düzenlemeye koyulduğu yolda tehlike büyümektedir"*.[189]

Tehlikeli olan, Heidegger için, teknoloji- teknolojik aletler değil; teknolojinin özüdür. Çünkü birim bazında ele alındığında herhangi bir teknolojik aletin tehlikeli olduğundan söz etmek, felsefi düşüncede önemli bir anlam içerisinde yer almaz; Heidegger'in bu nedenle teknolojiyi "tehlikeli" değil "tehlike" olarak düşündüğü söylenebilir.

---

[186] "Aletheia" bölümünde irdelenmiş idi.
[187] Lovitt, William, *Introduction*, **The Question Concerning Technology**, s. xxxiv
[188] Heidegger, Martin, *"Profesör Heidegger 1933'te Ne Oldu?"*, **Der Spiegel'in Heidegger'le Tarihi Söyleşisi**, çev: Turhan Ilgaz, YKY. 1. basım, İst., 1993, s. 30
[189] QCT, s. 28

Bununla birlikte, teknoloji derin soruşturmaya maruz kaldığında açımlanan yanıyla tehlike barındırmaktadır; çünkü böylece teknolojinin sonuçlarının yanı sıra işleme mantığı ve kökeni çözümlenmektedir. Teknolojinin işleme mantığı, kendini geliştirme tekniği nedir? Heidegger'e göre, her şeyin kendisini kullanımın emrinde "rezerv" olarak ortaya koyduğu teknolojik bakış açısında, olanların kendilerini- kendileri oldukları gibi açmaları olanak dışı kalmaktadır. Olanın işe yarayan yanı dışında, bütünüyle kendisini göstermesi kaybolmaktadır.[190] Heidegger, bu durumu teknolojinin özünün göstergesi olarak yorumladığında, tehlikenin düşünme biçimindeki bu tek tiplikte başladığını göstermiş olur. Olana salt teknolojik düşünme biçiminde yönelinmesi tehlikedir. Ayrıca, bu biçimin kendini apaçık bildirmemesi/göstermemesi tehlikenin büyümekte olduğunun işaretidir.

> *Teknolojinin özü artık tehlike olarak bulunuşa gelmektedir. Fakat bu bizim duyduğumuz anlamda bir tehlike değildir. İnsan her durumda tehlikeden dolayı fazlasıyla sıkıntıdadır. Fakat tehlike, yani varlığın kendi bulunuşa gelişinin/ açılımının tarzı olarak tehlike, kılık değiştirmiş saklanmaktadır. İşte bu kılık değiştirme- başka görünüme bürünme tehlike içindeki en tehlikeli olandır.*[191]

Heidegger'e göre, metafizik düşünce tarihi içerisinde gelişen ve özellikle modern çağın yorumlarında pekişen olanların hesaplama içerisinde ele alınmaları olanı nesneleştirmekte, teknolojik bakışın hakimiyetinde de salt kullanıma hazırlamaktadır. İnsan bu bakış açısının emrinde olanları "doğru" olarak hesaplayabildiğinde, olanların açığa çıkma biçiminde belirleyici rol

---

[190] Ayrıca, olanların parçalarına ayrılarak tanınması girişimi teknolojik işleyişteki sistematikliğe de örnek oluşturmaktadır. [Çalışmada "uzmanlaşma" bahsinin geçtiği bölüm (s.91)]
[191] TT, s. 37

almaktadır. Bu durum insanın kendisini "efendi" konumunda değerlendirmesine neden olur. Fakat insanın bu yükselişi, Heidegger için, gerçekte düşüşünden kaynaklanmaktadır. *Dönüş*'te şöyle söyler:

> *Eğer teknolojinin özü (olagelişi) varlığın içindeki tehlike olarak varlığın kendisiyse teknolojiye hakim olunamaz. Teknoloji olumlu veya olumsuz anlamda kendisine hükmedilmesine asla izin vermeyecektir. Teknoloji, ki onun özü varlığın kendisidir, kendisinin insan tarafından alt edilmesine izin vermez.*[192]

Olanı el-altında-duran olarak açımlayan insanın kendisi de bu durumun içerisinde yer almaktadır.[193] İnsanın kendisini hakim konumda görmesi teknolojik bakışın özünden yükselen bir aldatmacadır. İnsan artık bu yazgının güdümündedir. Her şeyin kendisine tabi olduğu sanısının arkasından yol alırken kendini kendine yabancı kılmaktadır. İşte, Heidegger'e göre, teknolojinin özündeki kılık değiştirmiş tehlike budur. Bundan dolayı *"insan bugün artık hiçbir yerde kendisiyle karşılaşamamaktadır."*[194]

Teknolojinin özündeki çerçeve içine dahil olmuş olan insan bu durumunu da fark edememektedir. İnsanın bu durumu onu "yurtsuzluk"la karşılaştırır.

<u>*Yurtsuzluk:*</u>

Heidegger'de insan, teknolojinin özünün hükümranlığında artık evinden-yurdundan uzakta sürgünde gibi yaşamaktadır.[195] Burada sürgün/yurtsuzluk, mekansal bir durumu anlatmaz. Catherine Frances Botha, Heidegger'in *Hümanizm Üzerine Mektup*'ta ev alanı-yurt olarak düşündüğünün

---

[192] Heidegger, Martin, *The Turning*, **The Question Concernig Technology and Other Essays**, s. 38 [TT olarak belirtilecektir]
[193] QCT, s. 27
[194] A.g.y.
[195] A.g.y.

özsel bir anlamı olduğunu vurgulamaktadır; ona göre bir yerleşim alanı olarak "yurt" kavrayışı söz konusu değildir.[196]

"Yurtsuzluk varlığın unutulmasının göstergesidir."[197]

Yurtsuzluk, Heidegger'de, teknoloji çağında deneyimlenen ontolojik bir durumdur. Bu bağlamda, yurtsuzluk için tehlike içindeki insanın ruh durumudur denilebilir. Varlıkla ilişkinin unutulup salt olanların belirlenmesine yönelik işleyen teknolojik kavrayışın çerçevesinden dışarı çıkamayan insanın durumunu, tehlikeyi anlatır. Robert Bernasconi, Almanca'da "deneyim" ve "tehlike"nin aynı kökü taşıdığına dikkat çekmektedir: Araçla bir yerden bir yere gitmek anlamını taşıyan "*fahren*", deneyim anlamındaki "*erfahrung*" ve tehlike anlamındaki "*gefahr*" sözcüklerinde ortaktır.[198]

Heidegger, deneyimlenmekte olan bir tehlikeden söz etmektedir. Söz konusu olan insanlığın yok oluşu gibi bir durum değildir. Tek düşünme biçimi olarak hesaplayıcı düşünmenin ve açımlama tarzı olarak teknolojik üretimin egemen olmasıdır. Bu durum insana yurtsuzluğu yaşatmaktadır.

> *Yurtsuzluk metafizik biçimde varlığın yazgısından çıkmakta ve eş zamanlı olarak metafizik ile pekiştirilmekte, üzeri örtülmektedir.*[199]

Heidegger için, yazgı da tehlike de yurtsuzluk da metafizik düşünme geleneği tarafından yönlendirilmektedir. Bu geleneğin varlığın hakikatini düşünmekten uzaklaşarak salt olanı belirlemeye yönelik düşünme biçimi, modern

---

[196] Botha, Catherine Frances, *Heidegger, Technology and Ecology*, s. 163
[197] Heidegger, Martin, *Letter on Humanism*, **Pathmarks**, s. 258 [Heidegger'de varlığın unutulmuşluğu ve modern teknolojik durum ilişkisinin betimlenmesi çalışmanın ilk bölümünde yapılmış idi.]
[198] Bernasconi, Robert, *The Question of Language in Heidegger's History of Being*, s.86
[199] Heidegger, Martin, *Letter on Humanism*, **Pathmarks**, s. 258-259

teknolojik kavrayışı getirmiştir. Modern teknoloji de olanlarla salt kullanıma yönelik ilişkiyi getirdiğinde düşüncenin varlıktan uzaklaşması pekişmiştir.

Heidegger, teknolojinin bütün bir bulunuşunun içerisinde ikame ettiğini savunur; ki ona göre teknoloji bu nedenle ne bir yerde ne de hiçbir yerdedir.[200] Bununla birlikte, tehlikeyi açan teknolojinin içinde "*kurtuluş*" düşüncesi de bulunmaktadır.

Hölderlin'den esinlenerek kurguladığı bu sava göre, tehlikeye yönelindiğinde kurtarıcı-koruyucu güç açılmaktadır: *"fakat tehlikenin olduğu yerde kurtarıcı güç de gelişir"*.[201]

Kurtarıcı güç, tehlikenin özünde köklenmektedir. Heidegger için, teknolojinin özü gerçekten düşünüldüğünde, onun kökleri açıldığında aradaki kurtarıcı güç de açılacaktır. Fakat, insanın da içinde yer aldığı bir yazgı olarak teknoloji, sorgulanmadan bırakılıp salt bir araç olarak değerlendirildiğinde, ona sahip-egemen olma isteğinin altında gizli kalır. Oysa, Heidegger'e göre, teknolojinin baskısından ne görmezden gelerek ne de reddedilerek kurtulunabilir. Kurtarıcıya ulaşmak için gereken öze yönelik bir sorgulama başlatmaktır. Çünkü, "*soru sormak yeni bir yol açmaktır"*.[202]

---

[200] TT, s. 43
[201] QCT, s. 28
[202] A.g.e., s. 35

SONUÇ

Sonuç olarak, Heidegger'in teknoloji yorumu onun Batı metafizik düşünme geleneğini eleştirisi temelinde geliştirdiği dizgesinden ayrı değildir. Bu nedenle, onun bir bütün olarak düşüncesinden bağımsız, ayrıca bir teknoloji felsefesi kuramı geliştirmediği söylenebilir. Ayrıca, sıradan kavrayışın aksine, Heidegger'in bir teknoloji düşmanı olmadığı, onun esas sorusunun metafizik geleneğin bir ürünü olan "teknolojik kavrayış" sorunu olduğu açıkça görünmektedir. Çalışmanın bütününde temellendirilmeye çalışılan sav budur. Bu bağlamda irdelendiğinde, Heidegger'in teknoloji yorumundaki kökensel noktalar ve bu noktalardan açığa çıkan temel savlar şunlardır:

1. Modern teknoloji Batı'nın varlığa ilişkin geliştirdiği metafiziksel düşüncenin bir getirisidir. Metafizik varlığın kökensel devinimini düşünmeyi bırakarak olana yönelmiştir. Olana yönelik çalışmalar öznenin belirlenimi altında, öznenin olanı denetleme yetisinin artırılmasına yönelik yürütülmüştür. Bu belirleme ve denetlemenin en son ve belirgin durumu kendisini modern teknolojik yapılanmada göstermektedir. Bu nedenle teknolojiyi sorgulamak aslında metafizik düşünme biçiminin bir eleştirisidir.

2. Teknolojiye ilişkin soru, ancak varlık anlayışı temelinde açımlandığında "özsel" bir soruşturmaya tabi tutulabilir.

Çünkü, kaynağın üzeri ancak bu biçimde açılabilir ve böylelikle olagelen (öz) kavranabilir.

3. Heidegger'e göre, teknolojik kavrayışın kaynağı araştırmasında karşılaşılan, düşüncenin varlığın yitimli olduğu hakikatini unutarak olanları belirlemeye yönelik işlemeye başlamasıdır.

Bu işleyiş, olanın ardında değişmeden duran bir gerçeklik olduğu varsayımından başlar ve hakikat yorumları bu temelden kollara ayrılarak gelişir.

4. Heidegger, teknolojik kavrayışın içerisinde geliştiği hakikat düşüncesini, "uygunluk kuramı" olarak adlandırılan doğruluk belirleniminden doğan kesinlik arayışı içerisinde değerlendirir.

Bu kavrayışta, olanın kendini olmakta olduğu gibi açması değil, özne tarafından kesin olarak bilinmesi önemlidir. Bu temel ilke üzerinde yükselen modern kavrayışta doğruluk anlayışı, öznenin yargısı üzerinde kurulmuştur. Bu durumda, düşünme de öznenin tam olarak bilebileceklerine yönelir.

Öznenin kesin olarak bilebilmesi, nesnenin hesaplanabilme özelliğine bağlıdır. Bundan dolayı hesaplanabilirlik, özne tarafından dikkate alınmanın en önemli koşulu olur.

5. Hesaplayıcı düşünmenin en belirgin biçimi, Heidegger için, modern bilimdir.

Heidegger'in bilim ve teknoloji ilişkisi konusundaki düşünceleri şöyle açıklanabilir:Ona göre, teknoloji bilimden daha önceldir. Hatta modern bilimin teknolojik aletlerdeki ilerlemenin bir getirisi olduğu da savunulabilir. Bununla birlikte, Heidegger, modern teknolojik kavrayışta modern bilimin olanlara yaklaşma biçimini bulur. Çünkü modern teknolojik yaklaşım, modern bilimin olanın nesneleştirilmesi girişimini öteye taşıyan, bir olanın el-altında-kullanıma-hazır tutulma çabasıdır.

6. Heidegger için, metafizik düşünme geleneği içerisinde kök salmış olan nedensellik ilkesinin teknolojik kavrayışın gerçekleşmesinde önemli bir yeri vardır.

İlkenin köklerine bakıldığında sorumlu ve borçlu olma (*aition*) kavramına ulaşılmaktadır. Bu Antik Yunan'daki kavrayışı, bakış açısını-biçimini göstermektedir. Heidegger'e göre, bu dönemde olanı meydana getirenlerin birbirlerine karşı sorumluluk içinde bir araya gelip onu bulunuşa getirdiği anlayışı yaygındır. Olanın bir araya gelerek açığa çıkmasında bu nedenle bir borçlu olma durumu söz konusudur. Kavramın Latince'ye çevrilmesi (*causa*) anlayıştaki değişikliği de göstermektedir; çünkü böylelikle, neden olma içindeki borçlu ve sorumlu olma durumu ortadan kalkmaktadır. "Neden"in bilinmesi olanın arkasındaki gerçekliğin belirlenmesini sağladığı için düşünme salt nedeni bulmaya yönelir.

Bir açığa gelme biçimi olarak modern teknolojik kavrayış, metafizik düşünmeyi biçimlendiren olanın belirlenmesi ilkesinin bir türetmesidir. Orta çağda bu ilke, olanın temelinde yer alan gerçekliğin, olanın bulunuşa gelmesinin nedeni olarak yorumlanmaktadır. Ve modern çağda, "neden"e verilen bu önem şu biçimi alarak modern teknolojik kavrayışa götürür: Olanı oluşturan neden bilinirse, onun olagelmesi üzerinde söz sahibi olunabilir. Kısacası, neden belirlendiğinde sonuç da kontrol altına alınabilir.

7. Heidegger modern teknolojinin gerçekleştirmekte olduğu şeyi açıklamak için Antik Yunan döneminin kavrayışıyla karşılaştırmada bulunur.

O dönemin kavramlarıyla modern dönemdeki kavramları çözümleyerek düşüncede ve deneyimdeki farklılaşmayı açımlar. Her dönemin teknolojisi için geçerli olan teknolojinin bir açığa çıkarma biçimi (*aletheuein*) olduğudur.

Fakat bu açığa çıkarma biçiminde, öznellik metafiziği temelinde kavranan "olan", kendisini olmakta olduğu gibi değil, özne insanın gereksinim duyduğu biçime göre göstermektedir.

8. Heidegger için, modern teknoloji bir açığa çıkarma biçimi olarak varlığı örtmekte-gizlemektedir.

İnsanın varlıkla ilişkisi üzerinde belirleyici olmakta ve düşünceyi varlığı düşünmekten daha da uzaklaştırmaktadır. Bu bağlamda, insanı ve doğayı kendi çerçevesi içine almakta ve tek düşünme tipi olmaya doğru yayılmakta-gelişmektedir.

9. Heidegger'e göre, dünya bütünüyle teknik bir dünyaya dönüşmektedir.

Heidegger için modern teknolojinin metafizik gelenekte köklenen özü bu nedenle tehlikedir. Tehlike, tek düşünme biçimi olma yolundaki modern teknolojik kavrama biçiminin doğayı ve insanı "kaynak (*bestand*) olarak açığa koyması ve özellikle insanın bir ruh durumu olarak "yurtsuzluk" ile karşılaşmasıdır.

10. Heidegger için tekleşmekte olan yoldan ayrılmak için gereken, özsel nitelikteki sorular sormaktır. Bu durumda gereken, sıradan kavrayışta görünenin arkasındaki metafizik planın açılması, "düşünürce düşünmenin" gerçekleşmesidir.

Sonuç olarak, bütün bunlar şunu göstermektedir: Heidegger için, teknoloji, insanlığı yok etmekle tehdit eden bir düşman, bir şeytan işi değildir. O, metafizik düşünme geleneğinden çıkan, burada köklenen ve bu yapı içerisinde sorgulanması ve çözümlenmesi gereken bir tasarıdır.

ABSTRACT

This study aims to elucidate Martin Heidegger's interpretation of modern technology. Since Heidegger informs that there is an intrinsic relation between technology and western metaphysical thinking, the study focuses on explicating his notion of technology in terms of his critique of metaphysics. Heidegger argues that metaphysical thinking overlooked disclosive structure of being and concentrated on the product (thing, entity, object) of this disclosive movement. The first part of this study shows how technology becomes the most extreme stage of forgetfulness of being's disclosive nature. The second part deals with Heidegger's comparison between ancient concepts, (tekhne, aletheia, phusis) which represent partial awareness of disclosive structure of being, and the notion of modern technology. Finally, the last part aims to expound the metaphysical essence of technology via the concept of ge-stell. There, It is argued that (1) entities in our technological epoch are disclosed as manipulated and controlled objects; (2) such disclosure denies original disclosure of entities and entities are seen only in their manipulative nature; and (3) this nihilistic attitude constitutes a danger.

Key words: *Technology*, *Metaphysics*, *Forgetfulness of being*, *Techne*, *En-framing*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Martin Heidegger'in teknoloji yorumunu açıklamaktır. Heidegger, teknoloji ile batı metafizik düşüncesi arasında özsel bir bağ olduğunu belirttiği için, bu çalışmada Heidegger'in teknoloji kavramı onun metafizik eleştirisi bağlamında ele alınmaktadır. Heidegger, metafizik düşüncenin varlığın açımlayıcı yapısını göz ardı ederek, bu açımlayıcı devinim sonunda ortaya çıkan üründe (şey, var olan, nesne) yoğunlaştığını savunur. Çalışmanın birinci bölümünde teknolojinin, varlığın bu açımlayıcı deviniminin unutuluşunun son aşaması olduğu gösterilmektedir. İkinci bölümde, Heidegger'in modern teknoloji kavramının, varlığın açımlayıcı yapısının kısmi farkındalığını temsil eden antik felsefe kavramları (tekhne, aletheia, phusis) ile karşılaştırması irdelenmektedir. Son bölümde, teknolojinin metafiziksel özü olarak 'çerçeveleme' kavramı ele alınmaktadır. Bu bağlamda, (1) şeylerin teknolojik kavrayışta denetim altına alınarak açımlanması, (2) bu biçimde açımlanmanın, şeylerin yadsınması ve onların salt kullanıma hazır olarak ele alınması (3) ve bu metafizik tavrın bir tehlikeye dönüşmesi tartışılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALDERMAN, Harold, *Heidegger's Critique of Science and Technology*, **Heidegger and Modern Philosophy: Critical Essays**, edited by Michael Murray, Yale University Press, 1978
- ARISTOTELES, AUGUSTINUS, HEIDEGGER, *Zaman Kavramı*, çev: Saffet Babür, İmge Yay., 1. basım, Ank., 1996
- BARRY, James, *The Technical Body: Incorporating Technology and Flesh*, **Philosophy Today**, Winter 1991, 35:4, Academic Research Library (390-401)
- BEAVERS, Anthony F., *Descartes Beyond Transcendent Phemenology: Reconsidering Heidegger's Critique of the Cartesian Project*, www.webcom.com/~paf/ ereignis, 2003
- BERNASCONİ, Robert, *The Question of Language in Heidegger's History of Being*, Humanities Press, 1991 (15-29; 65-99)
- BEYSSADE, Michael, *The Cogito: Priviliged Truth or Examplary Truth?*, **Essays on the Philosophy and Science of René Descartes**, edited by Stephan Voss, Oxford & New York: Oxford University Press, 1993
- BIEMEL, Walter, *Elucidations of Heidegger's Lecture The Origin of Art and The Destination of Thinking*, **Reading Heidegger Commemorations**, translated by Joan Stambaugh, edited by John Sallis, Bloomington: Indiana University Press, 1993

- BISCHOFF, Michael, *The End of Philosophy and the Rise of Films*, www.freenet.msp.mn.us/people/bischoff/thesis, 2003

- BOTTHA, Catherine Frances, *Heidegger, Technology, and Ecology*, EBSCO Publishing, 2003

- BUMİN, Tülin, *Tartışılan Modernlik: Descartes ve Spinoza*, YKY., 1. basım, İst., 1996

- CARL, Friedrich von Weizsacker, *Heidegger and Natural Science*, **Heidegger Memorial Lectures**, edited by Werner Marx, translated by Steven w. Davis, Duquesne University Press, 1982

- CAVALIER, Robert, *Lectures on Heidegger's Being and Time*, www.caae.phil.cmu.edu, 2003

- CHAN, Wing-Cheuk, *Phenomenology of Technology: East and West*, **Journal of Chinese Philosophy**, 30:1, 2003

- CONDELLA, Craig A., *Overcoming The Destining of Technological Being*, EBSCO Publishing, 2005

- COYNE, Richard, *Cyberspace and Heidegger's Pragmatics*, **Information Technology and People**, vol.11, UK: University of Edinburg, 1998

- DALLYMAYR, Fred, *Heidegger and Marxism*, **Life-wold, Modernity and Critique: Paths between Heidegger and The Frankfurt School**, Polity Press, 1991

- DASTUR, Francoise, *Language and Ereignis*, **Reading Heidegger Commemorations**, edited by John Sallis, Indiana University Press, 1993

- DEMİRHAN, Ahmet, *Heidegger ve Teoloji*, İnsan Yay., 1. basım, İst., 2002

- Der Spiegel'in Heidegger'le Tarihi Söyleşisi, *Profesör Heidegger 1933'de Neler Oldu?*, çev: Turhan Ilgaz, YKY, 1. basım, İst., 1993

- DREYFUS, Hubert, *Being in the World*, Massachussets Institute of Technology, 1991

- DREYFUS, Hubert; SPINOZA, Charles; *Highway Bridges and Feasts: Heidegger and Borgman on How to Affirm Technology*, **Man and World**: 30, Kluwer Academic Publishers, 1997

- DREYFUS, Hubert, *Telepistemology: Descartes' Last Stand*, www.webcom.com/~paf /ereignis, 2003

- FAUNCE, A. William, *Problems of an Industrial Society*, NY: McGraw-Hill Social Problems Series, 1968

- FEENBERG, Andrew, *Questioning Technology*, Florence: Routledge, 1999

- GALL, Robert S., *Interrupting Speculation: The Thinking Heidegger and Greek Tragedy*, **Continental Philosophy Review**: 36, Kluwer Academic Publishers, 2003

- GEORGE, Pattison, *The Later Heidegger*, London: Routladge Philosophy Guidebooks, 2000 (47-75)

- GEORGE, Vensus, *The Experience of Being as Goal of Human Existence: The Heideggerian Approach*, Cultural Heritage and Contemporary Change Series IIIB, South Asia, vol.2, 2000

- GEORGESCU, Tudor, *An Existentialist Knowledge Theory*, www.webcom.com/~paf /ereignis, 2003

- GLAZEBROOK, Trish, *Heidegger on the Experiment*, **Philosophy Today**, Fall 1998: 42,3, Academic Research Library

- GLAZEBROOK, Trish, *The Role of Beitrage in Heidegger's Critique of Science*, **Philosophy Today**, Spring 2001, 45,1, Academic Research Library

- GLOBUS, Gordon G., *Heidegger and Cognitive Science*, **Philosophy Today**, Spring 1990, 34,1, Academic Research Library

- GRAHAM, Jakob, *Alienation: Marx and Heidegger*, www.ferrum.edu/philosophy/heidmarx, 2003

- HEIDEGGER, Martin, *Aletheia (Heraclitus, Fragment B 16)*, **Early Greek Thinking**, translated by David Farell Krell, Frank A. Capuzzi, NY: Harper and Row, 1975

- HEIDEGGER, Martin, *An Introduction to Metaphysics*, translated by Ralph Manheim, Yale University Press, 1959

- HEIDEGGER, Martin; ARRENDT, Hanna; *Metafizik ve Politika*, yayına hazırlayanlar: Senem Yazıcıoğlu Öğe, Önay Sözer, Fiona Tomkinson, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İst., 2002

- HEIDEGGER, Martin, *Being and Time*, translated by John Macquarrie, Edward Robinson, Harper and Row, 1962

- HEIDEGGER, Martin, *Bilim Üzerine İki Ders*, çev: Hakkı Hünler, Paradigma Yay., 1. basım, İst., 1998

- HEIDEGGER, Martin, *Hölderlin ve Şiirin Özü*, **Hölderlin, Seçme Şiirler**, çev: Turan Oflazoğlu, İz Yay., İst., 1997

- HEIDEGGER, Martin, *Hümanizm Üzerine Mektup*, **Hümanizmin Özü**, çev: Ahmet Aydoğan, İz Yay., İst., 2002

- HEIDEGGER, Martin, *Letter on Humanism*, **Pathmarks**, translated by Frank A. Capuzzi, edited by William mcNeil, Cambridge University Press, 1998

- HEIDEGGER, Martin, *Logos (Heraclitus, Fragment 50)*, **Early Greek Thinking**, translated by David Farell Krell, Frank A. Capuzzi, NY: Harper and Row, 1975

- HEIDEGGER, Martin, *Metafizik Nedir?*, çev: Yusuf Örnek, TFK Yay., 2. basım, Ankara, 1994

- HEIDEGGER, Martin, *Nietzsche'nin "Tanrı Öldü" Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, çev: Levent Özşar, Asa Yay., 1. basım, Bursa, 2001

- HEIDEGGER, Martin, *On The Essence of Ground*, **Pathmarks**, translated by John Sallis, edited by William McNeil, Cambridge University Press, 1998

- HEIDEGGER, Martin, *On The Essence of Truth*, **Pathmarks**, translated by John Sallis, edited by William McNeil, Cambridge University Press, 1998

- HEIDEGGER, Martin, *Özdeşlik ve Ayrım*, çev: Necati Akça, Bilim ve Sanat Yay., 1. basım, Ank., 1997

- HEIDEGGER, Martin, *Parmenides*, translated by Andre Schuver, Richard Rojcewicz, Indiana University Press, 1992

- HEIDEGGER, Martin, *Sanatın Doğuşu ve Düşüncenin Yolu*, **Patikalar**, çev: Leyla Baydar, Hasan Ünal Nalbantoğlu, İmge Yay., 1. basım, Ank., 1997

- HEIDEGGER, Martin, *Tekniğe İlişkin Soruşturma*, çev: Doğan Özlem, Paradigma Yay., 2. basım, İst., 1998

- HEIDEGGER, Martin, *Teknik ve Dönüş*, çev: Necati Akça, Bilim ve Sanat Yay., 1. basım, Ank., 1998

- HEIDEGGER, Martin, *The Basic Problem of Phemenology*, translated by Albert Hofstadler, Indiana University Press, 1982 (77-171)

- HEIDEGGER, Martin, *The Origin of the Work of Art*, **Basic Writings: from Being and Time to Task of Thinking**, edited by David Farell Krell, San Francisco: Harper and Row, 1992

- HEIDEGGER, Martin, *The Question Concerning Technology*, translated by William Lovitt, Harper and Row, 1997

- HEIDEGGER, Martin, *The Thing*, **Poetry, Language, Thought**, translated by Albert Hofstadler, NY: Harper and Row, 1975

- HEIDEGGER, Martin, *Zaman ve Varlık Üzerine*, çev: Deniz Kanıt, A. Yay., Ank., 2001

- HEIDEGGER, Martin, *Plato's Doctrine of Truth*, **Pathmarks**, tarnslated by Thomas Sheehan, edited by William McNeil, Cambridge University Press, 1998

- HODDGE, Joanna, *Heidegger and Etics*, London: Routledge, 1994

- HOLLAND, Nancy J., *Rethinking Ecology in the Western Philosophical Tradition: Heidegger and/on Aristotle*, **Continental Philosophy Review 32**, Kluwer Academic Publishers, 1999

- *İnsan ve Teknoloji*, (Inquiry Dergisi'nden Derleme Çeviriler), çev: Taha Kılıç, İnsan Yay., 1. basım,İst., 1992

- INTRONA, Lucas D., *The Question Concerning Information Technology*, London: London School of Economics and Political Science, 2003

- İYİ, Sevgi, *Martin Heidegger'de İnsan Sorunu*, Asa Yay., 1. basım, Bursa, 2003

- KRELL, David Farell, *Intimations of Mortality: Time, Truth and Finitude in Heidegger's Thinking of Being,* USA: The Pennsylvania State University Press, second printing, 1991

- MARX, Werner, *Heidegger and Tradition*, translated by Theodore Ksiel, Murray Greene, Evanston: Northwestern University Press, 1971

- MATTHEWS, Richard, *The Metaphysics of Appearance: Heidegger's Critique of Modern Technology*, www.mun.ca/phil/codgito/vol2, 2003

- McGINN, Robert G., *What is Technology*, **Research in Philosophy in Technology**, An Annual Complation of Research, vol.8, Jai Press, 1978

- McGINN, Robert G., *Comment on Zimmerman's "Technological Culture and the End of Philosophy"*, **Research in Philosophy and Technology**, Jai Press, vol.2., 1979

- McGRATH, Sean, *Toward a Technology That Allows the Beatiful to Occur*, EBSCO Publishing, 2005

- MURCHADRA, Felix O.*, Future or Future Past: Temporality between Praxis and Poiesis in Heidegger's Being and Time*, **Philosophy Today**, Fall 1998, 42, 3, Academic Research Library

- PITT, Joseph C., *Thinking about Technology: Foundations of the Philosophy of Technology*, NY: Seven Bridges Press, 2000

- POGGELER, Otto; ALLEMAN, Beda, *Heidegger Üzerine İki Yazı*, çev: Doğan Özlem, Gündoğan Yay., 1. basım, Ank., 1994

- POGGELER, Otto, *Martin Heidegger's Path of Thinking*, translated by Daniel Magurshak, Sigmund Barber, Humanities Press, second printing, 1989 (247-267)

- SCHREIBER, Matthew, *The Question Concerning Heidegger's Critique of Subjectivity: Reflections on the Essence of Science, Technology, and the Modern Age*, Earlham College Senior Thesis, 2001-2002

- SHEEHAN, Thomas, *Kehre and Ereignis: A Prolegomenon to Introduction to Metaphysics,* **A Companion to Heidegger's Introduction to Metaphysics**, edited by Richard Polt and Gregory Fried, Yale University Press, 2000 (3-16, 263-274)

- SHEEHAN, Thomas; PAINTER, Carinne, *Choosing One's Fate: A Re-Reading of Sein und Zeit §74*, Loyola University Press, 1999 (63-82)

- SHEEHAN, Thomas, *Heidegger's Philosophy of Mind*, **Contemporary Philosophy**, vol.4, Martinus Nijhoff Publishers, 1983

- SMITH, Gregory Bruce, *Heidegger, Technology and Postmodernity*, **Social Science Journal**, vol.28, Issue 3, Jai Press, 1991

- SPANOS, William*, Heidegger's Parmenides: Greek Modernity and the Classical Legacy*, **Journal of Modern Greek Studies**, vol.19, 2001

- STURDEVANT, Molly K., *Holding Open: An Explication of Heidegger's Aesthetics*, Collorado State University, 2003; www.webcom.com/~paf/ereignis

- THOMSON, Iain, *From The Question Concerning Technology to the Quest for a Democratic Technology: Heidegger, Marcuse, Feenberg,* **Inquiry**: 43, EBSCO Publishing, 2003

- THOMSON, Iain, *Ontotheology? Understanding Heidegger's Destruction Metaphysics*, **Journal of Philosophical Studies**, vol.8(3), 2000

- THOMSON, Iain, *The Philosophcal Fugue: Understanding the Structure and Goal of Heidegger's Beiträge*, **Journal of British Society for Phenomenology**, vol. 34, No.1, January 2003

- TİMUÇİN, Afşar*, Descartes'çı Bilgi Kuramının Temellendirilişi*, Bulut Yay., 1. basım, İst., 2000

- TİMUÇİN, Afşar, *Descartes Felsefesine Giriş*, Bulut Yay., 2. basım, İst., 1999

- TURAN, Ertuğrul R., *The Problem of Truth in the Philosophy of Martin Heidegger*, Yüksek Lisans Tezi, METU, 1987

- VALLEGA-NEU, Daniela, *Heidegger's Contributions to Philosophy*, Indiana University Press, 2003

- WOLFGANG, Schadewaldt, *The Concepts of Nature and Technique According to Greeks*, **Research in Philosophy and Technology**, Jai Press, vol.2, 1979

- ZIMMERMAN, Michael E., *Heidegger's Confrontation with Modernity: Technology, Politics, and Art*, Indiana University Press, 1990

- ZIMMERMAN, Michael E., *Replay to McGinn*, **Research in Philosophy and Technology**, Jai Press, vol.2, 1979

- ZIMMERMAN, Michael E., *Technological Culture and The End of Philosophy*, **Research in Philosophy and Technology**, Jai Press, vol.2, 1979

- ZIMMERMAN, Michael E., *Heidegger and Marcuse: Technology as Ideology*, **Research in Philosophy and Technoloy**, Jai Press, vol.2, 1979